

Ρεϋμόνδος Πετρίδης

Δρ. Φιλοσοφίας τοῦ New School For Social Research, N.Y.

«Ἰσχὺς» καὶ «Ἐξουσία» στὸ ὄψιμο ἔργο τοῦ Π. Κονδύλη

Ἐκκινώντας ἀπὸ τὴν πεποίθηση ὅτι εἶναι κατὰ βάση ἀδύνατη ἡ πλήρης αὐτοϋπονόμευση τῆς κοινωνικῶς δρώσας ὕπαρξης[1], δὲν μποροῦμε παρὰ καὶ στὸ ἐνέργημα τῆς κονδύλειας –ἀξιολογικὰ ἀδέσμευτης– περιγραφικῆς θεωρίας νὰ διαβλέψουμε μιὰ σημαίνουσα μὲν αὐτοαποδυνάμωση τοῦ εἰσηγητῆ της (ὡς φορέως ἑνὸς μὴ ἐπιδεχόμενου ἰδεολογοποίησης ἐγχειρήματος), ἡ ὁποία, ὡστόσο, παρέχοντάς του ἰδιοπροσωπία ἔναντι τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῶν θεωρητικῶν κι ἐνδυναμώνοντας τὸ «ἐσώτερο» αἴσθημα ταυτότητας, τοῦ προσπορίζει μιὰ ὑποκατάστατη μορφὴ ἰσχύος. Διατυπώνοντας «κονδυλικότερα» τούτη τὴν ἄποψη θὰ λέγαμε ὅτι «ἡ λογικὴ τῆς τακτικῆς ὀρθολογικότητας ὑποτάσσεται στὴν λογικὴ τῆς ταυτότητας» ὥστε νὰ ἔχουμε καὶ ἐν προκειμένῳ μιὰ ὁρισμένη ἀντιστροφὴ τοῦ καθιερωμένου τρόπου λειτουργίας τῆς σχέσεως ἄντλησης «ἐσώτερου» αἰσθήματος ταυτότητας καὶ ἐπίτευξης τῆς στενὰ νοουμένης αὐτοσυντήρησης, ἀντιστροφὴ κατὰ τὴν ὁποία ἀπεμπολοῦνται στοιχεῖα τῆς φυσικῆς-ποσοτικῆς αὐτοσυντήρησης χάριν τῆς ἰδεατῆς ἀντίστοιχης. Ἡ μερικὴ ἢ ἐπιλεκτικὴ προτεραιότητα τῆς δεύτερης ἔναντι τῆς πρώτης ἤδη φανερώνει πὼς ἐδῶ δὲν ἔχουμε μιὰ ἀποποίηση τῆς ἰσχύος ἐν γένει παρὰ μιᾶς –τῆς βασικότερης ἴσως– μορφῆς ἰσχύος χάριν μιᾶς ἕτερης, ἐνδεχο-

[1] Ἀκροθιγῶς ἀναλυθεῖσα –μὲ τὶς ἀπαραίτητες παραπομπὲς στὶς πηγὲς– στό: Ρ. Πετρίδης, *Hegel καὶ Κονδύλης*, Εὐρασία, Ἀθήνα 2011, σελ. 54, 112-113. Χάριν εὐκολίας, συνοψίζουμε ἐπιγραμματικὰ τὸ παραπάνω ἐπιχείρημα: Στὴν παράγραφο 222 τῆς *Φαινομενολογίας τοῦ Πνεύματος*, ὁ Hegel προβάλλει τὴν ἰδέα πὼς ὁ μόνος τρόπος νὰ ἀποποιηθεῖ κάποιος τὴν "ἀτομικότητά" του (στὴν θεολογικὴ γλῶσσα διάβαζε: προκειμένου οὗτος νὰ καταστεῖ ὁ "τόπος" τῆς θείας χάριτος· στὴν ἐκκοσμικευμένη γλῶσσα διάβαζε: προκειμένου νὰ καταστεῖ ὁ ἴδιος ἔμπλεος τῆς "ἐλευθερίας" τοῦ ὑπερβατολογικοῦ Ἐγὼ) εἶναι νὰ κάμει κάτι πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση· ὡστόσο, κάθε φορὰ ποὺ προβαίνει σὲ μιὰ *πράξη* ἐκεῖνο ποὺ κατ᾽ οὐσίαν ἐπιβεβαιώνει εἶναι τὴν αὐθεντία τῆς δικῆς του (κοινωνικῶς ἐκδηλωθείσας) "ἀτομικότητας" ὡς τέτοιας. Τὸ ἐν λόγῳ ἐπιχείρημα, συναπτόμενο μὲ τὴν ἔννοια τῆς αὐτοέκθεσης, ἀνιχνεύεται στὸν Dostoevsky (*Ὁ Ἠλίθιος*, μτφρ. Ἄ. Ἀλεξάνδρου, ἐκδ. Γκοβόστη 1991, τόμος Β᾽ σελ. 139, 156, 199), παραλαμβάνεται δὲ ἀπὸ τὸν Κονδύλη, ὁ ὁποῖος φθάνει νὰ εἰσηγηθεῖ μιὰ θεωρητικὴ πρόταση περιλαμβάνουσα ἀκόμη καὶ τὶς ἀκραῖες περιπτώσεις τῆς αὐτοθυσίας καὶ αὐτοκτονίας. Οἱ τελευταῖες ἑρμηνεύονται τώρα ὡς ἰδιότυπες «ἀπόπειρες παραμονῆς στὴν [κοινωνικὴ] ζωὴ» ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἄλλων (διὰ τῆς ἐξασφάλισης μιᾶς θέσεως στὰ μάτια τους ποὺ μόνον ἡ αὐτοχειριαστικὴ ἐνέργεια ἢ ἡ αὐτόβουλη ἔκθεση στὸν βέβαιο κίνδυνο καθιστᾷ δυνατή), καὶ ὄχι ὡς ὁριστικὴ καὶ ἀμετάκλητη ἔξοδος ἀπὸ τὸ ἱστορικοκοινωνικὸ γίγνεσθαι. (Γιὰ τὶς ἀκραῖες τοῦτες περιπτώσεις βλ. ἀνέκδοτα κονδύλεια δελτία ἀρ. 4117, 4129, 4136-4137, 4159-4160, 4559-4560, 4679, 4754-4755, 4757-8, 4781-2, 5435-5437, καθὼς καὶ σκόρπιους ἀδημοσίευτους ἀφορισμοὺς ἢ καὶ δημοσιευμένα παραθέματα τοῦ Ἕλληνα στοχαστῆ ὅπως λ.χ. τὸ κριτικὰ διακείμενο πρὸς τὴν χαϊντεγγεριανὴ προβληματικὴ τῆς θνητότητας, εἰς: *Μελαγχολία καὶ Πολεμική*, Δοκίμια καὶ Μελετήματα, Θεμέλιο, Ἀθήνα 2002, σελ. 197-198).

μένως πιὸ «εὔκαμπτης» ἀλλά, ὡς τέτοιας, λιγότερο δεσμευτικῆς. Προγραμματικὴ εἰσήγηση γιὰ τὴν ἀποδοχὴ ἀνάλογης θεωρητικῆς διάκρισης μεταξὺ δύο μορφῶν ἰσχύος, ὡστόσο, νομιμοποιεῖται οὐσιαστικὰ μονάχα στὴ βάση μιᾶς προϋποτιθέμενης γνώσης γιὰ τὸ ποιὸν τῆς «ἰσχύος» ὡς ἔννοιας γένους, τῶν τυπικῶν γνωρισμάτων ποὺ μοιράζονται οἱ διακριτὲς μορφές της ὅσο καὶ τῶν εἰδοποιῶν διαφορῶν βάσει τῶν ὁποίων οἱ τελευταῖες ἀναδεικνύονται ὡς τέτοιες.

Πρωταρχικὴ μέριμνα τῆς παρούσας μελέτης, μὲ ἄξονα τὰ προαναφερθέντα, ἀποτελεῖ ἡ διερεύνηση τῆς –νευραλγικῆς γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ κονδύλειου πανοράματος– γενικῆς ἔννοιας ποὺ ἀναπαριστᾷ τὸ «συμβὰν» ἐκεῖνο τὸ διαφοριζόμενο ἐδῶ σὲ «ἰσχὺ» (ἢ «αἴσθηση ἰσχύος» ἀντανακλῶσα μιὰ «ἀντικειμενικῶς» ὑπαρκτὴ ποιότητα) καὶ «ἐξουσία» (ὡς κύρια μορφὴ δεσμευτικῆς ἰσχύος), προκειμένου νὰ φωτισθεῖ τὸ εἶδος τῆς ἀντιαὐθεντίας ποὺ *συμβολικά*, κατὰ τὴν γνώμη μας, ἐκπροσωποῦσε –καὶ ἐπεδίωκε νὰ ἐνσαρκώνει– ὁ Κονδύλης ὡς φορέας ἀκριβῶς ἐμπράγματων ἰδιοτήτων τῆς εὐρύτερης ἔννοιας ἰσχύος.

Τοιουτοτρόπως, γιὰ νὰ πᾶμε ἕνα βῆμα παραπέρα, ἴσως καταστεῖ μπορετὸ νὰ δειχθεῖ πῶς συναρτᾶται στὸ μυαλὸ τοῦ ἐν λόγῳ στοχαστῆ ἡ ἔννοια τῆς «ἐσώτερης» ἰσχύος μὲ ἐκείνην ἑνὸς βαθύτερου πένθους – νοούμενου ὡς εἰλικρινοῦς ἀποδοχῆς τῆς ἀνυπαρξίας (θεολογικὰ ἢ ἐκκοσμικευμένα χρωματισμένης) «λύτρωσης» ἢ τελικῆς λύσης, μὲ τὴν ἐσχατολογικὴ σημασία τῶν ὅρων. Πρέπει, πράγματι, θέλουμε νὰ ποῦμε, νὰ διαθέτει ἢ νὰ ἔχει κατακτήσει κάποιος ἕνα –ἀνεξάρτητα πόσο ἀμυδρὸ ἢ ἀόριστο– «αἴσθημα ἰσχύος», ταυτότητας καὶ ἰδιοπροσωπίας, ἄρα καὶ νὰ ἔχει ἐγκολπωθεῖ μιὰ στιγμὴ ρήξης μὲ τοὺς καθιερωμένους θεσμοὺς μέσα ἀπὸ μιὰ "ἀποκλίνουσα" ἐνέργεια[2] (ἢ ἔστω νὰ ἔχει πεισθεῖ πὼς ἔχει προσοικειωθεῖ τοὺς ἐν λόγῳ θεσμοὺς μὲ τὸν *δικό του* τρόπο[3]), γιὰ νὰ μπορεῖ ἔπειτα καὶ νὰ πενθήσει γιὰ τὴν μὴ ἀκριβῆ κοινωνικὴ ἀναγνώριση ἢ καὶ καθολικὴ ἐπιβολὴ αὐτοῦ τοῦ –μὴ δημόσια μετρήσιμου– αἰσθήματος[4] ἂν ὄχι τελικὰ καὶ γιὰ νὰ συμφιλιωθεῖ μὲ τὴν ὀδυνηρή, ψυχολογικὰ συχνὰ ἰσοπεδωτική, ἀναδρομικὴ διαπίστωση ὅτι τὸ ζωτικὸ τοῦτο αἴσθημα *δομικὰ* ἢ *ποιοτικὰ* (δηλ. πέραν τῆς μοναδικότητάς του ἀπὸ ἄποψη περιεχομένου καὶ ἐντάσεως) διαφέρει πολὺ λιγότερο ἀπ᾽ ὅσο ἀρχικὰ πίστευε ὁ φορέας του ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχο αἴσθημα ταυτότητας καὶ ρήξης τοῦ θεσμισμένου (ἀπὸ μέρους) τῶν ἄλλων ὑπάρξεων. Τοῦτα λοιπὸν προαπαιτοῦν μιά, κατὰ τὸ δυνατό, ἀναλυτικὴ περιγραφὴ τῆς κονδύλειας ἔννοιας τῆς ἰσχύος στὴ βάση τῆς μελέτης τόσο τοῦ δημοσιευμένου ὅσο καὶ τοῦ ἀδημοσίευτου ὑλικοῦ τοῦ Ἕλληνα στοχαστῆ.

* * *

Ἔχει ὀρθὰ διαπιστωθεῖ[5] ὅτι στὸ *Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφα-*

[2] Ἡ «ἀποκλίνουσα» ἢ «παραβατικὴ» αὐτὴ πράξη [act of transgression], ἡ προσπορίζουσα στὸν Κονδύλη «αἴσθημα ἰσχύος» καὶ ταυτότητας, μπορεῖ ἐνδεχομένως νὰ συναφθεῖ μὲ τὴν ἐμβάθυνση στὴν κατανόηση τῶν λόγων τῆς ἔλλειψης δυνατότητας νὰ σκεφθεῖ ἢ αἰσθανθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἑαυτὸν ἔξω ἀπὸ «τὸ γεγονὸς τῆς κοινωνίας». Στὴν σημαίνουσα αὐτὴ ἰδέα ἐπιφυλασσόμεθα νὰ ἐπανέλθουμε σὲ αὐτοτελὲς δημοσίευμα.

[3] Τὸ ἄτομο ἐν γένει ἔχει μιὰ διττὴ στάση ἔναντι τῶν θεσμῶν: ἀφενὸς ὑποτάσσεται σὲ αὐτοὺς μέσα ἀπὸ τὴν ἐσωτερίκευση καὶ ὑπακοὴ στὶς νόρμες ποὺ αὐτοὶ ἀποτυπώνουν, καὶ ἀφετέρου τοὺς παραβιάζει, ἑρμηνεύοντας ἐμπράγματα κατὰ τρόπο ποὺ συμφέρει τὸ ἴδιο τὶς ἐπιταγὲς τῆς ἑκάστοτε νόρμας καὶ τοῦ θεσμοῦ ποὺ «κρυσταλλώνει» ἢ ἀναπαριστᾷ αὐτήν (βλ. ἀνέκδοτο δελτίο ἀρ. 5469 – ἀρχεῖο Κονδύλη). Ἤδη στὰ *Πολιτικὰ* (Βιβλίο V, 1 = 1301a · βλ. καὶ Βιβλίο III, 5 = 1280a) ὁ Ἀριστοτέλης εἶχε ἐπισημάνει ὅτι εἶναι μὲν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι διατεθειμένοι νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν γενικὴ ἐπιταγὴ τῆς νόρμας, ἀλλὰ μόνον γιὰ νὰ τὴν «ἐφαρμόσουν» στὴν δική τους καθ᾽ ὕλην ἑρμηνεία, ἡ ὁποία ἀσφαλῶς ἀποκλίνει ἀπὸ τὶς ἑρμηνεῖες τῶν ὑπολοίπων.

[4] Τὸ γεγονός, τουτέστιν, ὅτι δὲν θὰ μπορέσει μὲ κάθε ἔννοια καὶ πληρότητα τὸ "ἰδιαίτερο" ἢ ἀτομικὸ (singular) αὐτὸ κομμάτι τῆς κοσμοθεώρησής του νὰ ἀναγνωρισθεῖ κοινωνικὰ μὲ τὸν προσήκοντα γι᾽ αὐτὸν τρόπο καὶ ἀνάλογα νὰ τεθεῖ στὸν πυρήνα τῆς κοινωνικῆς ζωῆς – μάλιστα δὲ ὁριστικὰ καὶ τελεσίδικα.

[5] Βλ. Μιχάλης Παπανικολάου, «Ἡ Ἔννοια τῆς Ἰσχύος στὸ *Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφαση*», περιοδικὸ *Νέα Ἑστία*, Ἀθήνα, Νοέμβριος 1999, σελ. 544. Στὸ ἐπιμελημένο ὅσο καὶ ἐνδιαφέρον αὐτὸ ἄρθρο (ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα ἀξιοσύστα-

ση, ἔργο στὸ ὁποῖο ὁ ἐν λόγῳ στοχαστὴς συνοψίζει βασικὲς θέσεις του, λείπει παντελῶς ἕνας ὁρισμὸς τῆς ἔννοιας τῆς ἰσχύος, ὁ ὁποῖος ἀποφασιστικὰ θὰ συνέβαλλε στὸ νὰ σφυρηλατήσουμε μιὰ περιεκτικότερη ἢ βαθύτερη εἰκόνα γιὰ τὸ πῶς ὁ συγγραφέας ἀντιλαμβάνεται τὶς κύριες ἰδιότητες τῆς κεντρικῆς αὐτῆς ἐννοίας· τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὸν πρῶτο τόμο τοῦ δεύτερου μεγάλου φιλοσοφικοῦ του συγγράμματος –στὸ ὁποῖο ἐκλεπτύνεται ἡ θεωρητικὴ πλαισίωση τοῦ πρώτου ἔργου– τ.ἔ. τοῦ *Τὸ Πολιτικὸ καὶ ὁ Ἄνθρωπος*. Ὁ μοναδικὸς ὁρισμὸς τοῦ Κονδύλη σὲ ὁλόκληρο τὸ *δημοσιευμένο* ἔργο του εὑρίσκεται σὲ μιὰ μικρὴ μελέτη, τὸ *Ἐπιστήμη, Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφαση*, ὅπου ἡ ἔννοια τῆς ἰσχύος ὁρίζεται γενικότατα μὲ βάση τὴν ἔννοια τῆς αὐτοσυντήρησης, μὴ προσφέροντας περαιτέρω καθοδήγηση στὸν ἐρευνητὴ ἀπὸ ἐκείνην τοῦ ἤδη καταγεγραμμένου ὑλικοῦ[6].

Ὅ,τι, ὡστόσο, δὲν μπορεῖ νὰ βρεθεῖ σχετικὰ μὲ τοῦτο τὸ ζήτημα στὸν δημοσιευμένο Κονδύλη, δέον νὰ τὸ ἀναζητήσει κανεὶς στὰ ἀδημοσίευτα κατάλοιπα δελτία τοῦ τρίτου τόμου τῆς σχεδιαζόμενης κοινωνικῆς του ὀντολογίας (*Τὸ Πολιτικὸ καὶ ὁ Ἄνθρωπος*) ποὺ –κατὰ μαρτυρία τοῦ συγγραφέα– ἐπρόκειτο νὰ φέρει τὸν ὑπότιτλο «Ταυτότητα, Ἰσχύς, Πολιτισμός». Εἶναι ἐδῶ κατὰ κύριο λόγο ποὺ μποροῦν νὰ βρεθοῦν συνοπτικοὶ ὁρισμοὶ τῆς ἔννοιας τῆς ἰσχύος[7], διασαφηνίσεις τῆς σχέσης αὐτῆς μὲ θεματικὰ συναφεῖς ὅρους (ὅπως «ἐξουσία», «κυριαρχία», «βία»), συγκριτικὲς ἐπεξηγήσεις τῶν διαφορῶν τοῦ σημασιολογικοῦ περιεχομένου ἐτούτης τῆς ἔννοιας ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀντίστοιχη ἄλλων ἐπιφανῶν στοχαστῶν (λ.χ. Max Weber, Schmitt, Gehlen, Manheim κ.ἄ.) καὶ ἀνίχνευση τῶν τυπικῶν γνωρισμάτων της. Μιὰ ἐποπτικὴ δὲ συγκέντρωση τῶν βασικῶν της χαρακτηριστικῶν μπορεῖ νὰ προκύψει ἀπὸ τὴν συνθετικὴ διερεύνηση τῶν ἀποσπασματικῶν ἀδημοσίευτων καὶ δημοσιευμένων πηγῶν· πιὸ συγκεκριμένα, ἀπὸ μιὰ συστηματικὴ ἐπεξεργασία τῶν καταλοίπων δελτίων τοῦ τρίτου τόμου τῆς *Κοινωνικῆς Ὀντολογίας*[8] ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὶς ἐξεταζόμενες νύξεις γιὰ (ἢ ἀναφορὲς σὲ) γνωρίσματα τῆς ἰσχύος, οἱ ὁποῖες ἐνυπάρχουν –ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφαση*– σὲ ἐπιλεγμένα δημοσιευμένα θεωρητικά του κείμενα (ὅπως λ.χ. στὰ *Οἱ Φιλόσοφοι καὶ ἡ Ἰσχύς*, *Θεωρία Πολέμου*, *Μελαγχολία καὶ Πολεμική*, ἢ στὸ ἑλληνικὸ ἄρθρο «Οἱ Φωτεινὲς καὶ Σκιερὲς Πλευρὲς τῶν Ὁραμάτων»).

Ἐδῶ δὲν μποροῦμε νὰ ὑπεισέλθουμε σὲ μιὰ ἐξαντλητικὴ ἀνάλυση τῶν ἀθησαύριστων ὁρισμῶν καὶ περιγραφομένων ἰδιοτήτων τῆς κονδύλειας ἔννοιας τῆς ἰσχύος, προκειμένου νὰ προβοῦμε μὲ βάση αὐτὴν σὲ μιὰ ἀπολύτως ἐμπερι-

τα παρὰ τὶς ὅποιες ἐπιμέρους ἀντιρρήσεις – ἰδίως σελ. 563, 570) τίθεται τὸ πράγματι καίριο ζήτημα ἐὰν ταυτίζεται ἢ διακρίνεται στὴν κονδύλεια θεώρηση ἡ ὑποκειμενικὴ «αἴσθηση ἰσχύος» μὲ / ἀπὸ τὴν «κοινωνικὴ ἰσχὺ» ὡς ἀντικειμενικὸ μέγεθος (βλ. ἰδίως σελ. 568).

[6] Ὁ ὁρισμὸς τοῦτος ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ἰσχὺς εἶναι ἡ ἐπιτυχὴς αὐτοσυντήρηση μέσῳ μιᾶς αὐτοεπίτασης ἱκανῆς νὰ διασφαλίσει ἢ νὰ βελτιώσει τὴ σχετικὴ θέση ἑνὸς ὁρισμένου φορέα ἰσχύος ἀπέναντι σὲ ἄλλους (δυνητικὰ) ἀνταγωνιστικούς». Π. Κονδύλης, *Ἐπιστήμη, Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφαση*, Στιγμή, Ἀθήνα, 2001, σελ. 17.

[7] Ἐνδεικτικοὶ ὁρισμοὶ περιέχονται (μεταξὺ ἄλλων) στὰ ἀνέκδοτα δελτία ἀρ. 3656, 3621-3622, 3869-3870, 3871-3872, 3923-3924, 4192.

[8] Ἰδιαίτερα μεταξὺ τῶν δελτίων ἀρ. 3617-4209 καὶ 4569-4645 ὑπάρχει πληθώρα ἀναφορῶν γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ἰσχύος, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πὼς δὲν ὑπάρχουν διάσπαρτα ὁμόθεμα δελτία σὲ ὁλόκληρο τὸ ἀδημοσίευτο σῶμα τοῦ ἔργου τοῦ συγγραφέα (ὅπως λ.χ. στὰ δελτία ὑπ᾽ ἀρ. 4683-6, 4710 κ.π.ἄ.). Ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὰ παραπάνω πολύτιμα καταγεγραμμένα πορίσματα τῶν μελετῶν τοῦ Κονδύλη, τὰ περιληφθέντα στὸ ἀνέκδοτο ἡμιτελές του corpus, ἔχουν περισωθεῖ σὲ δελτία, ἀπαιτεῖται ἰδιαίτερη κάθε φορὰ προσοχὴ καὶ λεπταισθησία στὴν χρήση τους ἀπὸ μέρους τῶν ἐρευνητῶν: χρειάζεται τ.ἔ. νὰ πιστοποιεῖται κατ᾽ ἀρχὴν ἂν μιὰ ἀπόφανση εἶναι τοῦ συγγραφέα ἢ ἀποτελεῖ καταγραφὴ κάποιας πρὸς κρίσιν πηγῆς (ὅπου αὐτὸ δὲν ἀναγράφεται) ἀλλά, ἰδίως, νὰ ἐπισημαίνεται ἢ –στὴν ἔσχατη περίπτωση– νὰ πιθανολογεῖται (μὲ βάση ὅσα γνωστὰ στοιχεῖα διαθέτουμε [λ.χ. παραπομπὲς πρώτου τόμου *Κοινωνικῆς Ὀντολογίας*]) σὲ ποιὸ πλαίσιο ἐκφέρεται μιὰ ἄποψη ἢ διαπίστωση. Εἶναι ἄδηλο ἀκόμη ἂν θὰ μποροῦσε νὰ ἀνασυγκροτηθεῖ ἑνιαῖο νοηματικὸ ὅλον πέραν ὁρισμένων συνεκτικῶν ἑνοτήτων ἢ συμπαγῶν νοηματικῶν κρυστάλλων μὲ βάση τὸ ἀδημοσίευτο ὑλικό.

στατωμένη συζήτηση τῆς παραπάνω ἔννοιας – κάτι τέτοιο θὰ ἀπαιτοῦσε στ᾽ ἀλήθεια τὸν χῶρο μιᾶς ξεχωριστῆς πραγματείας. Οὔτε καὶ θέλουμε να περιορισθοῦμε στὴν ἐπανάληψη ὅσων ἤδη ἔχουν ἀποσαφηνισθεῖ στὴν δευτερεύουσα βιβλιογραφία γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ἰσχύος μὲ βάση τὸ δημοσιευμένο *corpus*, παρὰ μόνον νὰ ἀντλήσουμε ἀπὸ τὴν ὑπάρχουσα θεματικὴ ὅ,τι συνιστᾷ ἀναγκαῖο προπαρασκευαστικὸ ὅρο γιὰ τὴν συγκεκριμένη ἑρμηνευτική μας προσέγγιση[9]. Προβαίνουμε, ἑπομένως, στὴν ἐξέταση ἐκείνων τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς «ἰσχύος» τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρουν στὸ ἑρμηνευτικὸ πλαίσιο ποὺ ἔχουμε θέσει, ἔχοντας ἐν τῷ μεταξὺ βεβαιωθεῖ ὅτι οὐδεμία περίπτωση νοηματικῆς ἀντίφασης συντρέχει μεταξὺ ἐτούτων (τῶν ἐδῶ χρησιμοποιουμένων παραθεμάτων) καὶ τῶν ἐμπεριεχομένων στὰ ἀνέκδοτα ἐκεῖνα χωρία γνωρισμάτων τὰ ὁποῖα δὲν πραγματευόμαστε στὴν παροῦσα συνάρτηση ἢ στὰ σύστοιχα ἐπεξηγηματικὰ τοῦ δημοσιευμένου ἔργου.

Θὰ ἦταν ἴσως θεμιτὸ νὰ ξεκινήσουμε τὴν προβληματική μας ἀπὸ τὴν διαπίστωση ὅτι ἡ ἀνάγνωση τοῦ *δημοσιευμένου* κονδύλειου ἔργου συχνὰ φέρνει τοὺς μελετητὲς (μὲ κοινωνιολογικὸ ἰδίως ὑπόβαθρο) μπροστὰ στὸ ἐρώτημα ἐὰν ἡ ἀντικειμενικὴ ὄψη τῆς ἰσχύος ποὺ λαμβάνει τὴν μορφὴ τῆς *κοινωνικῆς ἰσχύος*[10] ἀπορροφάει οὐσιαστικῶς κάθε ὑποκειμενικὴ «αἴσθηση ἰσχύος» (ἀκόμη καὶ τὴν ἀντανακλῶσα ἐκείνη "ποιότητα" τὴν ἐπέχουσα θέση ὀντολογικοῦ status ποὺ ὁ Weber ἀποκαλεῖ "ἄμορφη") καθιστώντας τὴν δεύτερη ἁπλῶς μιὰ ποσοτικὰ συρρικνωμένη ἢ ἀπισχνασμένη μορφὴ κοινωνικῆς ἰσχύος, δηλαδή, ἐὰν –ἀντίθετα πρὸς τὴν τρέχουσα γλωσσικὴ χρήση– τὰ δύο «εἴδη» ἰσχύος συγχωνεύονται ἢ ταυτίζονται ἐντέλει *ὡς ἐκ τῆς ὑφῆς τους* (μὲ τὸν ὁποιο ποσοτικὸ διαφορισμό τους νὰ «μετατρέπεται» σὲ ποιοτικὸ μονάχα γιὰ λόγους λειτουργικοὺς ἢ ἔστω μεθοδολογικούς[11]). Ἀναδιατυπωμένο τὸ παραπάνω ἐρώτημα θὰ μποροῦσε νὰ λάβει ἐδῶ τὴν ἑξῆς μορφή: Ἀποτελεῖ (ἢ θὰ μποροῦσε νὰ ἀποτελεῖ) ἡ ὑποκειμενικὴ «αἴσθηση ἰσχύος» ἁπλὸ προϊὸν ἐκλογίκευσης ἢ στοιχεῖο «ἐξορθολογισμοῦ» γιὰ τὴν ἔλλειψη κατοχῆς ἐπικυρωμένης κοινωνικῆς ἰσχύος ἢ μήπως ἡ «αἴσθηση ἰσχύος» συνιστᾷ ἢ θὰ μποροῦσε να συνιστᾷ κάτι αὐτοτελὲς ἢ διαφορετικὸ καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, κάτι περισσότερο ἀπὸ καρπὸ ἐκλογίκευσης;

Θὰ μποροῦσε νὰ συνιστᾷ ἡ ἔκφραση «ὑποκειμενικὴ ἰσχὺς» στὸ βάθος μιὰ ψευδαίσθηση ἢ ἀντίφαση ὅρων; Δεδομένου ὅτι ἡ ἴδια ἡ ὑποκειμενικότητα συγκροτεῖται διυποκειμενικὰ μὲ φόντο μιὰ κοινωνία καὶ ὅτι *κάθε* μορφὴ ἰσχύος γιὰ νὰ εἶναι μορφὴ *ἰσχύος* δὲν νοεῖται παρὰ ὡς κοινωνικὰ διαμεσολαβημένη καὶ ἐπενδυμένη, δὲν πρέπει ἄραγε ἕνα (κραταιὸ) αἴσθημα ὑποκειμενικῆς ἰσχύος ἀναγκαῖα νὰ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν *δεσμευτικὴ* ἑρμηνεία καθιερωμένων, κυρίαρχων ἢ σημαινόντων κοινωνικῶν νορμῶν[12]; Ἤ, ἀπεναντίας, κατ᾽ ἀντιδιαστολὴ πρὸς ὅ,τι ὀνομάζεται (νομιμοποιημένη) «κοινωνικὴ ἰσχύς», ὑπάρχει μιὰ «ἄμορφη *ἰσχὺς*» (ἄμορφη μέν, ἰσχὺς δὲ) καὶ ἕνα διαφορισμένο *ποιοτικά*, ἐνίοτε ἴσως καὶ *μὴ μετρήσιμο* μὲ γνώμονα τὰ (δεδομένα ἢ κρατοῦντα) κοινωνικὰ κριτήρια, «ὑπόλοιπο» ἢ περίσσευμα ἰσχύος[13];

[9] Τὸ παρὸν κείμενο, παρουσιαζόμενο ἐδῶ αὐτοτελῶς, ἀποτελεῖ ὀργανικὸ μέρος εὐρύτερης –ὑπὸ ἐπεξεργασίαν– μελέτης.

[10] Διάβαζε: τῆς κοινωνικὰ ἐπικυρωμένης ἢ νομιμοποιημένης ἰσχύος (κι ὄχι ἁπλῶς τῆς στατικὰ νοούμενης ἢ στενὰ συλληφθείσας φυσικῆς αὐτοσυντήρησης), δηλ. τῆς μορφῆς ἐκείνης ἰσχύος ποὺ πορίζεται «ὅποιος ἑρμηνεύει δεσμευτικὰ δῆθεν ἀντικειμενικὲς κανονιστικὲς ἀρχὲς καὶ ἀξίες» (ὁ κατὰ Κονδύλη κυρίαρχος).

[11] Στὴν ἀνάλογη περίπτωση ἡ «ὑποκειμενικὴ ἰσχὺς» δὲν θὰ μποροῦσε παρὰ νὰ ἰδωθεῖ ὡς πενιχρὸ μέρισμα ἢ ὠχρὴ ἀντανάκλαση τῆς «ἀντικειμενικῆς ἰσχύος».

[12] Ἡ διατύπωση αὐτοῦ, ὅπως καὶ τοῦ ἑπομένου, ἐρωτήματος παραμένει ἀκόμη ἀόριστη καὶ ἀσαφὴς ὅσο δὲν ἔχει διευκρινισθεῖ τὸ σημασιολογικὸ περιεχόμενο τῶν όρων «ὑποκειμενικό», «ἀτομικὸ» καὶ «ἄμορφο». Ἡ ἐν λόγῳ διασάφηση λαμβάνει χώρα παρακάτω, γι᾽ αὐτὸ καὶ προσωρινὰ ζητοῦμε μερίδιο ἀπὸ τὴν ὑπομονὴ τοῦ ἀναγνώστη.

[13] Διερωτᾶται συναφῶς ὁ Μ. Παπανικολάου: «Ταυτίζεται ὅμως ἡ "ἰσχὺς" μὲ τὴν "κοινωνικὴ ἰσχὺ" ὡς ἀντικειμενικό, ἁπτὸ μέγεθος; Γιατὶ ἐδῶ εἶναι ὅλο τὸ

Οἱ λόγοι γιὰ τοὺς ὁποίους ὁ μελετητὴς τοῦ Κονδύλη παρακινεῖται κατ᾽ ἀρχὴν νὰ θέσει αὐτὸ τὸ ἐρώτημα εἶναι, ὅπως νομίζω, πέντε κατὰ κύριο λόγο: πρῶτον, ἡ ἀφιέρωση ἑνὸς κατὰ πολὺ μεγαλύτερου κομματιοῦ τοῦ θεωρητικοῦ του ἔργου (ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὸ δεύτερο κεφάλαιο τοῦ *Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφαση*) στὴν ἔννοια τῆς «κοινωνικῆς ἰσχύος» ὑποδαυλίζει τὴν ὑποψία ὅτι ἡ λεγόμενη ὑποκειμενικὴ «αἴσθηση ἰσχύος» θὰ μποροῦσε ἐν πολλοῖς νὰ νοεῖται ἀπὸ τὸν συγγραφέα ὡς μιὰ χλομὴ ἀντανάκλαση τῆς δεσμευτικῆς ἢ νομιμοποιημένης «κοινωνικῆς ἰσχύος»· δεύτερον –ὅπως ἤδη εἴπαμε–, ἡ παντελὴς ἀπουσία ἑνὸς στιβαροῦ ὁρισμοῦ τῆς ἰσχύος στὸ δημοσιευμένο ἔργο ἀφήνει ἀνοιχτὴ τὴν ἐνδελεχέστερη πραγμάτευση τοῦ ζητήματος τῆς ὑφῆς καὶ τοῦ χαρακτήρα τῆς ἰσχύος ἐν γένει· τρίτον, ἡ «προκλητική» ἀποσιώπηση ἢ μὴ ρητὴ παραδοχὴ ἀπὸ μέρους τοῦ συγγραφέα ὅτι ἐμφορεῖται κι ὁ ἴδιος ἀπὸ ἀξιώσεις (δεσμευτικῆς) κοινωνικῆς ἰσχύος ἢ ὅτι –ἂν μή τι ἄλλο– προσβλέπει ἐξίσου στὴν κατοχὴ ἑνὸς «αἰσθήματος ἰσχύος» τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ διασταλεῖ ἀπὸ τὶς *καθιερωμένες μονάχα* μορφὲς θεσμικὰ κατοχυρωμένης κοινωνικῆς ἐξουσίας[14] (καὶ ὄχι ἀπὸ κάθε μορφὴ κοινωνικῆς ἰσχύος ἐν γένει), θέτει γιὰ τὸν μελετητὴ τὸ «παράδοξο» τοῦ *status* τῆς περιγραφικῆς θεωρίας στὸ φῶς τῶν ἀνθρωπολογικῶν της κριτηρίων καὶ μαζὶ ὑποθάλπει τὴν ἰδέα ὅτι ἐπειδὴ ἀκριβῶς ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας δὲν ἤθελε νὰ παραδεχθεῖ ἀνοιχτὰ ὅτι ἀποποιεῖτο τὴν νομιμοποιημένη «κοινωνικὴ ἰσχὺ» χάριν ἑνὸς δυνατότερου «αἰσθήματος ἰσχύος» ἴσως δὲν ἔκανε καὶ *ἀνοιχτὰ* λόγο γιὰ τὴν ἀνάλογη διάκριση μεταξὺ τῶν δύο μορφῶν ἰσχύος· τέταρτον, ἡ μὴ ἐπαρκὴς ἢ πλήρως ἱκανοποιητικὴ γιὰ ὁρισμένους σχολιαστὲς κονδύλεια ἑρμηνεία (μέσῳ τῆς ἰδέας τῆς βίωσης ἀνεπανάληπτης «ἔντασης» ἢ «ἐπίρρωσης») τῶν ἀκραίων περιπτώσεων τῆς θυσίας καὶ τῆς αὐτοκτονίας, στὶς ὁποῖες καταφανῶς ἀντιστρέφεται ἡ σχέση φυσικῆς αὐτοσυντήρησης καὶ ταυτότητας, μὲ τὴν πρώτη νὰ ἀποκηρύσσεται χάριν τῆς δεύτερης, ἐνθαρρύνει τὴν ἄποψη ὅτι πρέπει πράγματι νὰ ἔχει γίνει ἀποδεκτὴ ἡ διάκριση μεταξὺ δεσμευτικῆς «κοινωνικῆς ἰσχύος» καὶ εὐρύτερα νοουμένης «αἴσθησης ἰσχύος», *ἐφόσον* ἐπιζητεῖται ἡ ἐξήγηση τῆς «ὁλότητας τῶν γνωστῶν μας φαινομένων», χωρὶς πάντως καὶ πάλι αὐτὴ νὰ ἐξαίρεται κάπου *expressis verbis*· καί, πέμπτον, ἡ ἐπισήμανση τοῦ Κονδύλη ὅτι, στὶς περιπτώσεις ὅπου λαμβάνει χώρα μιὰ *μεταμφίεση* τῆς ἀξίωσης γιὰ νομιμοποιημένη κοινωνικὴ ἰσχύ, «μπορεῖ [μὲν αὐτὴ] νὰ ἐμπλέξει τὴν ὕπαρξη σ᾽ ἕνα συχνὰ συγκεχυμένο παιχνίδι ἑλιγμῶν καὶ ἐκλογικεύσεων, μέσα στὸ ὁποῖο *μπορεῖ ἀκόμα καὶ νὰ χάσει ἀπὸ τὰ μάτια της τοὺς ἀρχικούς της σκοπούς*»[15], ὡστόσο,

πρόβλημα· ὅταν ὁ Κονδύλης μᾶς λέει ὅτι τὰ ὑποκείμενα "ἐπιδιώκουν τὴν αὐτοσυντήρησή τους καὶ τὴ διεύρυνση τῆς ἰσχύος τους", ἐννοεῖ ἄραγε τὴν "κοινωνικὴ ἰσχύ"…ὡς δυνατότητα ἐπιβολῆς τῆς ἰδίας βούλησης ἀνεξαρτήτως μέσων, ἰδεολογιῶν κτλ. στὸ ἐσωτερικὸ τῶν σχέσεων ἰσχύος ποὺ ἀποτελοῦν οἱ κοινωνικὲς σχέσεις, καὶ στὸ ὄνομα κάποιας "δῆθεν ἀντικειμενικῆς ἀξίας"; Ἂν μπορούσαμε νὰ ἔχουμε μιὰ ἔννοια τῆς ἰσχύος εὐρύτερη ἀπὸ αὐτὴν τῆς κοινωνικῆς ἰσχύος, τότε θὰ μπορούσαμε νὰ ἐξηγήσουμε καὶ ἐνδεχόμενες ἀντιστροφὲς τῆς προτεραιότητας τῆς αὐτοσυντήρησης σὲ σχέση μὲ τὴν ταυτότητα πέραν καὶ τῶν (προσωρινῶν) τακτικῶν "θυσιῶν" ποὺ συνεπάγεται τὸ περίπλοκο παιχνίδι τῆς κοινωνικῆς ἰσχύος» (ὅ.π. σελ. 568). Στὴν χορεία τῶν παραπάνω ἐρωτημάτων ἂς προστεθεῖ προσωρινὰ καὶ τὸ ἀκόλουθο: Θὰ μποροῦσε νὰ ἰδωθεῖ ὅ,τι ὀνομάζεται «ὑποκειμενικὴ ἰσχὺς» ὡς πρωτότυπο μεῖγμα ἢ καινούργιος συνδυασμὸς στοιχείων ἤδη ἀπαρτιζόντων τὴν θεωρούμενη «ἀντικειμενικὴ ἰσχύ»;

[14] Βλ. λ.χ. ἀναφορὲς ὅπως αὐτὴν στὸ *Τὸ Ἀόρατο Χρονολόγιο τῆς Σκέψης* (Νεφέλη, Ἀθήνα 1998, σελ. 94) ἢ στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ *Pavese* (Στιγμή, Ἀθήνα 1993, σελ. 14), ὅπου γίνεται μὲν ρητὰ διαστολὴ "ὑποκειμενικῆς" καὶ (θεσμικὰ κατοχυρωμένης) "ἀντικειμενικῆς" ἰσχύος καὶ ἀναγνώρισης, χωρίς, ὡστόσο, νὰ ἐξαίρεται ἢ ὑπογραμμίζεται ἐξίσου ρητὰ ἡ κοινωνικὴ διάσταση ἢ ὁ χαρακτήρας τῆς πρώτης (ἀλλὰ καὶ δίχως αὐτόχρημα τοῦτο νὰ συνεπάγεται, ὅπως παρακάτω θὰ δοῦμε, πὼς ἡ / ὁ τελευταία / -ος παραγνωριζόταν).

[15] *Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφαση*, Στιγμή, Ἀθήνα 1991, σελ. 89 (δική μου ἔμφαση). Ἔστω πρόωρα, ἡ ἀνωτέρω ὑπογραμμισθεῖσα ἀπόφανση θὰ μποροῦσε νὰ ἀναγνωσθεῖ καὶ μ᾽ ἕναν πιὸ "ἐλεύθερο" –ἀπ᾽ ὅ,τι ὑπαγορεύει

τὸ στρατηγικὸ αὐτὸ τέχνασμα ἢ ἡ λύση ἀνάγκης μονάχα προσωρινὴ αὐτοεπήρεια θὰ μποροῦσε να ἔχει (μὲ τὰ λόγια τοῦ Κονδύλη: ἠδύνατο νὰ διαρκέσει «γιὰ λιγότερο ἢ περισσότερο χρόνο»[16]), ἐνισχύει τὴν πεποίθηση ὅτι ἐκεῖ ποὺ δὲν ὑπάρχει σκόπιμη «μεταμφίεση» πρέπει νὰ λαμβάνει χώρα μιὰ εἰλικρινὴς ἐσωτερίκευση ἄρα καὶ μιὰ ἐπιλογὴ διαφορετικῆς ψυχοστασίας ποὺ σαφῶς διακρίνεται ἀπὸ ἐκείνην τῆς συνήθους θήρευσης ἐπικυρωμένης «κοινωνικῆς ἰσχύος», κάτι ὅμως ποὺ γιὰ μιὰν ἀκόμη φορὰ δὲν μνημονευόταν ξεχωριστά.

Ἔχοντας στὰ χείλη τὴν ἀπόκριση γιὰ τὸ πῶς στάθηκαν γενικὰ Ἕλληνες μελετητὲς μπροστὰ στὸ τιθέμενο ζήτημα καὶ ποιά θέση ἀπέδωσαν στὸν Κονδύλη, θὰ ἦταν περισσότερο κι ἀπὸ χρήσιμο προηγουμένως να διασαφηνίσουμε ὁρισμένα καίρια ἐννοιολογικὰ σημεῖα: α) ὁ ἐν λόγῳ στοχαστὴς ὁμιλεῖ συχνὰ γιὰ «αἴσθημα» ἢ «αἴσθηση ἰσχύος» τοῦ ὑποκειμένου[17] ἔχοντας προφανῶς κατὰ νοῦ ἕνα minimum *διακριτῆς* ἐννοίας ὑποκειμενικῆς ὄψης τῆς ἰσχύος (εἴτε αὐτὴ φθάσει να ἰδωθεῖ τελικῶς ὡς ἐκλογίκευση / ὑπεραναπλήρωση ἢ «ἐξορθολογισμὸς» γιὰ τὴν ἔλλειψη κατοχῆς ἀντικειμενικῆς ἰσχύος εἴτε ὡς ποιοτικὰ διαφέρουσα τῆς τελευταίας), ὅπως παράλληλα ὁμιλεῖ καὶ γιὰ «ἀξίωση» ἢ «ἀξιώσεις ἰσχύος» οἱ ὁποῖες ἐπιβαλλόμενες προσπορίζουν «θέση ἰσχύος» μέσα στὸν ἀστερισμὸ τῶν «σχέσεων ἰσχύος» – μὲ τὴν δεύτερη αὐτὴ περίπτωση νὰ ἀποτελεῖ ἐκδήλωση τῆς ἀντικειμενικῆς πλευρᾶς τῆς ἰσχύος ποὺ εἶναι ἀντιληπτὴ ἀπὸ τὸν παρατηρητὴ καὶ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν αὐτοκατανόηση τῶν ὑποκειμένων· β) ἡ ἀντικειμενικὴ ὄψη τῆς ἰσχύος πρέπει νὰ γίνει κατανοητὴ ἀπὸ ἕνα σημεῖο καὶ πέρα μέσῳ μιᾶς εὐρύτερης ἔννοιας τῆς κοινωνικῆς ἰσχύος, δεδομένου ὅτι ἡ φυσικὴ αὐτοσυντήρηση συντομότατα μετατρέπεται ἢ μετεξελίσσεται στὸν λεγόμενο δημόσιο στίβο σὲ κοινωνικὴ – ἰδεατὴ αὐτοσυντήρηση (μὲ τὸν ρόλο τῆς γλώσσας νὰ ἀναδεικνύεται πλέον πρωταρχικός)· καὶ γ) ἡ κονδύλεια ἔννοια τῆς κοινωνικῆς ἰσχύος δὲν ἐξαντλεῖται –μὲ βάση τὸν ὁρισμὸ τοῦ κυρίαρχου ὡς δεσμευτικοῦ ἑρμηνευτῆ δῆθεν ἀντικειμενικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιῶν– στὴν ἔννοια τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία συνιστᾷ μιὰ εἰδικὴ μόνον περίπτωση (ὁπωσδήποτε ὅμως τὴν πλέον βαρύνουσα ὡς «ὁρατότερη») τῆς πρώτης[18]· ἀπεναντίας, ὅπως εὔστοχα ἔχει σημειωθεῖ, «ἐμπεριέχει τὰ στοιχεῖα τοῦ "ἄμορφου" ἀπὸ κοινωνιολογικὴ ἄποψη ὁρισμοῦ τῆς ἰσχύος τοῦ Weber[19], ἐμ-

τὸ ἴδιο της τὸ γράμμα– τρόπο: χάνοντας ἀπὸ τὰ μάτια της τοὺς ἀρχικοὺς σκοπούς, καταφέρνει νὰ λησμονεῖ τὴν ὥρα τῆς πράξης ἡ ὕπαρξη ὅτι ἐκεῖνο ποὺ τῆς προσπορίζει «αἴσθηση ἰσχύος» δὲν εἶναι παρὰ μέσον ἢ "ἰδεολογικὰ" ἀξιοποιήσιμο ἐργαλεῖο μονάχα γιὰ νὰ πορισθεῖ μακροπρόθεσμα τὴν πολυπόθητη ἐπικυρωμένη ἢ νομιμοποιημένη κοινωνικὴ ἰσχύ.

[16] Ὅ.π.

[17] Ὅ.π. λ.χ. σελ. 58, 215.

[18] Στὰ ἀνέκδοτα δελτία ἀρ. 3642-3643 ὁ Κονδύλης γράφει: «Πεδίο ἐκδίπλωσης ἰσχύος δὲν εἶναι μόνον ἡ πολιτική. Ἡ πολιτικὴ ὡς σκοπὸς καὶ ὡς αὐτοτελὴς δραστηριότητα εἶναι ἀγώνας γιὰ τὴν κατάκτηση τῶν μοχλῶν ἐκείνων ποὺ ἐπιτρέπουν τὴ διατύπωση διαταγῶν. Στὸν βαθμὸ ποὺ ἡ πολιτικὴ συνοδεύεται ἀπὸ ἰδεολογίες ἀποτελεῖ παράλληλα καὶ μιὰ ἀξίωση ἰσχύος μὲ τὴν εὐρύτερη ἔννοια».

[19] Δύο φορές, μάλιστα, στὰ ἀνέκδοτα κατάλοιπα, ὁ Κονδύλης ὑπογραμμίζει τὸ ἐσφαλμένο τῆς ἀντίληψης τοῦ Weber πὼς ἡ ἰσχὺς (ὡς οὖσα "ἄμορφη") δὲν μπορεῖ ν' ἀποτελέσει ἀντικείμενο κοινωνιολογικῆς ἀνάλυσης. Στὸ δελτίο ἀρ. 3741 τονίζει σχετικά: «Ἀνάμεσα σὲ ἰσχὺ καὶ σὲ ἐξουσία βρίσκεται τὸ κοινωνικὸ ἀποτέλεσμα. Τέτοιες διαβαθμίσεις πρέπει νὰ βρεθοῦν καὶ νὰ τυποποιηθοῦν κοινωνιολογικά, σὲ ἀντίθεση μὲ θέση Weber ὅτι μόνον ἡ ἐξουσία εἶναι κοινωνιολογικὰ διαπραγματεύσιμη. Ἔπρεπε νὰ λαμβάνει ὑπόψη ἰσχὺ γενικότερα»· στὸ δὲ δελτίο ἀρ. 3960 ἐξίσου κριτικὰ ἐπισημαίνει: «Ἰσχὺς κατὰ Weber περιλαμβάνει ἐξουσία καὶ βία. Δύο δυνατότητες: ἢ ἡ ἰσχὺς θὰ περιλαμβάνει καὶ τὰ τρία εἴδη δύναμη-ἀρχή, ἐξουσία, βία ἢ θὰ κρατήσουμε τὸν ὅρο γιὰ φαινόμενα ἰσχύος ποὺ εἶναι ἄμορφα, ὅμως ἄμορφη δὲν εἶναι μόνο ἡ δύναμη-ἀρχὴ ἀλλὰ καὶ ἡ βία. Ὁρισμὸς Max Weber ἔχει μιὰ ἀντίφαση» (βλ. συναφῶς δελτίο ἀρ. 4057). Ἡ βεμπεριανὴ θέση περὶ τῆς -μὴ κοινωνιολογικὰ ἀναλύσιμης- 'ἄμορφης' ἰσχύος διατυπώνεται στό: Max Weber, *Economy and Society*, ἐπιμ. G. Roth & Cl. Wittich, University of California Press 1978, τόμος I, κεφ. 1ο, σελ. 53· τόμος II, κεφ. 10ο, σελ. 941 κ.έ. (ἰδίως σελ. 946).

πνέεται ἀπὸ τὸν κυρίαρχο τοῦ Hobbes[20] καὶ συμπληρώνεται ἀπὸ τὴν μαρξιστικὴ ρήτρα περὶ ἰδεολογίας τοῦ "κοινοῦ καλοῦ", ὅπου ἡ συγκεκριμένη ρήτρα, ἀποσυνδεδεμένη πλέον ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς μαρξικῆς θεωρίας, δὲν ἀφορᾶ πλέον "ταξικὲς ἰδεολογίες" στὶς ὁποῖες [καὶ μόνον] μποροῦν νὰ ἀναχθοῦν οἱ ἐπικλήσεις ὁμάδων καὶ ἀτόμων περὶ τοῦ "κοινοῦ καλοῦ"»[21].

Τούτου λεχθέντος, ἂς περάσουμε τὸ δίχως ἄλλο στὴν στάση τῶν μελετητῶν. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονὸς πώς, μολονότι οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἑρμηνευτὲς ἔθεσαν ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τῆς ποιοτικῆς ταύτισης / οὐσιαστικῆς συγχώνευσης ἢ μὴ τῶν δύο μορφῶν ἰσχύος –θεωρώντας ὅτι ὑπάρχουν ἐνδείξεις στὸ κονδύλειο ἔργο ποὺ θὰ μποροῦσαν θεωρητικὰ νὰ ἀναδείξουν τὴν ἀνάγνωση περὶ ὑποκειμενικῆς «αἴσθησης ἰσχύος» ὡς καρποῦ ἐκλογίκευσης ἢ «ἐξορθολογισμοῦ» γιὰ τὴν ἔλλειψη ἀντικειμενικῆς ἰσχύος, ἄρα, πώς, σὲ κάθε περίπτωση, διόλου ἀθέμιτο δὲν θὰ ἦταν, ἂν μή τι ἄλλο, να τεθεῖ ὡς ἐρώτημα ἡ διάκριση ἢ μὴ τῆς ὑφῆς τῶν δύο εἰδῶν ἰσχύος– δὲν προχώρησαν τελικά, ὅπως νομίζω, στὸ νὰ προκρίνουν οἱ ἴδιοι ἢ νὰ ἀποδώσουν τελεσίδικα ἢ μὲ τρόπο κάθετο στὸν Κονδύλη τὴν θέση περὶ ὑποκειμενικῆς ἰσχύος ὡς ὠχρῆς ἀντανάκλασης τῆς ἀντικειμενικῆς ἰσχύος, αἰσθανόμενοι πιθανότατα ὅτι οἱ ὅποιες ἐνδείξεις δὲν εἶναι ἀρκετὲς γιὰ νὰ ὑποβαστάξουν ἕναν τόσο ἀπαιτητικὸ ἰσχυρισμό. Ἔτσι, ἡ διαμορφωθεῖσα στάση τους ἔναντι τοῦ ἐν λόγῳ ζητήματος διαγράφει οὐσιαστικὰ μιὰ κοινὴ ἑρμηνευτικὴ γραμμή, ἐκείνην τῆς ἀπόδοσης στὸν συγγραφέα τῆς διάκρισης τῶν δύο μορφῶν ἰσχύος, μολονότι φαίνεται νὰ παρουσιάζονται ἀποκλίσεις σχετικὰ μὲ τὸν βαθμὸ ἐπίγνωσης ἢ προθετικότητας ποὺ τοῦ ἀποδίδεται κάθε φορά. Θὰ μπορούσαμε εἰδικότερα νὰ ποῦμε ὅτι συναντοῦμε ἕναν διαφορισμὸ ὁ ὁποῖος λαμβάνει χώρα στὸ πλαίσιο *μιᾶς* (κατὰ τὰ ἄλλα) *κοινῆς ἑρμηνευτικῆς γραμμῆς*: ἀφενὸς δηλαδὴ ἔχουμε μιὰν ἀνάγνωση πού, ἐκκινώντας ἡ ἴδια ἀπὸ τὴν θέση ὅτι πρέπει νὰ γίνει ἀποδεκτὴ μιὰ ποιοτικὴ διάκριση (διάκριση εὕρους *καὶ* ὑφῆς) μεταξὺ τῶν δύο μορφῶν ἰσχύος (παραδεχομένη τ.ἔ. τὴν ἑκάστοτε κρατοῦσα κοινωνικὴ ἰσχὺ ὡς τὸν σημαντικότερο ἀλλὰ *ὄχι ἀποκλειστικὸ* τρόπο ἐπίτευξης τοῦ «αἰσθήματος τῆς ἰσχύος»), ἀπέδιδε μὲν καὶ στὸν Κονδύλη τὴν παραπάνω διάκριση, ὡστόσο τόνιζε ὅτι αὐτὴ ἀποτυπώνεται στὸ ἔργο του μᾶλλον de facto, ἴσως μάλιστα καὶ κατὰ τρόπο συχνὰ ἀνεπίγνωστο ἢ ἀντίθετο κάποτε πρὸς τὴν ρητή του πρόθεση, ὅπως, –διατεινόταν ἡ ἐν λόγῳ ἑρμηνεία– μπορεῖ νὰ προδώσει μιὰ ἀναδρομικὴ ἐφαρμογὴ τῶν πορισμάτων τῆς περιγραφικῆς θεωρίας στὸν ἑαυτό της καὶ στὴν ψυχοστασία τοῦ εἰσηγητῆ της[22]. Ἀφετέρου, δι-

[20] Βλ. ἐδῶ τὰ ἀναφερόμενα στὴν χομπσιανὴ ἔννοια τῆς ἰσχύος κονδύλεια ἀνέκδοτα δελτία ἀρ. 3625-3632, 4014, 4178-4200.

[21] Μ. Παπανικολάου, ὅ.π., σελ. 554. Σχετικὰ μὲ τὸ τελευταῖο στοιχεῖο ὁ συγγραφέας τοῦ ἄρθρου, ἐξίσου εὔστοχα, ἐπεξηγεῖ: «Γιατὶ ἐνῶ ἡ μαρξικὴ "ἔσχατη πραγματικότητα" ἀποτελεῖται ἀπὸ τάξεις μὲ συγκεκριμένες λειτουργίες στὰ πλαίσια ἑνὸς ἱστορικοῦ ἐξελικτικοῦ σχήματος φιλοσοφικοϊστορικῆς προέλευσης, ὁ Κονδύλης δὲν θεωρεῖ τὶς ἰδεολογίες ὡς ὅπλα ταξικῆς πάλης, παρὰ κοινωνικῆς πάλης ἐν γένει. Ἀπὸ τὸν ὑλισμό του λείπει ἀκριβῶς τὸ στοιχεῖο τῆς τελεολογίας, τὸ ὁποῖο χαρακτηρίζει τὴν καντιανῆς καταγωγῆς ἑγελιανὴ φιλοσοφία τῆς ἱστορίας, καὶ τὸ ὁποῖο, μετασχηματισμένο πλέον, παρέλαβε ὁ Μάρξ. Μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια ἀναμενόμενες εἶναι καὶ οἱ προτιμήσεις του γιὰ τὸν γαλλικὸ ("μηχανιστικὸ" καὶ ὄχι "διαλεκτικὸ") ὑλισμὸ (Βλ. κεφάλαιο γιὰ La Mettrie καὶ Sade στὸ Π. Κονδύλης, *Ὁ Εὐρωπαϊκὸς Διαφωτισμός*, τόμ. ΙΙ, ὅ.π., σελ. 169-202).»

[22] Γράφει λ.χ. ὁ Μ. Παπανικολάου: «Ἐδῶ μπαίνει κανεὶς ἴσως πιὸ πολὺ ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ στὸν πειρασμὸ νὰ ἐφαρμόσει τὴν περιγραφικὴ θεωρία στὸν ἑαυτό της καὶ νὰ ἐπισημάνει πώς, ἐνῶ εἶναι ἡ πλέον ἀκατάλληλη νὰ ὑπηρετήσει κοινωνικὲς ἀξιώσεις ἰσχύος, πόσο μᾶλλον ποὺ "παραιτεῖται ἀπὸ τὴν ἐνεργὴ συμμετοχὴ στὴν κοινωνικὴ ζωὴ" (*Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφαση*, ὅ.π., σελ. 211), θὰ πρέπει νὰ γεννάει τὴ μέγιστη αἴσθηση ἰσχύος, ἀφοῦ εἶναι σὲ θέση…"νὰ ἐξηγήσει τὴν ὁλότητα τῶν γνωστῶν μας φαινομένων" καὶ νὰ βγάλει τὸ συμπέρασμα πὼς ὁ θεωρητικὸς ποὺ τὴν παράγει ἢ τὴν ἐνστερνίζεται ἔχει λόγους νὰ προτιμάει τὴν αἴσθηση τῆς ἰσχύος ποὺ τοῦ χαρίζει ἡ ἀλήθεια τῆς θεωρίας του ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἰσχὺ ποὺ παρέχουν οἱ "κανονιστικὲς θεωρήσεις".

αθέτουμε μιὰν ἀνάγνωση ποὺ ἐξίσου θεωροῦσε ὅτι ἀποτυπώνεται στὸ κονδύλειο ἔργο ἡ παραπάνω διάκριση, ἀφήνοντας ὅμως τούτη τὴ φορὰ νὰ διαφανεῖ καθαρότερα ὁ συνειδητὸς-προθετικός της χαρακτήρας[23]. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις συμφωνεῖται ὅτι ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς πράγμα-

Ὡστόσο, ὅταν ὁ Κονδύλης μιλάει γιὰ τὰ δικά του κίνητρα ὡς θεωρητικοῦ, δὲν κάνει λόγο οὔτε γιὰ "αἴσθημα" οὔτε γιὰ "αἴσθηση" ἰσχύος, παρὰ γιὰ "θεωρητικὲς περιέργειες" καὶ γιὰ τὸ "ἄπειρο ἐνδιαφέρον" ποὺ παρουσιάζει ὁ κόσμος στὰ μάτια του» (ὅ.π., σελ. 570). Περιοριζόμενοι σὲ μιὰ κριτικὴ διευκρίνιση ἀναφορικὰ μὲ τὴν αἰχμὴ τούτης τῆς πρότασης, νόμιμα μποροῦμε κατ᾽ ἀρχὴν νὰ ποῦμε: *Δὲν* μπορεῖ τὸ "συμπέρασμα" (τ.ἔ. « πὼς ὁ θεωρητικὸς ποὺ τὴν παράγει ἢ τὴν ἐνστερνίζεται ἔχει λόγους νὰ προτιμάει τὴν αἴσθηση τῆς ἰσχύος ποὺ τοῦ χαρίζει ἡ ἀλήθεια τῆς θεωρίας του ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ἰσχὺ») νὰ "βγεῖ" ἢ ἀντληθεῖ μέσα ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς ἴδιας τῆς θεωρίας, παρὰ ἀπὸ μιὰ ("ἐξωτερικὴ" πρὸς τὸ περιεχόμενο τῆς τελευταίας) ἀνορθολογικὴ –μὲ τὴν μυστικὴ ἔννοια τοῦ ὅρου– ἢ "ἠθικὴ" ἀπόφαση.

Ἡ ὑπηρέτηση ἢ διατήρηση τῆς λογικῆς συνέπειας ἐντὸς τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπικράτειας (σὲ ὅσο μεγάλο εὖρος κι ἂν λαμβάνει χώρα) δὲν μπορεῖ *ἀπὸ μόνη της* νὰ κομίσει ἐν γένει ἠθικὴ ὑπεροχὴ (ἐκτὸς τῶν ορίων δηλ. τοῦ παραπάνω πεδίου). Τὰ ἐπίπεδα ἐδῶ πρέπει νὰ διακριθοῦν αὐστηρὰ διότι, ὡς γνωστόν, ὁ Λόγος δὲν δύναται νὰ αὐτονομιμοποιηθεῖ πατώντας στὸ ἴδιο του τὸ ἔδαφος, δὲν μπορεῖ, μὲ ἄλλα λόγια, νὰ δικαιολογήσει ὁ ἐπιστήμονας τὴν ἀξία ποὺ ἀποδίδει σ᾽ ἐκεῖνο ποὺ ἐπιτελεῖ *ὡς* ἐπιστήμων, μετερχόμενος ἀποκλειστικὰ τὰ ἐπιστημονικὰ ἐργαλεῖα τοῦ κλάδου του ἢ τῆς ἐπιστήμης ἐν γένει. Τὰ τεκμήρια ἐτούτης τῆς ἄποψης μποροῦν νὰ βρεθοῦν στό: Max Weber, 'Science as a Vocation' ἐν: *Sociological Writings*, The German Library, Vol. 60, Continuum, New York, 1999, σελ. 290-291· συναφῶς στά: Π. Κονδύλης, *Τὸ Ἀόρατο Χρονολόγιο τῆς Σκέψης*, ὅ.π., σελ. 23-24· Raymond Aron, 'Max Weber' καὶ «Ὁ Max Weber καὶ ἡ Πολιτικὴ τῆς Ἰσχύος» (Ἐπίμετρο ΙΙΙ) στό: *Ἡ Ἐξέλιξη τῆς Κοινωνιολογικῆς Σκέψης* (ἑλλ. μτφρ. Μπ. Λυκούδης, Γνώση, Ἀθήνα 1984, τόμ. Β΄, σελ. 304, 335-336, 491- 494).

[23] Βλέπε π.χ. τὸ ἀκόλουθο παράθεμα τοῦ Παναγιώτη Χριστιᾶ: "Comment arrive-t-on a adopter ou a formuler une telle theorie? Par ironie, repond l' auteur. Mais quelle ironie? Celle qui consiste a renoncer au pouvoir objectif pour atteindre le point non plus ultra de son sentiment de pouvoir…L' homme a qui l' idee que la vie n' a pas de sens effleure l' esprit et qui met cette idée a l' epreuve de l' histoire avec succes ne peut l' abandonner sans payer le prix de la contradiction interne qui consiste a abandonner son sentiment de pouvoir au point non plus ultra d' intensite existentielle au profit d' un mediocre pouvoir objectif au service des maitres d' une vision du monde. Tel est l' ultime legitimation de la posture libre de valeurs. Celui qui se mesure a l' infini n' a que faire de la reconnaissance des hommes". [= «Πῶς φθάνει κάποιος νὰ υἱοθετήσει ἢ νὰ διαμορφώσει μιὰ τέτοια θεωρία; Μὲ τὴν εἰρωνεία, ἀπαντάει ὁ συγγραφέας. Ποιά ὅμως εἰρωνεία; Ἐκείνη ποὺ συνίσταται στὴν *ἀποκήρυξη τῆς ἀντικειμενικῆς ἰσχύος γιὰ τὴν ἀπόκτηση τοῦ μέγιστου δυνατοῦ βαθμοῦ τοῦ δικοῦ του αἰσθήματος ἰσχύος*. Ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου ἡ ἰδέα πὼς ἡ ζωὴ δὲν ἔχει νόημα κοσμεῖ τὸ πνεῦμα καὶ θέτει μὲ ἐπιτυχία ἐτούτη τὴν ἰδέα στὴ βάσανο τῆς ἱστορίας, *δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀποποιηθεῖ δίχως νὰ πληρώσει τὸ τίμημα τῆς ἐσωτερικῆς ἀντίφασης ἡ ὁποία συνίσταται στὸ νὰ ἐγκαταλείπει τὸ προσωπικό του αἴσθημα ἰσχύος τὸ ὁποῖο εὑρίσκεται στὸ ἔσχατο σημεῖο τῆς ὑπαρξιακῆς ἔντασης χάριν τοῦ ὀφέλους μιᾶς μέτριας ἀντικειμενικῆς ἰσχύος* ποὺ τίθεται στὴν ὑπηρεσία τῶν ἀφεντάδων ἑνὸς ὁράματος τοῦ κόσμου. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἔσχατη νομιμοποίηση τῆς ἀξιολογικὰ ἐλεύθερης στάσης. Ἐκεῖνος ποὺ ἀναμετριέται μὲ τὴν αἰωνιότητα δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ἀναγνώριση τῶν ἄλλων» (P. Christias, "Du Decisionnisme Descriptif a l' Ontologie Sociale. Une introduction a l' oeuvre de Panajotis Kondylis" στό: Mouchtouris A., Christias P. (ἐπιμ.), *Actualite de la Pensee Grecque* Paris, Le Manuscrit 2014, σελ. 191-228 – γιὰ τὸ ἐν λόγῳ παράθεμα σελ. 225-226 – μετάφραση κι ἔμφαση δική μου)].

Βρίσκω ἐνδιαφέρον τὸ ὅτι, ἀπὸ τοὺς προαναφερθέντες σχολιαστές, ὁ Π. Χριστιᾶς παρουσιάζεται πιὸ πρόθυμα διατεθειμένος (καὶ ἐν "θετικιστικωτέρῳ" πνεύματι) νὰ ἀποδώσει στὸν Κονδύλη τὸν τίτλο τῆς "ἐξαίρεσης" (σπεύδοντας, ὡστόσο, νὰ συμπληρώσει, πὼς πέραν πάσης ἀμφιβολίας πρόκειται σὺν τῷ χρόνῳ νὰ ἀπεκδυθεῖ ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς ἐτοῦτον τὸν χαρακτηρισμό, ἀντιπροσωπεύοντας πλέον ὁ ἴδιος –στὴν χορεία τῶν εἰδικῶν ἂν μή τι ἄλλο– τὸν ἱστορικὸ "κανόνα") ἀπ᾽ ὅ,τι ὁ Μ. Παπανικολάου, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ ἐξίσου ἀνατέμνει τὴν δυνατότητα ἀπόδοσης στὸν Ἕλληνα φιλόσοφο τοῦ τίτλου τῆς "ἐξαίρεσης" (καὶ πιθανότατα τὴν ἀποδέχεται σὲ πολὺ σημαντικὸ βαθμὸ) θὰ σταματοῦσε –ἀποτολμῶ νὰ εἰκάσω- στὴν ἄποψη ὅτι ναὶ μὲν ὁ ἴδιος ὁ Κονδύλης εἶχε ὁπωσδήποτε μιὰν ἀνάλογη (ἐν πολλοῖς ἀνταποκρινόμενη στὰ πράγματα) αὐτοκατανόηση, ἀλλὰ ὅτι αὐτὴ δὲν θὰ πρέπει νὰ υἱοθετηθεῖ ἀπὸ ἐμᾶς ἀπολύτως τοῖς μετρητοῖς ἢ του-

τι δέχεται –ἢ τουλάχιστον αὐτὸ συνάγεται ἀπὸ τὴν ἐπιτελεστικότητα [*performativity*] τοῦ ἔργου του– τὴν ποιοτικὴ διάκριση (τ.ἔ. τὴν διάκριση ὑφῆς πέραν τῆς διάκρισης εὔρους) μεταξὺ τῆς λεγομένης ὑποκειμενικῆς καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς-κοινωνικὰ περίοπτης ὄψης τῆς ἰσχύος· ἐκεῖνο ποὺ ἀντιμετωπίζεται ὡς διακυβευόμενο [*contested*] εἶναι ἐὰν ὁ ἀπώτερος καὶ οὐσιαστικὸς στόχος ἢ ἡ ρητὴ πρόθεση τοῦ συγγραφέα ἦταν νὰ καταδείξει *ἐντέλει* ἢ *ἀπὸ ἕνα σημεῖο καὶ πέρα* τὴν ταυτότητα τῆς ὑφῆς τους ἤ, ἀπεναντίας, ἐὰν ὁ ἴδιος ἐξ ἀρχῆς διεπόταν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία νὰ διακριβώσει τὸ σημεῖο τῆς διάκρισής τους (τὴν ὁποία κάθε φορὰ ὑπομιμνήσκει ἢ κάνει αἰσθητὴ ἡ «σχάση» τοῦ ἑαυτοῦ σὲ δρῶσα κοινωνικὴ ὕπαρξη καὶ θεωρητικὸ Ἐγὼ) προκειμένου ἀκριβῶς νὰ περιχαρακώσει τὴν ἐπικράτεια καὶ αὐτοτέλεια τῆς καθεμιᾶς. Τὸ ἐρώτημα αὐτό, μὲ τὴν σειρά του, ἀνάγεται στὸ πυρηνικὸ ἐκεῖνο ἐρώτημα, ἐάν, καὶ μὲ ποιά ἔννοια, εἶναι μετρήσιμη ἡ κοινωνικὴ ἰσχὺς – ὅπως θὰ δοῦμε.

Στὸ πλαίσιο τοῦ παραπάνω διλήμματος διαφαίνεται, ὅπως πιστεύω, ἡ δυνατότητα καὶ μιᾶς τρίτης ἐπεξηγηματικῆς προσέγγισης, «ἰσοτίμως» εὑρισκομένης ἐντὸς τῆς κοινῆς αὐτῆς ἑρμηνευτικῆς γραμμῆς στὴν ὁποία μετέχουν οἱ δύο προηγούμενες, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἐκεῖνο ποὺ διὰ τῆς συγκεκριμένης ἐπιτελεστικότητας ἐπιδιώκει ἡ κονδύλεια θεωρία νὰ δείξει εἶναι μονάχα πόσο *πασχίζει* ἡ λεγόμενη ὑποκειμενικὴ (ἀλλὰ πάντοτε κοινωνικὰ συγκροτημένη) ἰσχὺς μὲ τοὺς πιὸ ἑτερόκλητους τρόπους νὰ καταστεῖ ἀντικειμενικὴ κοινωνικὴ ἰσχὺς *δίχως ταυτόχρονα νὰ ἀπεμπολήσει ἢ ἀπολέσει τὴν ἀτομικὴ-«ἀποκλίνουσα» στιγμή της* [*singular moment*][24] (ἡ ὁποία ἀκριβῶς *καὶ μόνον* (!) μπορεῖ νὰ τῆς προ-

λάχιστον χωρὶς τὴν ἐπισύναψη ρήτρας γιὰ ὁρισμένες αὐτοαναφορές του.

Ἔτσι, ὁ μὲν πρῶτος γράφει: “Le sentiment subjectif de pouvoir, ou la vanite poussee a son extreme, consiste dans la volonte de faire partie de ce college mystique des grands hommes. Mais pour y arriver, aucun compromise n’ est possible: on ne peut tromper que certains hommes un certain temps, jamais tous les hommes tout le temps” [= «Τὸ ὑποκειμενικὸ αἴσθημα ἰσχύος, ὅπου ἡ ματαιοδοξία φθάνει στὰ ἄκρα, συνίσταται στὴ θέληση νὰ ἀποτελέσει [κανεὶς] μέρος αὐτῆς τῆς μυστικῆς συνομάδωσης τῶν μεγάλων ἀνδρῶν. Ἀλλὰ γιὰ νὰ φθάσει κάποιος ἐκεῖ, κανένας συμβιβασμὸς δὲν εἶναι δυνατός: δὲν μποροῦμε νὰ ἀπατήσουμε παρὰ ὁρισμένους ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὁρισμένο χρονικὸ διάστημα, ποτὲ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους συνεχῶς» – μετάφραση δική μου (ὅ.π., σελ. 226)]· ἐνῶ ὁ δεύτερος, ἀφοῦ διερωτηθεῖ γιατί νὰ μὴν διατηρήσουμε σὰν δικαίωμα γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μας ἐκεῖνο ποὺ ὁ Κονδύλης ἀνοιχτὰ ἐπεφύλασσε στὸν δικό του, τ.ἔ. πὼς τὸ (ἀπώτερο) πραγματικὸ κίνητρο τῆς θεωρητικῆς δραστηριότητας ἀποτελεῖ μᾶλλον ἡ «θεωρητικὴ περιέργεια» καὶ τὸ «θεωρητικὸ ἐνδιαφέρον» παρὰ ἡ ἐπιδίωξη τοῦ «αἰσθήματος τῆς ἰσχύος», φθάνει νὰ τονίσει πώς, ἐὰν ἡ τελικὴ ἀπάντηση τοῦ Ἕλληνα στοχαστῆ στὸ παραπάνω ζήτημα εἶναι πὼς οἱ δυσάρεστες ἀλήθειες τῆς κονδύλειας ἀνθρωπολογίας «χαρίζουν ἀπολαύσεις μονάχα σὲ λεπτογεῦστες καὶ ἐπαΐοντες τοῦ περιθωρίου» (οἱ ὁποῖοι προφανῶς ἀποτελοῦν ἐξαιρέσεις τοῦ κανόνα), τότε ἡ ἀπόκριση αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἐπιτάσσει συγκεκριμένη αἰτιολόγηση· καὶ εἶναι μονάχα δοθείσας τῆς ἀνάλογης αἰτιολόγησης (βλέπε τὴν ἔκφραση τοῦ Μ. Παπανικολάου: «σὲ *αὐτὴν* τὴν περίπτωση *θὰ δικαιούμασταν*») ποὺ θὰ “ἐνομιμοποιεῖτο” κάποιος νὰ ἀποδώσει ὁλοθύμως στὸν Κονδύλη τὸν τίτλο τῆς “ἐξαίρεσης” καὶ ἔτσι τελείως ἀβίαστα πλέον νὰ ἀναγνωρίσει στὸ πρόσωπο τοῦ τελευταίου τὴν πεμπτουσία τοῦ ὡραίου σμιτιανοῦ παραθέματος (τοῦ ἀναφερόμενου στὸν Kierkegaard) σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο «ἡ ἐξαίρεση ἐξηγεῖ τὸ γενικὸ καὶ τὸν ἑαυτό της· κι ἂν θέλει κανεὶς νὰ ἐξηγήσει σωστὰ τὸ γενικό, χρειάζεται ἁπλῶς ν᾽ ἀναζητήσει μιὰ πραγματικὴ ἐξαίρεση. Αὐτὴ τὰ φανερώνει ὅλα πολὺ πιὸ ξεκάθαρα ἀπ᾽ ὅ,τι τὸ ἴδιο τὸ γενικό. Τελικὰ ἀηδιάζει κανεὶς τὴν ἀσταμάτητη φλυαρία γιὰ τὸ γενικό. Ὑπάρχουν ἐξαιρέσεις. Ἂν δὲν μποροῦμε νὰ τὶς ἐξηγήσουμε, τότε δὲν μποροῦμε νὰ ἐξηγήσουμε οὔτε τὸ γενικό. Συνήθως δὲν παρατηροῦμε τὴ δυσκολία, γιατὶ τὸ γενικὸ οὔτε κἂν τὸ στοχαζόμαστε μὲ πάθος, παρὰ μὲ βολικὴ ἐπιφανειακότητα. Ἀντίθετα, ἡ ἐξαίρεση στοχάζεται τὸ γενικὸ μὲ ἐνεργὸ πάθος» [Carl Schmitt, *Πολιτικὴ Θεολογία*, Λεβιάθαν, Ἀθήνα 1994, σελ. 32] (Μ. Παπανικολάου, ὅ.π., σελ. 570-571).

[24] Διάβαζε: τὸ “ἄμορφο” ἢ “μὴ μετρήσιμο” ἐκεῖνο μαγματικὸ στοιχεῖο ποὺ ἐπιδιώκεται νὰ μὴν ἀπορροφηθεῖ κατὰ τὴν κοινωνικὴ μορφοποίηση ἢ ‘κρυστάλλωση’ τῆς κρίσιμης μάζας ἰσχύος, τὴν ὁποία ἀνασκοπικὰ ἀντιλαμβανόμαστε ὡς “μετασχηματισμένη” ἢ (κατὰ Weber) κοινωνιολογικὰ ἀναλύσιμη.

σπορίσει τὴν ἀπαιτούμενη ὤθηση γιὰ νὰ ἐπιχειρήσει νὰ ἐπιβληθεῖ μετὰ κοινωνικά).

Μὲ βάση τὴν τελευταία προτεινομένη ἀνάγνωση, ἡ ἰδέα τὴν ὁποία ἤθελε κατ᾽ οὐσίαν νὰ ἀναδείξει ὁ Κονδύλης ἦταν ὅτι κατὰ τὴν *μορφοποίηση* τῆς ὑποκειμενικῆς ἰσχύος (ἢ –πράγμα ποὺ εἶναι ταυτόσημο– τὴν εὐρύτερη κοινωνική της σάρκωση καὶ δεσμευτικοποίησή της) μεταβάλλεται (κατὰ κανόνα κάτω ἀπὸ τὴν μύτη τοῦ φορέα της) ἡ ἴδια της ἡ ὑφή, ἐφόσον ἡ μετάβαση αὐτὴ ἀπὸ ὑποκειμενικῶς ἰδωμένη σὲ κοινωνικὰ «ὁρατὴ» πρέπει νὰ «πατήσει» ἐπάνω σὲ ἀποκλεισμοὺς πρὸς ἀπώθηση ἢ ἐξαντικειμενίκευση / «ἰδεολογοποίηση», ἀποκλεισμοὺς ποὺ πρέπει νὰ καταστοῦν δεσμευτικοὶ *προκειμένου* ἡ ἰσχὺς νὰ ἐκλαμβάνεται πλέον *καὶ* ἀντικειμενικὰ ἐπιζητητέα *καὶ* ὑποκειμενικὰ λειτουργικὴ (μολονότι φυσικὰ τὰ δύο αὐτὰ ἐμπράγματα θὰ ἀποδειχθοῦν γιὰ ὁρισμένους φορεῖς ἢ τοὺς «συνοδοιπόρους» τους –μερικῶς ἢ ὁλικῶς– διιστάμενα). Καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ ἀμφότερα τὰ μέλη τῆς συνάρτησης («ὑποκειμενικὴ» καὶ «ἀντικειμενικὴ ἰσχὺς») διακρίνονται μεθοδολογικὰ ἢ ὀνομαστικὰ γιὰ νὰ περιγραφοῦν ὅμως ἁπλῶς ἢ αὐστηρὰ ὡς ἐννοιολογικὸ ζευγάρι ποὺ ἀλληλοκοιτάζεται μὲ ἠδυπάθεια· τὸ δὲ ζήτημα τῆς ἐπιδιωχθείσας ἀναγωγῆς, συγχώνευσης ἢ –καλύτερα– *ἀλληλοπεριχώρησής* τους (γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὸν καίριο αὐτὸ θεολογικὸ ὅρο) –μὲ τρόπο ὥστε νὰ διατηρεῖται κάθε φορὰ τὸ ποιοτικὸ ἐκεῖνο στοιχεῖο ποὺ δύναται νὰ ἀξιοποιηθεῖ «ἰδεολογικὰ» χωρὶς νὰ εἶναι κατ᾽ ἀνάγκην *ἐξ ἀρχῆς* «ἰδεολογικὸ»– ἀποτελεῖ τὸ καίριο σημεῖο τριβῆς τοῦ ὁποίου οἱ ὅροι ἐναπόκεινται στὴν (ἢ προσδιορίζονται ἀπὸ τὴν) σκοπιμότητα τῶν συγκεκριμένων συνθηκῶν.

Ἡ προσεκτικὴ μελέτη τῶν *ἀδημοσίευτων* καταλοίπων τοῦ τρίτου σχεδιαζόμενου τόμου τῆς κοινωνικῆς ὀντολογίας τοῦ Κονδύλη ἀναμφίβολα κομίζει ἐδῶ πολύτιμη βοήθεια γιὰ τὴν πληρέστερη σύλληψη τῆς ἔννοιας τῆς ἰσχύος γενικά, τῶν βασικῶν ἰδιοτήτων της καί, φυσικά, γιὰ τὸ ζήτημα τῆς διάκρισης τῶν μορφῶν της ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ[25]. Ἐπιπλέον, δείχνει μέσες – ἄκρες νὰ ἐπιρρωνύει τὴν τρίτη ἀνάγνωση. Προτοῦ ἐπιχειρήσουμε, ὡστόσο, νὰ συνοψίσουμε τὰ ἀσφαλῆ πορίσματα ποὺ θὰ μποροῦσαν νὰ συναχθοῦν ἀπὸ τὴν τριβὴ μὲ τὸ ἀδημοσίευτο *corpus* ὥστε, κατ᾽ ἀκολουθία, νὰ προσπελάσουμε βασικοὺς ὁρισμοὺς καὶ νὰ ἐπισκοπήσουμε ἑδραῖα χαρακτηριστικὰ τῆς ἔννοιας τῆς ἰσχύος στὸ φῶς τοῦ συνολικοῦ πλέον διασωθέντος ἔργου, θεμιτὸ θὰ ἦταν ἐνδεχομένως νὰ προτάξουμε σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο μιὰ σειρὰ προσεκτικὰ ἐπιλεγμένων –σχεδὸν διυλισμένων θὰ ἔλεγα– παραθεμάτων ἢ δελτίων μὲ καίριες ἀποσαφηνίσεις γιὰ τὸ ὑπὸ συζήτηση θέμα. Ἡ πρόταξη αὐτή, πέραν τῆς ἰδιαίτερης εὑρετικῆς ἀξίας καὶ γονιμότητας τῶν χωρίων, κατατείνει καὶ στὴν καθησύχαση τῆς συνείδησης τοῦ ἀναγνώστη σχετικὰ μὲ τὴν κειμενικὴ πιστότητα μὲ τὴν ὁποία ὥς τώρα παρακολουθεῖται ἡ σκέψη τοῦ Κονδύλη (ἄρα καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἀποφεύγεται ἡ –συνειδητὴ τουλάχιστον– ἑρμηνευτικὴ αὐθαιρεσία), ἀντισταθμίζοντας (θέλουμε νὰ πιστεύουμε) τὸ κόστος μιᾶς ἐπιπλέον περιδιάβασης πρὶν τὴν συναγωγὴ καὶ διατύπωση ἕτοιμων καὶ ἐπεξεργασμένων συμπερασμῶν.

* * *

Ἡ *κατ᾽ ἀρχὴν* ἀποδοχὴ τῆς διάκρισης (*ὄχι ὅμως ἀντιδιαστολῆς!*) μεταξὺ ἀντικειμενικὰ ἰδωμένης –θεσμικὰ ἢ ἐξωθεσμικὰ νομιμοποιημένης– κοινωνικῆς ἰσχύος[26] (διάβαζε: «ἐξουσίας» – ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολιτικῆς[27]) καὶ (ὑποκειμενικοῦ[28])

[25] Ἡ ἀξιοποίηση ἐτούτης τῆς πηγῆς, μολονότι συντείνει ὁπωσδήποτε στὴν ἐμβάθυνση τοῦ ὑπὸ συζήτηση θέματος, δὲν θὰ πρέπει, κατὰ τὴν ἄποψή μας, νὰ γεννήσει ὑπέρμετρες προσδοκίες γιὰ ἀπολύτως ἐπαρκεῖς ἀπαντήσεις ἀπὸ τὰ ὅσα ἔχουμε στὰ χέρια μας. Τοῦτο, φυσικά, μόνον ὡς πειθαναγκαστικὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ μιᾶς ἀποπεράτωσης τῆς ἔρευνας δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθεῖ.

[26] Βλ. δελτίο ἀρ. 3939.

[27] Ὁ Κονδύλης ἀποφαίνεται: «Σὲ μὴ πολιτικὲς σχέσεις δὲν μποροῦμε νὰ μιλᾶμε γιὰ ἐξουσία ἀκόμα κι ὅταν ἀσκεῖται βία. Κριτικὴ σὲ Max Weber» (δελτίο ἀρ. 4057).

[28] Εἶναι ἕνα ζήτημα τί ἀκριβῶς ἐννοεῖται ὡς "ὑποκειμενικὸ" δεδομένου ὅτι, ἂν καὶ στὸ δελτίο ἀρ. 3883 ὁ

«αἰσθήματος ἰσχύος» ἤ, ἀπὸ πλευρᾶς θεσμικῆς, <u>*ἀπολύτως*</u> «ἄμορφων», μὴ καναλαρισμένων στοὺς ὑπάρχοντες θεσμοὺς (πολιτικὰ ἀκατέργαστων[29] ἢ μόνον «δυνητικὰ» / ἐπιστημικὰ ἀξιοποιήσιμων) κρυστάλλων ἰσχύος, πρὶν ἀπὸ κάθε *περαιτέρω* ἑρμηνευτικὴ διασάφηση, καταφαίνεται ἀπὸ τὰ ἀκόλουθα ἀνέκδοτα δελτία ἢ παραθέματά τους:

> Στὴν ἐξισωτικὴ κοινωνία ἡ ἀξίωση ἰσχύος γίνεται ἐντονότερη ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἡ ἐξουσία γίνεται πολυκεντρικὴ καὶ συχνὰ ἀνώνυμη, μὲ ἄλλα λόγια, ἐξασθενίζει. *Διαστολὴ ἰσχύος καὶ ἐξουσίας. Ὅσο πιὸ πολὺ ὑποχωρεῖ ἡ ἐξουσία καὶ οἱ συγκεκριμένοι της φορεῖς* –τὸ κράτος– *τόσο περισσότερος χῶρος ἀφήνεται στὰ ἄτομα γιὰ νὰ ἐκδιπλώσουν τὶς ἀξιώσεις ἰσχύος τους…* (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 3646-3647).

Ἡ δυνατότητα ἐξεγέρσεων καὶ ἀνατροπῶν σὲ μιὰ κοινωνία ἐξηγεῖται *ἀπὸ τὴν διαφορετι-*

Κονδύλης –ἐπεξεργαζόμενος τὴν διάκριση ἰσχύος καὶ ἐξουσίας– ἀποφαίνεται πὼς «*ἡ πρώτη μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἀτομική, ἡ δεύτερη ποτέ*» καὶ πὼς «ἡ πρώτη εἶναι ἐμπράγματη σχέση, ἡ δεύτερη θέλει νομιμοποίηση», στὸ ἀντίστοιχο δελτίο ἀρ. 3876 ὁ Κονδύλης ἔχει γράψει: «Ἰσχὺς ἀσκεῖται μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Γενικοῦ. *Ἡ ἀτομικὴ ἰσχὺς εἶναι ψευδαίσθηση*, ἡ συνείδηση εἶναι ἀτομικὴ ὑπόθεση, γι᾽ αὐτὸ ἰσχὺς καὶ ἠθικὴ δὲν συμπίπτουν. Ὅποιος ὁμιλεῖ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο μεταφέρει στὸν τομέα τῆς ἰσχύος ἀτομικιστικὰ σχήματα προθέσεων, ὀρέξεων καὶ ἄλλα» (δική μου ἔμφαση). Ὁ ὅρος "ὑποκειμενικὸ" δὲν σημαίνει, σύμφωνα μὲ τὴν ἄποψή μας, "μὴ κοινωνικὸ" ἢ "μὴ κοινωνικὰ συγκροτημένο / ἐπενδυμένο", παρὰ μόνον ὅτι, ἐξαιτίας τῆς μὴ συμμόρφωσης μὲ τὶς *κυρίαρχες* ἢ *καθιερωμένες* νόρμες, κατὰ κανόνα δὲν συνειδητοποιεῖται ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἐνίοτε δὲ κι ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν δρῶντα, τὸ κοινωνικὸ ρίζωμα καὶ ἡ κοινωνικὴ ἐπήρεια (μιᾶς πλευρᾶς) τῆς ἐσωτερικῆς ἢ ἐξωτερικῆς του πράξης – *ὅπως τοῦτα γίνονται ἀντιληπτὰ στὸν θεωρητικὸ παρατηρητή*: ὅτι δηλ. τούτη ἡ πράξη ὑπακούει σὲ *διαφορετικὲς* κοινωνικὲς νόρμες, μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπάγεται γιὰ ρόλους καὶ πρόσωπα μέσα σὲ συγκεκριμένες καταστάσεις.

Ἀπὸ τὴν ἀμέσως παρακάτω ὑπογράμμιση τοῦ κυρίως κειμένου διαφαίνεται ὅτι ἀποδίδουμε ξεχωριστὴ σημασία στὴν διάκριση μεταξὺ *ἀπολύτως* καὶ *μερικῶς* ἄμορφης ἰσχύος (ὅπου, μὲ βάση τὸ βεμπεριανὸ καὶ μανχαϊμικὸ λεξιλόγιο, ἐξολοκλήρου "μορφοποιημένη" ἢ "καναλαρισμένη ἰσχὺς" θεωρεῖται ἡ ἐξουσία). Ἡ ἀνασκοπικὰ ἢ ἀπὸ τὴν ἔποψη τοῦ παρατηρητῆ διατυπωμένη αὐτὴ διάκριση, τὴν ὁποία εὑρίσκει κανεὶς στὰ (παρακάτω παρατιθέμενα) δελτία ἀρ. 3660-3661 καὶ 4839-4840, συνιστᾷ, ὅπως νομίζουμε, ἕνα κατ᾽ ἀρχὴν πολύτιμο ἑρμηνευτικὸ κλειδὶ γιὰ τὴν χροιὰ τοῦ ὑποκειμενικοῦ ἢ «ἐσώτερου» αἰσθήματος ἰσχύος καὶ κατ᾽ ἐπέκταση γιὰ τὴν διάκρισή του ἀπὸ τὴν λεγόμενη ἀντικειμενικὴ ὄψη τῆς κοινωνικῆς ἰσχύος.

Ὡστόσο, ἀπὸ μόνη της τούτη ἡ ἀνιχνευθεῖσα πρόσθετη διάκριση δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ βάλει τέλος στὰ βάσανα, δεδομένου ὅτι στὰ (ἐπίσης παρακάτω παρατιθέμενα) δελτία ἀρ. 3923-3924 καθὼς καὶ 2412-2413, 2417 ὁ Κονδύλης δείχνει νὰ βλέπει τὴν ἰσχὺ ὡς *ἀναπαράσταση τοῦ ἴδιου στοιχείου ποὺ συγκροτεῖ τὴν ἐξουσία*, γεγονὸς πού, ἂν μή τι ἄλλο, "ἐλαττώνει", ἂν δὲν ἐξαλείφει μὲ κάποια ἔννοια, τὴν διαφορὰ *ὑφῆς* μεταξὺ τῶν δύο μορφῶν ἰσχύος, ἔστω καὶ ἐὰν διατηρεῖ ἕνα minimum διαφορετικότητας στὸν τρόπο καὶ τὸ εὖρος πορισμοῦ ἰσχύος. (Σὲ κάθε περίπτωση, δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι τὸ ὑλικὸ ποὺ ἔχουμε στὰ χέρια μας εἶναι ἀδημοσίευτο –ἀποτελούμενο ἀπὸ ἀνέκδοτα χειρόγραφα δελτία–, γεγονὸς ποὺ σημαίνει ὅτι ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς μᾶλλον ἐπεξεργαζόταν ἀκόμη στὸν νοῦ του τὸ ἐν λόγῳ ζήτημα καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι πλήρως δικαιολογημένη ἡ ἐντύπωση μιᾶς ἐνίοτε "ἐπαμφοτερίζουσας" ἐπιχειρηματολογίας, ἐφόσον ἡ καταγραφὴ / πρώτη καθαρογραφὴ δὲν ἰσοδυναμεῖ μὲ ὁριστικὴ ἀποκρυστάλλωση παρὰ δυνατότητα εὐχερέστερης ἐπιλογῆς καὶ διευκόλυνσης τοῦ περαιτέρω στοχασμοῦ).

[29] Νὰ διευκρινισθεῖ ὅτι ὁ ὅρος "πολιτικὰ" χρησιμοποιεῖται ἐδῶ συναρτημένος *ἀπὸ ἕνα σημεῖο καὶ πέρα* πρὸς τὸν ὅρο "θεσμικά". Ἐκεῖνο ποὺ κάνει τὸ πολιτικὸ πολιτικό, τ.ἔ. συνιστᾷ τὸ εἰδοποιό του γνώρισμα, εἶναι –διαφορετικὰ ἀπ᾽ ὅ,τι πίστευε ὁ Carl Schmitt- ὁ *δημόσιος χαρακτῆρας* τῆς διάκρισης φίλου – ἐχθροῦ (ὄχι ἡ διάκριση per se - βλ. δελτίο ἀρ. 1689), καὶ αὐτὸς ἐμφανίζεται ἀρχικὰ πρὸ τοῦ κράτους καὶ τῶν θεσμῶν οἱ ὁποῖοι, ὡστόσο, σὺν τῷ χρόνῳ τὸν κρυσταλλώνουν ἢ παγιώνουν. Οἱ θεσμοὶ δημιουργοῦν στὴ θέση τοῦ (ἰσχυροτέρου) προσώπου, ποὺ ἀρχικὰ διαχειριζόταν τὴν ἰσχὺ τῆς δημόσιας ἑρμηνείας / σημασίας ποὺ καταλαμβάνει ἡ ἑκάστοτε σημαίνουσα διάκριση φίλου - ἐχθροῦ, μιὰ *θέση* τὴν ὁποία μποροῦν πλέον νὰ διεκδικήσουν οἱ "ἐπίγονοι" μὲ διαφορετικὰ ἔκτοτε μέσα. Γιὰ τοῦτο καὶ ὁ Κονδύλης ἀποφαίνεται πὼς «πολιτικὴ εἶναι ἀγώνας γιὰ νόημα καὶ κοινωνικὸ νόημα ὑπάρχει μόνο ὅπου ὑπάρχουν θεσμοὶ» (δελτίο ἀρ. 1724).

κὴ <u>ὑφὴ καὶ εὖρος</u> ἀνάμεσα σὲ ἰσχὺ καὶ ἐξουσία. Ἀκόμα καὶ ὁλόκληρη ἡ ἐξουσία ἂν εἶναι συγκεντρωμένη, πάλι ἔξω της μένει διάχυτη ἰσχὺς ἡ ὁποία εἶναι ἄμορφη καὶ μόλις βαθμιαῖα κρυσταλλώνεται σὲ ὁμάδες καὶ ὄργανα τὰ ὁποῖα προβάλλουν ὑποψηφιότητα γιὰ ἐξουσία. Ἡ ἰσχὺς κινητοποιεῖται ἐναντίον τῆς ἐξουσίας καὶ ὅσης ἰσχύος ἔχει ἡ ἐξουσία, ὡσότου νὰ γίνει ἡ ἴδια ἐξουσία (δική μου ἔμφαση καὶ ὑπογράμμιση – δελτία ἀρ. 3648-3649, πρβλ. καὶ 3654).

Διαφορὰ ἰσχύος καὶ ἐξουσίας. Ἡ πρώτη προσιτὴ στὸν καθένα, ἡ δεύτερη ἀσκεῖται ἀπὸ συγκεκριμένα πρόσωπα. *Ποτὲ ὅλη ἡ ἰσχὺς σὲ μιὰ κοινωνία δὲν χωράει μέσα στὰ θεσμικὰ πλαίσια τῆς ἐξουσίας* (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3946).

Ἡ ἰσχὺς προσπαθεῖ να γίνει ἐξουσία, δηλαδὴ νὰ μεταβληθεῖ ἀπὸ γενικὸ ἐπηρεασμὸ σὲ δεσμευτικὸ ἐπηρεασμό[30]. Ὅμως αὐτὸ δὲν μποροῦν νὰ τὸ πετύχουν ὅλοι οἱ προβαλλόμενοι ἀξιώσεις ἰσχύος, παρὰ μόνο ἕνας. Ἀλλὰ ἡ ἐπιτυχία ἔχει ἕνα ἀντίτιμο: *ὁ δεσμευτικὸς ἐπηρεασμὸς συμπεριφορᾶς μπορεῖ νὰ ἐπηρεάσει μόνο ἕνα της μέρος, τὰ ἄλλα μένουν ἀπ᾽ ἔξω. Ἀκόμα δὲν ἔχει ἐφευρεθεῖ κανένα σύστημα ἐξουσίας ποὺ νὰ ἀγκαλιάζει ὅλες τὶς δυνατὲς πλευρὲς τῆς ἰσχύος σὲ μιὰ κοινωνία* (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 4020 καὶ 4021).

Ἡ ἰσχὺς εἶναι εὐρύτερη τῆς ἐξουσίας. Καμμιὰ ἐξουσία δὲν μπορεῖ νὰ ἀπορροφήσει τὴν ἰσχὺ (ἔμφαση δική μου – δελτία ἀρ. 4029-4030).

Ἰσχύς, ἐξουσία, βία: τρεῖς <u>ὁμόκεντροι</u> κύκλοι ὅπου ἡ βία εἶναι ὁ στενότερος καὶ ἡ ἰσχὺς ὁ εὐρύτερος… (δική μου ἔμφαση καὶ ὑπογράμμιση – δελτίο ἀρ. 4043)[31].

Ἡ ἰσχὺς θεσμοποιεῖται καὶ γίνεται ἐξουσία (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3635 πρβλ. καὶ ἀρ. 3883).

Ὁ πόλεμος ὅλων ἐναντίον ὅλων θὰ ἄρχιζε ἂν

[30] Στὸ χωρίο αὐτό, ὅπως εἶναι πρόδηλο, ἡ ἔννοια τῆς ἰσχύος ἔχει εὐρύτερο κοινωνικὸ βεληνεκὲς (ἐπιτυγχάνει, ὅπως λέγεται, «γενικὸ ἐπηρεασμό»).

[31] Ἐδῶ ὁ Κονδύλης, μεταξὺ ἄλλων, πρέπει νὰ ἔχει ὁπωσδήποτε στὸ πίσω μέρος τοῦ μυαλοῦ του καὶ τὰ συνήθη –πλατωνικῆς καταγωγῆς– σφάλματα ὅσων μάταια καὶ παραπλανητικὰ ἀπὸ θεωρητικῆς ἀπόψεως προσπαθοῦν νὰ ἀποσυνδέσουν προγραμματικὰ τὴν ἰσχὺ ἀπὸ τὴν βία ἢ τὴν ἐξουσία (λ.χ. Jaspers, Arendt). Ἀντὶ πολλῶν βλ. τὴν συνοπτικὴ ἀλλὰ διαφωτιστικὴ συζήτηση στὸ Π. Κονδύλης, «Οἱ Φιλόσοφοι καὶ ἡ Ἰσχὺς» ἐν: *Ἡ Ἡδονή, ἡ Ἰσχύς, ἡ Οὐτοπία*, ὅ.π., σελ. 94-97 καὶ 59-64.

Ἀναφορικὰ μὲ τὴν σχέση βίας, ἐξουσίας καὶ ἰσχύος, ὁ Κονδύλης συμπληρώνει στὰ ἀκόλουθα ἀνέκδοτα δελτία: «Ἡ βία…περιορίζει τὶς ἀξιώσεις ἰσχύος τῶν ὑποκειμένων ἐνίοτε μέχρι σημείου νὰ τὶς ἐκμηδενίζει. Ἀντίθετα, ἡ τάξη ἀφήνει στὸ ὑποκείμενο τὴν ἐπιλογὴ τῆς συμμόρφωσης ἢ τῆς ἐξέγερσης ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς συνέπειες, ἔστω καὶ μὲ ἀποδοχὴ τῆς συντριβῆς τοῦ ἐξεγερμένου. Ἐνῶ ἡ βία ἀχρηστεύει τὸ ὑποκείμενο, ἡ τάξη μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ χρησιμοποιήσουμε γιὰ τοὺς σκοποὺς μας» (ἀρ. 3984). «Στὴν ἠθικιστικὴ παράδοση –ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποιά ὑπόθεση ὑπηρετεῖ ἡ ἑκάστοτε ἠθική– ἡ ἰσχὺς διαστέλλεται συχνὰ ἀπὸ τὴ βία γιὰ νὰ τονισθεῖ ὅτι ἡ "ἀληθινὴ" ἰσχὺς δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴν βία παρὰ ριζώνει σὲ ἠθικοὺς παράγοντες» (ἀρ. 3999). «Ἡ βία δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ προβάλλει γυμνὴ [καθὼς] καὶ ἡ ἐξουσία. Μόνον ἡ ἰσχὺς μπορεῖ νὰ ἐμφανίζεται ὡς ἄρνηση τοῦ ἑαυτοῦ της, ὡς συνεργὸς στὴν κατάργηση τῆς ἰσχύος» (ἀρ. 4035). «Οἱ κανονιστὲς ἀντιπαραθέτουν τὴν ἰσχὺ καὶ τὴν ἐξουσία στὴν εἰρηνικὴ διαμόρφωση τῆς κοινωνίας. Ἡ ἀντιπαράθεση εἶναι ἐσφαλμένη διότι ἰσχὺς σημαίνει καθαυτὸ κοινωνικὴ ἀξίωση ἰσχύος ἡ ὁποία δὲν μπορεῖ νὰ προβληθεῖ ἀλλιῶς παρὰ ὡς ἀξίωση εἰρηνικῆς διαμόρφωσης τῆς κοινωνίας» (ἀρ. 3907-8)· ἐνῶ σὲ ἀφορισμὸ ποὺ ἀντιστρέφει τὴν γνωστὴ ρήση τοῦ Clausewitz γράφει στὸ ἴδιο πνεῦμα ὅτι «ἡ πολιτικὴ εἶναι ἡ συνέχιση τοῦ πολέμου μὲ ἄλλα μέσα». Νὰ μὴν λησμονηθεῖ στὴν παροῦσα συνάρτηση ὅτι ὁ Γοργίας ὑποστήριζε πὼς ἡ πειθὼ γίνεται ἀντιληπτὴ ὡς μορφὴ ἰσχύος διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ "βία" (Diels II, 298 B 11a). Εἰρήσθω ἐν παρόδῳ, ὅτι γιὰ τὸ στοιχεῖο τῆς βίας εἰδικότερα, ὁ Κονδύλης γράφει μὲ νόημα: «Ἡ ἀπουσία φυσικῆς βίας σημαίνει ὅτι τὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησης γίνεται πιὸ μαλθακό, λιγότερο πρόθυμο νὰ μετέλθει ἐπικίνδυνες μορφὲς ἀναμέτρησης. Ὅσοι ἀποκηρύσσουν τὴν ἀνοιχτὴ βία, ποὺ εἶναι πάντα μιὰ μορφὴ εἰλικρίνειας, θὰ πρέπει νὰ ἀναρωτηθοῦν μήπως στὴ θέση της προάγουν τὴν ὑποκρισία. Τὸ "καλύτερα ὑποκριτὴς καὶ ζωντανὸς" εἶναι ἁπλῶς ἡ φωνὴ τῆς αὐτοσυντήρησης – ὄχι ἡ μορφὴ τῆς ἠθικῆς» (δελτία ἀρ. 944-945).

κανένας δὲν ἐνδιαφερόταν γιὰ τὴν θέση τοῦ ἄλλου. Ὅπου ἡ ἀξίωση ἰσχύος δὲν γίνεται ἀξίωση γιὰ ἐξουσία, ἐκεῖ ὅλοι πολεμοῦν ἐναντίον ὅλων (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 2163).

Μεγέθη ποὺ βρίσκονται ἀνάμεσα στὴν ἀπολύτως ἄμορφη καὶ στὴν θεσμικὰ κρυσταλλωμένη ἰσχὺ –δηλαδὴ στὴν ἐξουσία– συνυπάρχουν σὲ πραγματικὸ ἐπίπεδο κοινωνικὰ μὲ τὴν ἐξουσία καὶ ἡ κατάταξη καὶ κατηγοριολόγησή τους κινεῖται μόνο σὲ λογικὸ ἐπίπεδο. Αὐτὰ ἐμπλέκονται ἄμεσα στὴν ἄσκηση τῆς ἐξουσίας. Τὰ μεγέθη αὐτὰ εἶναι: τὸ ἀποτέλεσμα, παρεμβολή, εἰσαγωγὴ τῆς διαθέσιμης ἰσχύος (δική μου ἔμφαση καὶ ὑπογράμμιση – δελτία ἀρ. 3660-3661).

…*Ἡ ἐπιδίωξη ἰσχύος καλύπτει ἀκριβῶς τὴ μεσαία ζώνη ἀνάμεσα στὸ ψυχικὸ ρευστὸ καὶ στὴ θεσμική του κρυστάλλωση.* … [Στὸν Gehlen] μένει ἀνεξερεύνητη *ἡ ζώνη ἐξάπλωσης τῆς ἰσχύος – ἡ ζώνη ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὸ ρευστὸ καὶ στὴν κρυστάλλωσή του* (δική μου ἔμφαση καὶ ὑπογράμμιση – δελτία ἀρ. 4839-4840).

Ἀνάμεσα σὲ ἰσχὺ καὶ σὲ ἐξουσία βρίσκεται τὸ κοινωνικὸ ἀποτέλεσμα. Τέτοιες διαβαθμίσεις πρέπει νὰ βρεθοῦν καὶ νὰ τυποποιηθοῦν κοινωνιολογικά, σὲ ἀντίθεση μὲ θέση Weber ὅτι μόνον ἡ ἐξουσία εἶναι κοινωνιολογικὰ διαπραγματεύσιμη[32]. Ἔπρεπε [ὁ τελευταῖος] νὰ λαμβάνει ὑπόψη ἰσχὺ γενικότερα (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3741).

Ἡ παραπάνω διάκριση τῶν μορφῶν ἰσχύος, στὰ ἀκόλουθα δελτία δείχνει νὰ «ἐλαττώνεται» ἢ «σχετικεύεται» *ἀπὸ καθαρὰ πλευρᾶς ὑφῆς* παρὰ τὸ ὅτι δὲν ἀπαλείφεται ὁλότελα ὡς διάκριση ἕνεκα τῆς πολυμέρειας τῆς ἰσχύος, τῆς ποικιλίας τῶν ἀποχρώσεων, ἐκφάνσεων, ἐντάσεων καὶ ἐκδηλώσεών της καί, φυσικά, ἐξαιτίας τῆς διαφορᾶς εὔρους:

Ἰσχὺς εἶναι ἡ σχέση μεταξὺ προσώπων στην ὁποία ἡ συμπεριφορὰ τῆς ὁμάδας τῶν προσώπων προσαρμόζεται στὶς ἐπιθυμίες ἑνὸς ἢ μερικῶν ἀπὸ αὐτούς. Ἡ ἰσχὺς δὲν σχετίζεται ἀναγκαστικὰ μὲ διαταγή. Ἡ διαταγὴ σχετίζεται μὲ κανόνα δηλαδὴ μὲ θεσμοθετημένη πολιτικὴ ἰσχύ. *Ὁρολογία Weber πρέπει νὰ ἀναθεωρηθεῖ: ἡ ἰσχὺς δὲν εἶναι κάτι ἄμορφο σὲ ἀντίθεση μὲ ἐξουσία, ἀλλὰ ἀναπαράσταση τοῦ ἴδιου στοιχείου τοῦ ὁποίου τὰ τρία κύρια εἴδη εἶναι: δύναμη, ἐξουσία, βία* (δική μου ἔμφαση καὶ ὑπογράμμιση – δελτία ἀρ. 3923-3924).

Ἐξουσία εἶναι εἶδος ἰσχύος ἄρα ὄχι κατ᾽ ἀρχὴν ἀντιδιαστολή. Εἶναι ἄτοπο νὰ λέγεται ὅτι ἡ ἰσχὺς εἶναι ἄμορφη ἐνῶ ἡ ἐξουσία πρακτικὴ (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 4045-4046).

Στὴν ἀρχαιότητα ἀποκαθιστοῦν ἄμεση σχέση ἀνάμεσα σὲ ἐλευθερία καὶ ἐξουσία. Αὐτὸ κάνουν οἱ Ἀθηναῖοι δικαιολογώντας τὴν ἡγεμονία τους. Ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν διαπίστωση ὅτι *ἡ ἐλευθερία κερδίζεται καὶ κατοχυρώνεται μὲ ἰσχύ, ὅμως πραγματικὴ ἰσχὺ δίνει μόνο ἡ ἐξουσία.* Σὲ αὐτὴ τὴ συνάφεια ἐμφανίζεται *ἡ σύνδεση ἐλευθερίας - κυριαρχίας ὡς ἡ ὕψιστη ἐνσάρκωση τοῦ ἰδεώδους τῆς αὐτάρκειας.* Χάρη στὴν ἀρχή της ἡ Ἀθήνα ἔχει ὑλικὰ καὶ πολιτικὰ ἀγαθά. Ἡ ἐσωτερικὴ ἐπικράτηση τοῦ δήμου ἐντάσσεται σὲ αὐτὸ τὸ γενικὸ σχῆμα (δική μου ἔμφαση καὶ ὑπογράμμιση – δελτία ἀρ. 2412-2413).

Ἡ ἑλληνικὴ ἀντίληψη τῆς ἐλευθερίας ἔτεινε νὰ ἐμπεριέχει στὴν προσωπική μου ἐλευθερία τὸ δικαίωμα νὰ κυριαρχῶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. Νὰ συνδέει στενὰ ἀπαίτηση γιὰ ἀτομικὴ ἐλευθερία καὶ ἐπιθυμία νὰ κυριαρχεῖς ἐπὶ τοῦ ἄλλου. Ὡς *μόνη ἐπιλογὴ γίνεται αἰσθητὸ τὸ νὰ σὲ ὑποτάξουν ἢ νὰ ὑποτάξεις, δηλαδὴ ἢ νὰ εἶσαι ἐλεύθερος ἐσὺ ἢ νὰ εἶναι ὁ ἄλλος.* Τὸ ἴδιο σχῆμα ἐφαρμόζεται καὶ στὴν σύλληψη τῶν ἐσωτερικῶν ὑποθέσεων: ὁ δῆμος ἢ κυριαρχεῖ ἢ κυριαρχεῖται. Δική τους ἐλευθερία σημαίνει ἡγεσία ἢ κυριαρχία ἐπὶ τῶν ἄλλων, πράγμα ποὺ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ θεμιτὸ (*Πολιτικὰ* 1333 b38 – 1334 a2). Τὰ μικρότερα κράτη ἤτανε τὸ ἴδιο *ἕτοιμα*

[32] Βλ. καὶ προαναφερθεῖσα ὑποσημείωση ἀρ. 19.

μὲ τὰ μεγαλύτερα νὰ ἐπιβάλλουν τοὺς κανόνες – ὅρους τους στοὺς γείτονές τους (πρβλ. Larsen, *Freedom*, σελ. 231, 233 καὶ ἑξῆς) (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 2417-2418).

Ἡ δὲ (μικρότερη ἢ μεγαλύτερη ἀπὸ πλευρᾶς ὑφῆς) διάκριση τῶν μορφῶν ἰσχύος ἐν σχέσει πρὸς τὶς νευραλγικὲς ἔννοιες τῆς *ταυτότητας* καὶ τῆς *ἀναγνώρισης* ἑνὸς ἀτομικοῦ ὑποκειμένου μπορεῖ νὰ γίνει ὁρατὴ στὰ ἀκόλουθα:

> Τὰ πολλὰ πρόσωπα τὰ ὑποδύεται κανεὶς ἀκριβῶς ἐπειδὴ ζητᾷ *ἕνα* πράγμα: τὴν ἀναγνώριση. Γιὰ νὰ εἶναι ἕνας, πρέπει νὰ εἶναι πολλοί[33]. Συχνὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο ξέρει ὅτι ὑποδύεται πολλά. *Τὸ ἀντίτιμο γιὰ νὰ εἶναι ἐπιτυχὴς πρὸς τὰ ἔξω εἶναι νὰ ἐξασθενίζει πρὸς τὰ μέσα – μπορεῖ ὅμως νὰ κάνει καὶ τὸ ἀντίθετο* (πρώτη ἔμφαση τοῦ συγγραφέα, δεύτερη δική μου – δελτία ἀρ. 4683-4684[34]).

[33] Μὲ τὴν ἄποψη αὐτὴ περὶ *role-playing* νὰ ἀπηχεῖ, βέβαια, τὴν γνωστὴ θέση τοῦ William James, πὼς διαθέτει κανεὶς τόσους κοινωνικοὺς ἑαυτοὺς ὅσοι εἶναι κι ἐκεῖνοι μὲ τοὺς ὁποίους σχετίζεται οὐσιαστικῶς, ἀντίληψη ποὺ ἔκτοτε ἀπετέλεσε ἀκρογωνιαῖο λίθο μιᾶς ὁλόκληρης σχολῆς σκέψης γιὰ τὴν συγκρότηση καὶ ὑφὴ τοῦ Ἑαυτοῦ – παρακλάδι τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ κι ὁ –διαρκῶς ἀναπτυσσόμενος– τομέας τῆς λεγόμενης *Ego Psychology* ("*A man has as many social selves as there are individuals who recognize him and carry an image of him in their minds*" εἶναι ἡ -πολλάκις ὑπομνηματισθεῖσα- πρόταση τοῦ Ἀμερικάνου στοχαστῆ ποὺ συμπυκνώνει τὴν ἐν λόγῳ θέση, στό: W. James, *Selected Writings*, ἐπιμ. G. H. Bird, Everyman, London 1995, σελ. 207).

[34] Τὰ συγκεκριμένα δελτία ἔχουν περιληφθεῖ στὴν εὐσύνοπτη ἐπιλογὴ ἐκείνων ποὺ εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας στὰ ἑλληνικὰ ὑπὸ τὸν γενικὸ τίτλο «Ταυτότητα, Ἰσχύς, Πολιτισμὸς» (πενήντα δελτία) στὸ περιοδικὸ *Νέα Ἑστία* (σελ. 6-9) τὸν Ἰούλιο-Αὔγουστο τοῦ 2004, τεῦχος 1769, σελ. 13. Βλέπε ἐδῶ καὶ τὴν ὡραία κονδύλεια ρήση – τὴν ἐλαφρῶς παραλλάσσουσα ἢ ἐπαυξάνουσα τὴν ἰδέα τοῦ παραπάνω παραθέματος: «Ἡ στάθμιση προσεπικουρεῖ τὴν ἀξιοπρέπεια, δείχνοντας πὼς ὁ,τιδήποτε κερδίζεται μέσα στὴν κοινωνία ἔχει ἀντίτιμο πάντοτε ὑπερβολικὸ γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια» (Π. Κονδύλης, Εἰσαγωγὴ στό: *Σαμφόρ*, Στιγμή, Ἀθήνα 1994, σελ. 19).

> *Ἐσωτερικὸς ρόλος δὲν σημαίνει ἐν μέρει μὴ κοινωνικὸς ἀλλὰ ὅτι ἕνα μέρος τοῦ προσώπου εἶναι κοινωνικὰ συμμορφωμένο καὶ ἕνα μέρος του δὲν εἶναι. Ἡ ἀντίθεση στὶς κυρίαρχες νόρμες δὲν σημαίνει ἔλλειψη κοινωνικῆς ἀναφορᾶς καὶ κοινωνικότητας ἐν γένει· φαίνεται τέτοια μόνο ἐν σχέσει μὲ τὶς κυρίαρχες νόρμες.* Ἀπὸ τὴν σκοπιὰ αὐτῶν φαίνεται μὴ κοινωνικὴ μὲ τὴν κανονιστικὴ ἔννοια, *ὅμως εἶναι κοινωνικὴ σὲ σχέση μὲ ἄλλες νόρμες· εἶναι κοινωνικὴ καὶ ἀξιώνει ἰσχὺ καὶ ἐξουσία κοινωνικὴ* (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 4685-4686[35]).

[35] Μὲ βάση αὐτά, ὁ Κονδύλης ὑποστηρίζει ὅτι ἡ παραβίαση τῆς ἑκάστοτε ἱστορικῆς τάξης δὲν συνιστᾷ παραβίαση τῆς κοινωνικοοντολογικῶς νοούμενης τάξης ἐν γένει, παρὰ παραβίαση μιᾶς συγκεκριμένης ἢ καθεστηκυίας τάξης –χώρια ποὺ συχνὰ καὶ ἡ τελευταία εἶναι (ὣς ἕνα βαθμὸ τουλάχιστον) σεβαστὴ ἀπὸ τὸν παραβάτη, διαφορετικὰ ὁ ποινικὸς ἐγκληματίας λ.χ. δὲν θὰ ἔνιωθε τὴν ἀνάγκη νὰ ἀποκρύψει τὴν πράξη του– ὅπως συχνὰ συμβαίνει. Στὴν περίπτωση ποὺ ὁ παραβάτης τυγχάνει νὰ μὴν τὴν ἀποκρύπτει ἢ ἀποκηρύσσει ἀλλὰ νὰ ἐπιδιώκει ἀνοιχτὰ νὰ ἀνατρέψει τὸ περιεχόμενο τῶν κρατούντων κανόνων (ἢ τὴν ἐμπράγματη ἑρμηνεία τους ἐντὸς συγκεκριμένων συνθηκῶν), τότε οὐσιαστικὰ ἄλλο δὲν κάνει παρά νὰ ἐμφανίζεται ὡς ὑποψήφιος ἐξουσιαστής, λαμβάνοντας εὐρύτερη *πολιτικὴ* θέση.

Τὴν αἰτίαση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἰσχὺς καὶ ἐξουσία ἔχουν κοινὴ δομὴ καί, ὡς ἐκ τούτου, διακρίνονται λόγῳ εὔρους (ἐμφανιζόμενες ἁπλῶς μὲ διαφορετικὲς μορφὲς καὶ φέρουσες διαφορετικὰ περιεχόμενα) μπορεῖ κανεὶς νὰ ἀντικρούσει, ἐφόσον στοιχειοθετήσει τὴν ἄποψη ὅτι ἡ ἰσχὺς θεωρεῖται εὐρύτερη τῆς ἐξουσίας ἐκτὸς ἀπὸ ποσοτικῆς, *καὶ* ἀπὸ πλευρᾶς ὑφῆς. Ἐάν, ἀπεναντίας, δείχνει διατεθειμένος νὰ ἐξοβελίσει τελείως τὴν διάκριση ὑφῆς γιὰ νὰ κρατήσει μονάχα τὴν διάκριση εὔρους, τότε οἱ διαφορετικοὶ προικισμοὶ –ὡς ἡ πρώτη ὕλη γιὰ τὸν πορισμὸ ἰσχύος– θὰ ἔπρεπε στὰ μάτια του νὰ λαμβάνουν τιμὲς ἀληθείας (διάβαζε: "πραγματικότητας" τῆς ἰσχύος) ἀπὸ μόνη τὴν διατίμησή τους *σὲ σχέση μὲ τὸν βαθμὸ ἐξουσίας* ποὺ καταφέρνουν νὰ προσπορίζουν στους φορεῖς τους, κάτι ἰδιαίτερα παρακινδυνευμένο.

Εἶναι ἕνα μεγάλο ζήτημα –τὸ κεντρικότερο ἴσως– ἐὰν μὲ τὸν ὅρο ὑφὴ ὁ Κονδύλης ἐννοεῖ μορφὴ ἰσχύος ποὺ ἀντλεῖ τὴν αὐτοτέλεια καὶ ἰδιοπροσωπία της δυνάμει τῆς ἀνεπανάληπτης σκευῆς τοῦ τύπου της (λ.χ.

Στήνοντας τὸ σκηνικὸ τῆς ἀναγνώρισης τὸ ἄτομο στήνει ὁλόκληρο τὸν κόσμο της. Ἐπίσης, *ὁρισμένες ὑπάρξεις* [ποὺ] φοβοῦνται τὶς δοκιμασίες, ἀρνοῦνται ἐντελῶς τὴν ἀναγνώριση, ζητοῦν τὴν ταπείνωση, *στὴν πραγματικότητα τοποθετοῦν τὴν αὐτοαπόδοση ἀξίας σὲ τόσο κρυφὴ μεριά, ὥστε νὰ μὴ μπορεῖ νὰ τὴν βρεῖ κανεὶς γιὰ νὰ τὴν προσβάλει* (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 4710).

Ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀναγνώριση εἶναι βαθύτερη ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἰσχύ. Πολλοὶ παραιτοῦνται ἀπὸ ἰσχὺ καὶ ἐξουσία, κανένας ὅμως δὲν παραιτεῖται ἀπὸ τὴν ἀνάγκη γιὰ ἀναγνώριση ἔστω καὶ σὲ στενότατο κύκλο, ἔστω καὶ σὲ ἀκραῖες περιπτώσεις μπροστὰ στὰ ἴδια σου τὰ μάτια. Οἱ τρέχουσες θεωρίες τῆς ἰσχύος ὑστεροῦν γιατὶ δὲν ἀντιλαμβάνονται αὐτό. Ἀνάγκη ἀναγνώρισης σημαίνει νὰ ἀποδέχονται οἱ ἄλλοι τὴν αὐτοκατανόησή σου, *νὰ φτιάχνεις τέτοια ταυτότητα ὥστε ἡ αὐτοκατανόησή σου νὰ βρίσκει τὴν ἀναγνώριση τῶν ἄλλων* (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 3887-3888).

Τί σημαίνει τὸ *πραγματικὸ* γεγονὸς ὅτι κάνω πράγματα, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν περιμένω ἀναγνώριση ἀπὸ τοὺς ἄλλους, γιατί αὐτὰ δίνουν ἀπὸ μόνα τους τὴν ἱκανοποίηση τοῦ ἐκπληρωμένου καθήκοντος; Σημαίνει ἁπλῶς ὅτι *τὸ αἴσθημα ἰσχύος καὶ ἡ δυνατότητα πορισμοῦ ἰσχύος δοκιμάζεται συνεχῶς μὲ κριτὴ τὸν ἴδιο μας τὸν ἑαυτό*. Ἂν ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὂν ποὺ πράττει καὶ ἂν δὲν τοῦ εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ πράττει, τότε *τὸ πείραμα ἰσχύος γίνεται ἀρκεῖ καὶ μόνο νὰ πράττει, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποιός τὸν βλέπει ἢ ἂν δὲν τὸν βλέπει κανείς. Ἀπὸ ἐδῶ προκύπτει ἡ ἄσκηση τεχνικῶν δεξιοτήτων ὡς αὐτοσκοπῶν, ἀπὸ 'δῶ ἐπίσης προκύπτει ἡ ἀνιδιοτελὴς ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας. Βεβαίως ἀκόμα καὶ τότε ἡ ἀναγνώριση ἀπὸ μέρους ἄλλων κατὰ κανόνα ἀρέσει καὶ ἐνθαρρύνει. Ὅμως τὸ ἴδιο τὸ ἄτομο ἐξασφαλίζει ἀκόμα περισσότερη ἰσχὺ ξέροντας ὅτι κατέχει ἕναν τομέα ὅπου εἶναι μόνο του κριτὴς καὶ κρινόμενος* (πρώτη ἔμφαση τοῦ συγγραφέα, οἱ ὑπόλοιπες δικές μου – δελτία ἀρ. 4097- 4098).

Ἡ μεγάλη ματαιοδοξία[36] σὲ ἀντίθεση πρὸς τὴν

ἀθλητικὴ ὑπεροχή, πνευματικὴ ἀνωτερότητα, μουσικὴ ἰδιοφυία κ.ο.κ ὡς τέτοια) ἢ ἐὰν ἐννοεῖ τὴν μοναδικότητα τοῦ τρόπου διὰ τοῦ ὁποίου μπαίνει κάθε φορὰ σὲ λειτουργία ὁ ἑκάστοτε (ἤδη) θεσμισμένος τύπος προικισμοῦ. Οἱ τύποι ἰσχύος εἶναι βέβαια σχετικὰ σταθεροὶ (ἔστω καὶ ἂν κάποτε ἐμπλουτίζονται μὲ τὴν γένεση νέων) ἀλλὰ ἡ διατίμησή τους μεταβάλλεται ἀνάλογα μὲ τὶς ἱστορικὲς συνθῆκες, χώρια ποὺ οἱ ἑκάστοτε διατιμήσεις δὲν εἶναι καθολικές. Ἕνα ἀτέλειωτο παζάρι διατιμήσεων καὶ ἕνας πόλεμος κατίσχυσης ἑτερογενῶν κριτηρίων φαίνεται νὰ λαμβάνει χώρα.

Ἐδῶ ὑπάρχουν δύο ἐπιλογές: εἴτε θεωροῦνται (μᾶλλον) πάγιοι οἱ βασικοὶ τύποι καὶ διαφέρει ὁ τρόπος λειτουργίας τους (μὲ τὴν ἑτερότητα τοῦ τρόπου νὰ συγκροτεῖ καὶ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ "ἐπιβάλλει" τὶς ἑκάστοτε νόρμες) εἴτε δημιουργοῦνται νέοι τύποι ἕνεκα νέων ἀναγκῶν, στοὺς ὁποίους ὁδηγοῦν διαφορετικοὶ προικισμοὶ (μὲ τοὺς τρόπους κοινωνικῆς λειτουργίας τους νὰ παραμένουν σχετικὰ μονοδιάστατοι). Καὶ τὰ δύο εἶναι δυνατά. Τὸ διακυβευόμενο πάντα ζήτημα εἶναι σὲ ποιό βαθμὸ δύναται νὰ μετρηθεῖ ἀντικειμενικὰ ἡ ἰσχὺς (ἐντὸς τῶν ἑκάστοτε συγκεκριμένων συνθηκῶν ἢ γενικά). Εἶναι πάντοτε συγκρίσιμη μὲ τὶς κρατοῦσες μορφὲς διατίμησης μιὰ ὁρισμένη ἀτομικὴ ἢ ὁμαδικὴ διατίμηση ὁρισμένου προικισμοῦ ἢ μήπως ἡ βαρύτητα τοῦ ὅποιου "ποιοτικοῦ" στοιχείου τοῦ ἀνήκοντος σ' ἕναν προικισμὸ δὲν μπορεῖ οὐσιαστικὰ (τουλάχιστον ὄχι ἐν λευκῷ καὶ σὲ κάθε περίπτωση) νὰ διατιμηθεῖ, μετρηθεῖ, ἐξαργυρωθεῖ ἢ ἀνταλλαχθεῖ μὲ κάποιο γνωστὸ κοινωνικὸ νόμισμα, τοῦ ὁποίου μόνη ἡ κατοχὴ προσπορίζει κάποιο –μὴ ρητῶς προσδιορίσιμο ἀπὸ κοινωνικὴ ἔποψη– «αἴσθημα ἰσχύος»;

Φαίνεται, ὅπως καὶ νά 'χει, πὼς ἡ διακαὴς ἐπιζήτηση ἀποτελεσματικῶν τρόπων ἐξαντικειμενίκευσης ἢ ἀξιακῆς ἀπολυτοποίησης τοῦ στοιχείου ἐκείνου προικισμοῦ (τῆς δεξιότητας ἢ τοῦ ταλέντου) τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ τὴν πρώτη ὕλη πορισμοῦ «αἰσθήματος ἰσχύος», ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπομακρύνει τοὺς φορεῖς του ἀπὸ τὴν μέγιστη δυνατὴ καλλιέργεια τοῦ ἴδιου τοῦ ποιοτικοῦ στοιχείου.

[36] Ἡ λέξη "ματαιοδοξία" ἀβίαστα μπορεῖ νὰ διαβασθεῖ ἐδῶ ὡς ἐπιδίωξη πορισμοῦ «ἐσώτερου» "αἰσθήματος ἰσχύος", ὅπως ἄλλωστε καὶ στὸ χαρακτηριστικὸ χωρίο τοῦ *Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφαση*, στὸ ὁποῖο ὁ Κονδύλης ἀποφαίνεται ὅτι ἡ "ἀσυνέπεια" τῆς δημόσιας ἀνα-

μικρή, ποὺ ζεῖ ἀπὸ τὶς προσόδους τοῦ πυρετώδους πάρε-δῶσε στὸ Vanity Fair τῆς καθημερινότητας, *εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸν ἔπαινο καὶ τὴν ἐπιδοκιμασία*· γι᾽ αὐτὸ καὶ φαντάζει σὰν μετριοφροσύνη (προσωπικὴ ἔμφαση – ἀφορισμὸς Κονδύλη ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν ἐπιλογὴ τῶν *Στοχασμῶν* καὶ *Ἀποφθεγμάτων* μετὰ τὸν θάνατο τοῦ συγγραφέα[37]).

Δίπλα στὰ προαναφερθέντα δελτία καὶ παραθέματα ποὺ κάνουν φανερὴ τὴν κατ᾽ ἀρχὴν διάκριση τῶν μορφῶν ἰσχύος στὴν ὁποία προβαίνει ὁ Κονδύλης –ἔστω κι ἂν εἶναι συζητήσιμο ἐὰν καὶ σὲ ποιό βαθμὸ ἡ τελευταία εἶναι εὐκρινὴς διάκριση εὔρους καὶ ὑφῆς ἢ εὔρους / ἔντασης / μορφῆς *ποὺ τελικὰ ἢ κάποια στιγμὴ γίνεται / «καταντάει»* ὑφῆς– θεμιτὸ θὰ ἦταν νὰ παραθέσουμε καὶ μιὰ σειρὰ ἐπιλεγμένων χωρίων περιεχόντων βασικὲς *ἰδιότητες* τῆς κεντρικῆς ἔννοιας τῆς ἰσχύος, προκειμένου νὰ ἐπισκοπήσουμε σφαιρικότερα τὰ βασικὰ πορίσματα σ᾽ ἕναν κατὰ τὸ δυνατὸ συμπαγῆ-ἑνιαῖο ὁρισμὸ τῆς ἰσχύος προτοῦ κοιτάξουμε ποιάν ὑφὴ ἰσχύος πορίζεται (ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει φαίνεται ἢ ἐπιδιώκει νὰ ἀντλεῖ) ὁ φιλόσοφός μας ἀπὸ τὸ ποιὸν τῆς θεωρίας του:

> Ἡ ἰσχὺς εἶναι αὐθυπερβάλλουσα αὐτοσυντήρηση, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι πρέπει συνεχῶς νὰ ξεπερνάει τὸν ἑαυτό της. Μόλις κατακτήσει μιὰ θέση στρέφεται πρὸς τὴν ἐξασφάλισή της, ἀσχολεῖται δηλαδὴ μὲ τὸ προγενέστερο ἐπίπεδο τῶν φιλοδοξιῶν της ἀπὸ τὴν σκοπιὰ ἑνὸς ἀναγκαστικὰ ὑψηλότερου καὶ περιεκτικότερου ἐπιπέδου. Ἔτσι, ἡ *ἰσχὺς εἶναι κίνηση, μολονότι θὰ ἐπιθυμοῦσε νὰ εἶναι στάση*, δηλαδὴ νὰ ἔχει ὑπερβεῖ ὅλα τὰ πραγματικὰ ἢ φανταστικὰ ἐμπόδια, δηλαδὴ νὰ εἶναι Θεός (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3740· πρβλ. καὶ δελτίο 4430[071] ὅπου συναφῶς ἐπισημαίνεται: «Ἡ ἐπιδίωξη ἰσχύος ὡς συνεχὴς προσπάθεια τοῦ ὑποκειμένου νὰ ἀποκτήσει ἐκεῖνο ποὺ δὲν πρόκειται νὰ ἔχει ποτέ: σταθερὴ καὶ ἀδιατάραχτη ταυτότητα. Ὁποιος θὰ εἶχε κάτι τέτοιο δὲν θὰ ἤθελε ἰσχὺ γιατὶ θὰ ἦταν Θεός, δηλαδὴ ἀπόλυτα γαλήνιος καὶ αὐτάρκης…»).
>
> Ἔχω ἰσχὺ" καὶ "ἀσκῶ ἰσχὺ" ἐκφράζουν τὸ ἴδιο πράγμα. Τὸ "ἔχω ἰσχὺ" δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι *ἡ ἰσχὺς εἶναι σχέση*. Ἀκόμα καὶ φυσικὰ προσόντα μετρᾶνε σὲ σχέση μὲ τὰ προσόντα ἄλλων. "Ἔχω ἰσχὺ" σημαίνει ἀσκῶ ἰσχὺ δηλαδὴ κατέχω ὁρισμένη θέση στὸ σύνολο τῶν κοινωνικῶν σχέσεων καὶ μὲ βάση αὐτὴ τὴ διαπίστωση πιστεύουν οἱ ἄλλοι ὅτι ἔχω δυνητικὴ ἰσχὺ δηλαδὴ μπορῶ νὰ ἀποκτήσω καὶ ἄλλη ἢ ἄλλης μορφῆς (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3871· πρβλ. καὶ δελτία ἀρ. 3869-3870 στὰ ὁποῖα τονίζεται ὅτι οἱ ἄλλοι ρυθμίζουν τὶς ἀντιδράσεις τους βάσει τῆς τωρινῆς θέσης καὶ ἱκανότητας (γιὰ μελλοντικὴ δράση) τοῦ ὑποκειμένου, ὥστε ἀποκρούεται ἡ αὐστηρὴ συμπεριφοριστικὴ ταύτιση ἰσχύος μὲ τὴν ἄσκησή της· ὁμοίως στὸ δελτίο ἀρ. 3874 ὑπογραμμίζεται ὅτι ἡ ἐπιθυμία ἀπόκτησης ἰσχύος ἐπιτείνεται ἕνεκα τῆς ἀδυναμίας ἀκριβοῦς μετρήσεως τῆς ἰσχύος τοῦ ἑκάστοτε ἄλλου).
>
> Ἰσχὺς εἶναι τέτοια πάντοτε σὲ σχέση μὲ ἰσχὺ κάποιου ἄλλου… (δελτίο ἀρ. 4603· στὸ δελτίο ἀρ. 3964 ἐπισημαίνεται συναφῶς ὅτι «ἰσχὺς εἶναι σχέση μεταξὺ ἀνθρώπων» ἡ ὁποία «γιὰ νὰ σταθμισθεῖ πρέπει νὰ γίνει ἀναφορὰ στὴν πηγή, στὰ μέσα, στὸν στόχο, στὴν ποσότητα ἰσχύος», ἐνῶ στὰ ἀντίστοιχα ἀρ. 4196-7 –σχολιαζομένης τῆς ἀνθρωπολογικῆς καὶ πολιτικῆς σημασίας τῆς ἰσχύος στὸν Hobbes– τονίζεται: «…Ἡ ἀνθρωπολογικὰ δεδομένη ἰσχὺς

κοίνωσης τῆς θεωρίας του ὀφείλεται σὲ "συγγραφικὴ ματαιοδοξία" (βλ. *Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφαση*, ὅ.π., σελ. 229).

[37] Π. Κονδύλης, «Στοχασμοὶ καὶ Ἀποφθέγματα», *Νέα Ἑστία*, Ἀθήνα, Νοέμβριος 1999, σελ. 493. Γιὰ τὸν ἀναβιβασμὸ τῆς σημασιολογικῆς ἔντασης τοῦ χωρίου, δέον ἡ ἔννοια τῆς ἐπιδοκιμασίας νὰ νοηθεῖ ὡς εὐρύτερα νοούμενος συμμερισμὸς τῆς αὐτοκατανόησης τοῦ ἄλλου – πρβλ. δελτία 5609-5610 ὅπου ἐπισημαίνεται πὼς ὁ ἐν λόγῳ συμμερισμὸς εἶναι ὁπωσδήποτε σημαντικότερος γιὰ τὸ ὑποκείμενο ἀπὸ τὸν ἔπαινο ποὺ τοῦ προσφέρεται μονάχα στὶς καλὲς ἢ "δημιουργικές" του στιγμές.

δὲν περιορίζεται μόνο ἀπὸ φυσικὰ ἐμπόδια, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν παρέμβαση μιᾶς ἄλλης σχεδιασμένης πράξης, δράσης. Ἰσχὺ μὲ τὴν πολιτικὴ σημασία ἔχω ἂν ἀντιμετωπίσω μὲ ἐπιτυχία παρόμοιες παρεμβάσεις. Μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια *ἰσχὺς σημαίνει κάτι συγκριτικό, ὅτι δηλ. εἶμαι ἰσχυρότερος σὲ σχέση μὲ κάποιον ἄλλον*. Ἰσχὺς εἶναι ταυτόχρονα ἀναφορὰ τῆς ἀνθρώπινης δράσης στὸν κόσμο καὶ συνάμα ἀναφορὰ τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητας μεταξὺ ἀλλήλων. Ἡ σύνδεση τῶν δύο αὐτῶν ἐπόψεων σημαίνει ὅτι ἡ σχεδιασμένη πράξη τοῦ ἀνθρώπου κατευθύνεται πρὸς τὴν ἀπόκτηση ἐξουσίας καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρές. Συνεχὴς μετατόπιση καὶ μετάβαση ἀπὸ τὸ ἀνθρωπολογικὸ στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο, ἀνθρωπολογικοὶ καὶ πολιτικοὶ σκοποὶ συμπλέκονται συνεχῶς» (πρβλ. Schelsky, *Hobbes*, σελ. 84 καὶ ἑξῆς). Ἐπιπλέον, στὸ δελτίο ἀρ. 3968 σημειώνεται ὅτι «*ἡ ἰσχὺς μπορεῖ [κατ᾽ ἀρχὴν] νὰ εἶναι ὑπόσταση, σχέση, ἱκανότητα*», [ὡστόσο] *δὲν εἶναι τὸ πρῶτο*» γιὰ νὰ ἐπεξηγηθεῖ ἡ τελευταία ἀπόφανση στὸ ἀρ. 3916-3917 ὅπου, ὅπως λέγεται, «ἡ χομπσιανὴ ἀντίληψη περὶ ἰσχύος ὡς ὑπόστασης παραμελεῖ τὸν σημαντικὸ γιὰ τὴν πολιτικὴ πράξη χρονικὸ παράγοντα» – ὅλες οἱ ὑπογραμμίσεις δικές μου).

Αἰτία ποὺ ὠθεῖ στὴν διεύρυνση τῆς ἰσχύος δὲν εἶναι κυρίως τὸ ὅτι δὲν ἀρκεῖται στὰ ὅσα ἔχει ἀλλὰ τὸ ὅτι *γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει ὅσα ἔχει πρέπει νὰ ἀποκτήσει περισσότερα* –Leviathan XI–. Πῶς ὅμως κρίνει κανεὶς ἂν εἶναι ἐξασφαλισμένα τὰ ὅσα ἔχει; Κοιτάζοντας τί ἔχουν οἱ ἄλλοι ἢ ἂν ὑπάρχουν ἄλλοι ἰσχυρότεροι ἀπὸ αὐτόν. Πρέπει κατ᾽ ἀρχὴν νὰ ἀποκτήσει κανεὶς τουλάχιστον ὅσα ἔχουν οἱ ἄλλοι, ἢ οἱ σχετικοὶ ἄλλοι (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 4181-4182).

Δὲν χρειάζεται νὰ ἔχω ἰσχὺ πάνω στὰ ἀγαθὰ ἑνὸς ἀνθρώπου, ἀρκεῖ νὰ ἔχω ἰσχὺ πάνω στὴ δική του ἰσχύ, ἡ ὁποία εἶναι ἰσχὺς πάνω στὰ ἀγαθά του καὶ στὴν ἱκανότητα νὰ κάνει αὐτὸ ἢ τὸ ἄλλο. *Ἔχω ἰσχὺ πάνω σὲ κάποιον σημαίνει ὅτι μπορῶ νὰ βάλω τὴν ἰσχύ του νὰ δουλέψει γιὰ λογαριασμό μου*, ἤτοι ἡ δική μου ἰσχὺς διόλου δὲν ἀπαιτεῖ ἀναγκαστικὰ τὴ γενικὴ ἐκμηδένιση τῆς ἰσχύος τοῦ ἄλλου – παρὰ μόνο τὴν ἐκμηδένισή της ἀπέναντί μου. Ὁ ἄλλος *προθυμοποιεῖται νὰ ἐκμηδενίσει τὴν ἰσχύ του ἀπέναντί μου ἂν τοῦ δώσω ἰσχὺ ἀπέναντι σὲ ἄλλους – συχνότατα ἀποκτᾷ γενικὰ ἰσχὺ μόνο ἂν ὑποταγεῖ ὁλοκληρωτικὰ σὲ κάποιον* (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 3958-3959· βλ. ἐδῶ τὸν ὁρισμὸ τῆς ἰσχύος ὡς ἀδιόρατης καθυπόταξης τοῦ ἄλλου, τοῦ δελτίου ἀρ. 3656 («Ἐξουσία σημαίνει νὰ ἐξαναγκάζεις κάποιον νὰ κάνει κάτι παρὰ τὴ θέλησή του. Ἰσχὺς σημαίνει νὰ ὠθεῖς κάποιον νὰ κάνει κάτι νομίζοντας ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ θέλησή του») ὅπως καὶ τὰ γραφόμενα τοῦ δελτίου ἀρ. 3913 στὸ ὁποῖο τονίζεται ὅτι «*τὸ κρίσιμο σημεῖο γιὰ τὴν ἔννοια τῆς ἰσχύος εἶναι ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρξει ἰσχὺς χωρὶς νὰ παράγεται ἡ ἰσχὺς ἀπὸ αὐτὸν καθαυτὸν τὸν ἀγῶνα*» – δική μου ἔμφαση· ἐπιπροσθέτως γιὰ τὴν ἰδέα τῆς ὑποταγῆς ὡς ἐργαλείου πορισμοῦ ἰσχύος βλ. τὰ λεγόμενα τῶν δελτίων ἀρ. 4153 & 3000 [00059]: «Ἀξίωση ἰσχύος δὲν σημαίνει ἀναγκαία ἐπιβολὴ ἐπὶ τῶν ἄλλων. *Οἱ σκοποί της μποροῦν νὰ διασφαλίζονται μὲ τὴν ὑποταγὴ σὲ ἕναν ἰσχυρότερο ὅταν αὐτὴ δίνει τὴ δυνατότητα μακροπρόθεσμης αὐτοσυντήρησης, δηλαδὴ κατοχῆς ἰδεατοῦ ἀγαθοῦ ὅπως ταυτότητα*»· «*ἐνάντια σὲ μιὰ νατουραλιστικὴ ἀντίληψη τῆς ἰσχύος* – ἐπιβολή της διὰ τῆς βίας. Ὁ ἄνθρωπος ὑποτάσσεται στὴν ἰσχὺ ἀνάλογα μὲ τὸ σὲ τί θέλει ἑκάστοτε νὰ βοηθηθεῖ» – δική μου ἔμφαση).

Ἡ αὐτοσυντήρηση προηγεῖται τῆς ἐπιδίωξης ἰσχύος ὄχι μὲ τὴν ἔννοια ὅτι τὸ στατικὸ προηγεῖται τοῦ δυναμικοῦ, ἀλλὰ ὅτι *ἡ αὐτοσυντήρηση ὡς ὑπέρτατος σκοπὸς εἶναι διατεθειμένη νὰ συνυφανθεῖ μὲ κάθε λογῆς ἐπιδιώξεις ἰσχύος, ὅτι εἶναι διατεθειμένη νὰ θυσιάσει κάθε μορφὴ προκειμένου νὰ διασώσει τὴν οὐσία καὶ ὅτι μπορεῖ καὶ στὴν ἐπιδίωξη ἰσχύος νὰ βάλει χαλινὸ γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ οὐσία*. Ἀντίθετα, ἡ ἐπι-

δίωξη ἰσχύος σὲ σχέση μὲ τὴν αὐτοσυντήρηση μπορεῖ νὰ πάρει λιγότερες μορφὲς καὶ εἶναι ἐπικεντρωμένη σὲ σκοποὺς πιὸ εἰδικούς. Ἡ αὐτοσυντήρηση, ποὺ στέκει πίσω της, τῆς λέει ἂν ὁ ἐπιμέρους ἑκάστοτε σκοπός της εἶναι ὀρθὸς ἢ ὄχι (προσωπικὴ ἔμφαση – δελτία ἀρ. 4287-4288).

Ἐπιδίωξη σκοποῦ εἶναι ἐπιδίωξη ἰσχύος, μεταβολὴ κρατουσῶν σχέσεων. Ἐπίτευξη σκοποῦ σημαίνει μεταβολὴ θέσης ἑνὸς ἀνθρώπου ἔναντι θέσεων ἄλλων (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 4645 · συναφῶς στὰ δελτία ἀρ. 3912 καὶ 3877 ὁ Κονδύλης γράφει ἀντίστοιχα: «*Δὲν ὑπάρχει ἰσχὺς χωρὶς τὴ δυνατότητα τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἄλλων.* Ἰσχὺ ἔχω ἂν μπορῶ νὰ ἐμποδίσω ἄλλους νὰ ἀποκτήσουν πρόσβαση σὲ ορισμένα ὑλικά, κοινωνικά, πολιτικὰ ἀγαθά. Νόμιμη ἐξουσία συνίσταται στὴν ὕπαρξη μόνιμων κανόνων μὲ βάση τοὺς ὁποίους γίνεται ἡ πρόσβαση καὶ ὁ ἀποκλεισμός». «…ὅποιος ἔχει περισσότερη ἐξουσία ἕνας ἄλλος πρέπει νὰ ἔχει λιγότερη…», γιὰ νὰ ἐπεξηγήσει αὐτήν του τὴν τοποθέτηση στὰ δελτία ἀρ. 3900-1: «*Κάποιος μεγαλώνει τὴν δική του ἰσχὺ καὶ μειώνει ἐκείνη τῶν ἄλλων. Διότι ὄχι μόνον μεγαλώνει τὴ δική του ἐπιρροὴ ἔναντι τῶν ἄλλων, ἀλλὰ μεγαλώνοντας τὴν δική του αὐξάνει τὸ σύνολο τῆς ὑπάρχουσας ἰσχύος. Ὅταν ὅμως τὸ σύνολο αὐτὸ αὐξηθεῖ, τότε αὐτόματα τὸ ποσοστὸ τῶν ἄλλων μειώνεται.* Εἶναι ἀντίφαση νὰ λέγεται ἀπὸ τη μιὰ ὅτι ἡ ἰσχὺς εἶναι ἀναπαράσταση, ἀντικατοπτρισμὸς σχέσεων καὶ συνάμα ὅτι αὐξάνει ἀπὸ μόνη της» – δική μου ἔμφαση).

Ἡ ἰσχὺς ὡς συνεχὲς ὅπου ἡ μιὰ μορφὴ περνάει ἀδιάκοπα στὴν ἄλλη καὶ συγκρούεται μὲ ἄλλη. Στὸ ἐξουσιαστικὸ σύστημα μέσα χρησιμοποιοῦνται διάφορες μορφὲς ἰσχύος καὶ καθὼς ἐναλλάσσονται γεννιέται μιὰ ἀνισορροπία τῆς ἰσχύος ποὺ εἶναι ἡ πολυμέρειά της (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3872)· στὸ δελτίο ἀρ. 3354 σημειώνεται σὲ παραπλήσιο πνεῦμα ἡ «*ἀλληλοδιείσδυση ἀνώτερης καὶ κατώτερης κοινωνικῆς θέσης καὶ τὸ πῶς [αὐτὴ] ἀπαλύνει ἢ ἐξουδετερώνει τὴν ὀνομαστικὴ ἐξουσία*». «*Πρόσωπα*», γράφει ὁ Κονδύλης, «*ποὺ ἀπὸ τὴ μιὰ ἄποψη εἶναι πάνω, ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶναι κάτω στὴν κοινωνικὴ ἰσχύ*»· στὸ δὲ δελτίο ἀρ. 3897 προσθέτει: «*καμμιὰ μορφὴ ἰσχύος δὲν στέκεται μόνη της ἀλλὰ ἀπαιτεῖ ἄλλες μορφὲς ἰσχύος ἐπίσης. Καμμιὰ μορφὴ ἰσχύος δὲν εἶναι βασικὴ σὲ ὅλες τὶς ἄλλες*» (δική μου ἔμφαση).

Ἰσχὺς συνδέεται μὲ ὕπαρξη διαφορετικῶν θέσεων καὶ συμφερόντων. Ἂν δὲν ὑπῆρχε ἡ διαφορὰ αὐτὴ δὲν θὰ ὑπῆρχε ἡ ἀνάγκη νὰ ἀσκήσω ἰσχύ, δηλαδὴ νὰ ἐπηρεάσω τὸν ἄλλον ἔτσι ὥστε νὰ κάνει αὐτὸ ποὺ θέλω. *Ἰσχὺς συνδέεται ἀναπόσπαστα μὲ σύγκρουση* (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 4569· στὸ ἀντίστοιχο ἀρ. 4005 ἐπεξηγεῖται: «Ἀνάμεσα στὴν πραγματικότητα τῆς κοινωνίας καὶ στὴν κανονιστικὴ αὐτοσυντήρησή της, ποὺ προβάλλεται καὶ ὡς κανόνας συμπεριφορᾶς τῶν μελῶν της, ὑπάρχει *διάσταση*. Αὐτὴ ἡ διάσταση εἶναι συνέχεια πηγὴ τριβῶν ἤτοι πηγὴ ἀλλαγῆς» – δική μου ἔμφαση).

Ἰσχὺς ἀλλάζει κατάσταση δρῶντος· [Η] ἐπίδρασή [της] μεταβάλλει τὶς προτιμήσεις του… (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3880· ὁμοίως στὸ δελτίο ἀρ. 3890: «*Ὅποιος κατακτάει ἰσχὺ ἀλλάζει στὴν πορεία*, τὸ ἴδιο ὅπως μεταβάλλει τὴν ταυτότητά του, ἐν ἀνάγκη, ὅποιος ζητάει ἀναγνώριση» – δική μου ἔμφαση).

Ἰσχὺς καὶ ἐξουσία γεννιοῦνται παράλληλα μὲ τὸ νόημα, ἐφόσον δὲν μποροῦν νὰ ὑπάρξουν χωρὶς νομιμοποίηση. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἐπικαλοῦνται συνεχῶς τὸ νόημα, τὴν νόρμα». «*…ἡ καθολικότητα* [τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ νοήματος] *εἶναι τὸ πεδίο στὸ ὁποῖο μπορεῖ νὰ ἐκδιπλωθεῖ μιὰ ἀξίωση ἰσχύος ἀναφερόμενη στὸ κοινόν. Τὸ κοινὸν ὡς πεδίο συνειδητὸ γεννιέται μαζὶ μὲ τὸ νόημα.* Νόημα καὶ πολιτικὴ ἀξίωση ἰσχύος γεννιοῦνται παράλληλα (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 3769-3770 πρβλ. καὶ δελτία ἀρ. 4409, 4415-6, 4431-4435, 4515, 4517-8).

Ἡ ἰσχὺς παρουσιάζεται ὡς μέσον γιὰ τὴν ἐπίτευξη σκοπῶν ἀπώτερων. Ἂν ὅμως παρουσιάζεται ἔτσι, δηλαδὴ ὡς μέσον, τότε πρέπει πρῶτα νὰ ἀποκτηθεῖ, γιατί, ἂν ἦταν ἤδη ἀποκτημένη, τότε θὰ εἶχε πραγματοποιηθεῖ ὁ ἀπώτερος σκοπὸς καὶ ἡ ἰσχὺς δὲν θὰ χρειαζόταν κἂν ὡς μέσον. Ἂν ὅμως ἡ ἰσχὺς πρέπει πρῶτα νὰ ἀποκτηθεῖ, *τότε γίνεται ἡ ἴδια ἄμεσος σκοπός, ἡ ἀπόκτησή της μπαίνει στὸ ἐπίκεντρο, ἔστω καὶ ἂν ὀνομαστικὰ συγχωνεύεται μὲ τὴν ἐπίτευξη τοῦ σκοποῦ* (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 3000[064]).

Ὁ ἀγώνας γιὰ ἰσχὺ ἀποφασίζει ποιός θὰ ἀποφανθεῖ ποιές εἶναι οἱ ἀνάγκες. Ὅποιος ἔχει τὴν ἀνταγωνιστικὴ ἰσχὺ νὰ ὁρίζει τὶς ἀνάγκες τὸ κάνει ἔχοντας ὑπόψη τὶς δικές του ἀνάγκες ἄρα εἶναι αὐτόματα καὶ ὁ κατάλληλος νὰ τὶς ἱκανοποιήσει (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 4617· ἤδη στὰ δελτία ἀρ. 3514-3515 διασαφηνίζεται ὅτι «[εἰδοποιοὶ ἀνθρώπινες ἢ κοινωνικὲς – τ.ἔ. ὄχι ἀμιγῶς φυσικὲς] ἀνάγκες δὲν ὑπάρχουν ἐκ προοιμίου καὶ δὲν ζητοῦν τὴν ἱκανοποίησή τους. Παρὰ συμβαίνει τὸ ἀντίθετο: *ὑπάρχει προσφορὰ ἀνάλογα μὲ προικισμὸ καὶ ἐπιδιώξεις ὁρισμένων ἀτόμων, καὶ ὅ,τι προσφέρουν τὰ ἄτομα αὐτὰ προκειμένου νὰ ἐκφράσουν τὸν προικισμό τους καὶ νὰ ἱκανοποιήσουν τὶς ἐπιδιώξεις τους μεταβάλλεται σὲ ἀνάγκη τῶν ἄλλων ἀνάλογα μὲ τὸν βαθμὸ κοινωνικῆς ἐπιβολῆς τῶν παραπάνω ἀτόμων*. Τυπικὸ παράδειγμα ἡ τέχνη ἢ ἡ θρησκεία. Τὸ σύνολο τῆς κοινωνίας ἐξαρχῆς δὲν ἔχει τέτοιες ἀνάγκες. Τὶς δημιουργοῦν ἄτομα μὲ ἀντίστοιχο προικισμὸ καὶ ἐπιδιώξεις –ἀρκεῖ αὐτὲς νὰ ἐφάπτονται ὁρισμένων ἀνθρωπολογικῶν σταθερῶν τὶς ὁποῖες ἔρχονται νὰ μορφοποιήσουν– αὐτὸ γίνεται μόλις στὸ ἐπίπεδο τῆς διατροφῆς», ἐνῶ στὸ δελτίο ἀρ. 3617 ὑπογραμμίζεται πὼς «*ἀκριβῶς ἐπειδὴ οἱ προικισμοὶ εἶναι διαφορετικοὶ καὶ ἐπειδὴ ἄλλος εἶναι ἀποφασιστικὸς σὲ κάθε ἐποχὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ καταρτιστεῖ μόνιμη πλατωνικὴ κοινωνικὴ ἱεραρχία*» – ὅλα τὰ σημεῖα ἔμφασης δικά μου).

Ἡ ἐπιδίωξη τῆς ἰσχύος μπορεῖ νὰ σημαίνει δύο πράγματα: ὅτι ἀγωνίζομαι νὰ φθάσω *σὲ μιὰ θέση ὅπου οἱ ἀποφάσεις* μου *εἶναι δεσμευτικὲς* γιὰ τοὺς ἄλλους ἤδη λόγῳ τῆς θέσεώς μου. *Ὅτι εἶμαι σὲ θέση νὰ παίρνω δεσμευτικὲς ἀποφάσεις καὶ τώρα προσπαθῶ νὰ τὶς ἐπιβάλω* (δική μου ἔμφαση – δελτίο ἀρ. 4577).

Ἰσχὺς ἀσκεῖται ὅταν καὶ οἱ δύο πλευρὲς εἶναι σὲ κίνηση, ἐνεργητικές. Ἂν πρόκειται γιὰ τὴν περίπτωση κατανομῆς ρόλων ὅπου δὲν ἀναζητοῦνται καινούργιοι ρόλοι, τότε καὶ οἱ δύο πλευρὲς εἶναι παθητικές»· «Ὅταν ἡ ἐξουσιαστικὴ ἰσχὺς γίνεται ἀντιληπτὴ ὡς αἰτιότητα τότε δὲν εἶναι ἀμοιβαία ἀλλὰ ὡς ἡ ἱκανότητα τῆς μιᾶς πλευρᾶς νὰ ἐλέγξει τὴν ἄλλη. Ὅμως καὶ τότε *ἡ ἰσχὺς ἀσκεῖται πρακτικὰ μόνον ὅταν ἡ ὑποτακτικὴ πλευρὰ δίνει ἀφορμή· μόνον τότε ἐνεργοποιεῖται καὶ βγαίνει ἀπὸ τὸ πάγιο πλαίσιό της* (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 4573 & 4574[38] ·

[38] Ὅταν ἡ ὑποτακτικὴ πλευρὰ δίδει ἀφορμή, εἴτε μέσῳ μιᾶς ἀνοιχτῆς ἀξίωσης ἔναντι τῆς κρατούσας πλευρᾶς εἴτε ἀφήνοντας νὰ διαφανοῦν σημάδια ἀμφισβήτησης ἢ μελλοντικῆς κινητοποίησης, καθιστᾷ τὴν ἐνεργητικότητα τῆς ἐξουσιαστικῆς ἰσχύος πιὸ αἰσθητή· διότι ἐδῶ ὁ ὑποτακτικός, μὴ γινόμενος ἀντιληπτὸς ἀπὸ τὸν ἐξουσιαστὴ ἁπλῶς ὡς ἀβίαστος καὶ χαλαρὸς φορέας ἑνὸς δεδομένου κοινωνικοῦ ρόλου ἢ πλήρως ταυτισμένος μὲ τὴν συγκεκριμένη κοινωνική του θέση παρὰ ὡς "αὐτοτελὲς" κι "αὐτόβουλο" ("φυσικὸ") ὑποκείμενο τὸ ὁποῖο δυνητικὰ μπορεῖ (γιὰ μεγαλύτερο ἢ μικρότερο χρονικὸ διάστημα) νὰ ἐξέλθει τῆς συγκεκριμένης κοινωνικῆς του περσόνας, προδίδει αὐτόματα μιὰν ἐντονότερη ἐσωτερίκευση τῆς καταπιεστικῆς βούλησης τοῦ κρατοῦντος καί, συνακολούθως, μιὰ δυνητικὰ μεγαλύτερη μελλοντικὴ ἀπειλή. Τὸ ἀξιοπρόσεκτο ἐδῶ εἶναι ὅτι τὸ προσωπικὸ στοιχεῖο ποὺ ἀκριβῶς "ἐξέχει" τοῦ παγιωμένου κοινωνικοῦ ρόλου, τὸ παρουσιαζόμενο ἀπὸ μιὰν ἔποψη (ἰδίως σὲ περίοδο ἀνοιχτοῦ ἢ ἀνομολόγητου ἀνταγωνισμοῦ) ὡς ἀπειλητικὸ ἢ ὑπονομευτικὸ γιὰ τὴν ἰσχὺ τῆς κρατούσας πλευρᾶς, εἶναι τὸ ἴδιο ἀκριβῶς στοιχεῖο ποὺ συνιστᾷ τὸ πιὸ πολύτιμο μέρος τῆς ὑπηρεσίας πρὸς τὴν κρατοῦσα πλευρὰ (μὲ διττὴ ἔννοια: εἴτε ὡς ἡ δύναμη ἐκείνη ποὺ τακτικὰ-ἐργαλειακὰ "βγάζει / διεκπεραιώνει τὴν δουλειά" ὅταν οἱ δύο πλευρὲς εἶναι περισσότερο συνεργάτες ἀπ᾿ ὅ,τι ἀνταγωνιστές, εἴτε, στὴν ἀντίθετη περίπτωση, ὡς ἡ δύναμη ἐκείνη

στὸ ἴδιο πνεῦμα ὁ Κονδύλης γράφει στὸ ἀμέσως ἑπόμενο δελτίο (ἀρ. 4575): *«Ἡ ἀναζήτηση ἰσχύος δὲν εἶναι αἰτιότητα, εἶναι ἀμοιβαία διόραση, ζύγισμα, φαντασία, κατασκευὴ μελλοντικῶν καταστάσεων ὡς πεδίων μάχης, διασταύρωση ψυχοσυνθέσεων καὶ ὑποκειμενικοτήτων»* – δική μου ἔμφαση).

Ἰσχὺς εἶναι σχέση. Καθορισμὸς δὲν μπορεῖ να γίνει βάσει γενικῶν θεωρητικῶν προϋποθέσεων ἀλλὰ ἡ ἔρευνα πρέπει νὰ ἔχει συγκεκριμένες ἀπαιτήσεις καὶ νὰ ὁρίσει τὶς σχετικὲς πηγὲς καὶ τὰ ἀποθέματα τῶν δρώντων καθὼς καὶ τὶς ἀπαντήσεις ποὺ εἶναι ἱκανοὶ νὰ δώσουν. *Δὲν μποροῦμε ἀφηρημένα νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ἰσχὺς ἔχει μεγαλύτερο πεδίο ἐκδίπλωσης ἀπὸ μιὰ ἄλλη ἂν δὲν εἶναι ἴδιο τὸ ἐπιδιωκόμενο.* Ἂν εἶναι ἴδιο τὸ ἐπιδιωκόμενο τότε ὁ δρῶν μὲ τὴν μεγαλύτερη πιθανότητα νὰ ἐξασφαλίσει θετικὴ ἀπάντηση εἶναι ὁ ἰσχυρότερος (δική μου ἔμφαση – δελτία ἀρ. 3961-3962)[39].

* * *

Μὲ βάση τὰ παραπάνω –ἐπιλεχθέντα ἀπὸ τὸ ἀδημοσίευτο *corpus*– δελτία, τὰ ἀναφερόμενα στὴν διάκριση ἰσχύος καὶ ἐξουσίας, στὴ σχέση ἰσχύος - ταυτότητας / ἀναγνώρισης καὶ στὶς

ποὺ -"αὐθαιρέτως" ἢ μονομερῶς ἑρμηνευμένη ἀπὸ μέρους τοῦ κρατοῦντος ὡς "φυγόκεντρη"- νομιμοποιεῖ τὸ *status* τῆς ἐξουσίας καὶ νόμιμης βίας τοῦ τελευταίου ὡσὰν νὰ ἦτο ἀπολύτως "ἀναγκαία" γιὰ νὰ κατασφαλίσει τὴν [ἐπὶ τοῦ παρόντος "διασαλευθεῖσα" ἢ "ἐπαπειλούμενη"] τάξη).

Ἡ ἀνάδυση τῆς ἀτομικῆς-"ἀποκλίνουσας" στιγμῆς ἢ ἡ ἀνάσυρση τοῦ προσώπου μέσα ἀπὸ τὰ κελεύσματα τοῦ πετρωμένου κοινωνικοῦ ρόλου μπορεῖ, ἀπὸ τὴν ἔποψη τοῦ ἔξωθεν παρατηρητῆ, νὰ ἑρμηνευθεῖ στὴν δεύτερη αὐτὴ περίπτωση ὡς μιὰ ἀνεπίγνωστη ἐργασιακὴ ὑπεραξία κατ᾽ ἀντίθεση πρὸς τὴν ἀμιγῶς τυπικὴ ἐπαγγελματικὴ στάση (ποὺ ἐπιδιώκει νὰ πείσει ὅτι "δὲν ὑποτάσσομαι σ᾽ ἐσένα, ἀλλὰ στὴ θέση σου, δὲν ὑποτάσσομαι ἐγὼ ἀλλὰ ἡ περσόνα μου"). Στὰ δελτία ἀρ. 3450-1 γράφει ὁ Κονδύλης σχετικά: «Χωρὶς παραβίαση τῶν θεσμῶν δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ τὸ σημαντικότερο μέρος τῆς ἐργασίας στὴν ὥρα του. Τὸ νὰ ἐργάζεσαι αὐστηρὰ μὲ τὶς ἀρχὲς τοῦ πρωτοκόλλου εἶναι συχνὰ ἡ ἀποτελεσματικότερη μορφὴ ἀπεργίας.Ἔτσι οἱ κοινωνικοὶ διακανονισμοὶ καὶ προσαρμογὲς ποὺ ὑπονομεύουν τὴν ἐξουσία τὴν ἴδια στιγμὴ ἀναγκαῖα τὴν καθιστοῦν ἀποτελεσματική. Παραβίαση θεσμῶν στερεώνει συχνὰ τὴν ἐξουσία καθὼς παραβλέπονται οἱ τύποι καὶ ἐπιτυγχάνεται ἡ οὐσία· ἑδραιώνουν ἐξουσία ἐνεργοποιώντας τὴν ἀποτρεπτικὴ ἰσχύ της».

[39] Δίπλα στὰ ἀνωτέρω σημαίνοντα δελτία (ἢ παραθέματά τους) τὰ ἐμπεριέχοντα ἰδιότητες καὶ γνωρίσματα τῆς ἔννοιας τῆς ἰσχύος, μπορεῖ νὰ προστεθεῖ χορεία ἀντίστοιχων ἄλλων. Παραθέτουμε *ἐνδεικτικοὺς* μονάχα τίτλους γιὰ τὸν φιλέρευνο μελετητή: ἀρ. 4185-6 (ἰσχὺς καὶ μέλλον), 4508-9 (ἰσχὺς καὶ πεπερασμένο), 3841-2 (ἰσχὺς νοούμενη ὄχι μὲ βιολογιστικὴ καὶ ἠθικιστικὴ ἔννοια), 4054-4055 (ἰσχὺς ὡς ἀποφυγὴ χρείας καὶ ὡς ἐπιβολή), 3836 (ἐνδεχόμενη σύνδεση ἰσχύος μὲ ἀξίες, ἐξουσίας μὲ νόρμες), 4161-2, 5281, 3903 (προνοητικότερη ἄσκηση ἰσχύος διὰ τῆς μὴ ὁλοσχεροῦς ἐξόντωσης τοῦ ἀντιπάλου), 4608-4609 (ἰσχὺς ὡς ἐπιρροὴ ἐπὶ τῶν ἄλλων καὶ –κυρίως– ὡς ἔλεγχος ἑαυτοῦ), 4192 (ὁρισμὸς ἰσχύος ὡς αὐτοῦ ποὺ ἀποδίδει ἐσώτερη ἐπιτέλεση δράσης), 3621-2, 4430[00070] (ὁρισμοὶ ἰσχύος ὡς ἱκανότητας πραγμάτωσης σημαντικῶν ἀποθεμάτων καὶ ὡς ἀπόκτησης πόρων), 4039 (ἰσχὺς καὶ διατίμηση), 4777-8 (μέγεθος ἀνισότητας ἰσχύος μειώνει ἠθικὲς ἀναστολές), 3879 & 3937-3938 (ἰσχὺς ὡς σχέση καὶ ὡς προνόμια: στὸ πρῶτο δελτίο περιγράφεται ἡ δυνατότητα πραγματοποίησης τῆς ἐν λόγῳ διάκρισης, γιὰ νὰ θεωρηθεῖ ἡ τελευταία "ἐνδεχομένως ἄγονη" στὰ ἑπόμενα δελτία, δεδομένου πώς, καθὼς λέγεται, «εἶναι δύσκολο νὰ ἔχει κάποιος ἰσχυρὰ κοινωνικὰ πλεονεκτήματα χωρὶς αὐτὰ νὰ ὑποπέσουν στὴν ἀντίληψη κάποιου ἄλλου»), 4281-2, 3881-2 (εἴδη ἰσχύος: ἐπαναληπτικὴ καὶ ἐπεκτατική, χρησιμοθηρική, ἐπιθετική, ἀποτρεπτική, πείθουσα «σὲ ἑκάστοτε διαφορετικὸ συσχετισμὸ ὅπου μπορεῖ καὶ νὰ ἀλληλοεξουδετερώνονται»), 4718-4731 (πρωτογενεῖς μηχανισμοὶ αὐτοσυντήρησης ἀνιχνεύονται στὸ "Ἐκεῖνο" (Id): ὡστόσο, ὁρμὴ αὐτοσυντήρησης μολονότι ἀρχικὰ πλήρως συνυφασμένη μὲ ἀρχὴ ἡδονῆς διαστέλλεται ἀπὸ τελευταία χάριν πορισμοῦ τῆς –εὐρύτερα νοουμένης– ἰσχύος), 3970-1 (ἰσχὺς καὶ κῦρος), 3972-3 (πρόθεση καὶ ἰσχύς, ἰσχὺς καὶ ἐπιρροή: Ο Marx ἄσκησε ἰσχὺ στὸν εἰκοστὸ αἰώνα, ὅμως ἤθελε νὰ ἀσκήσει *τέτοια* ἰσχύ;). Δίπλα στοὺς παραπάνω τίτλους νὰ ὑπομνησθεῖ καὶ ἡ πλειάδα τῶν χωρίων ἡ ἀναφερόμενη στὴν ἔννοια τῆς ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν μὲ τὴν ὁποία, ὅπως εἶναι πρόδηλο, συνδέεται ἡ ἔννοια τῆς εὐρύτερης κοινωνικῆς ἰσχύος. Ἐντελῶς ἐνδεικτικά: βλ. δελτία ἀρ. 3525-3534, 3593-4,4210-11, 4552.

κύριες ἰδιότητες τῆς ἔννοιας τῆς ἰσχύος, εἴμαστε πλέον σὲ θέση νὰ ἀνασυγκροτήσουμε μιὰ περιεκτικότερη ἔννοια τῆς ἰσχύος, ὅπως τὴν συνελάμβανε ὁ ὄψιμος Κονδύλης, καὶ (μαζὶ μὲ τὸ εἶδος τῆς ἰσχύος ποὺ [ἐπιδιώκει νὰ] πορίζεται ὁ ἴδιος ὁ στοχαστής μας ἀπὸ τὸ ποιὸν τῆς θεωρίας του) νὰ προσδιορίσουμε εὐκρινέστερα τὴν νευραλγικὴ σχέση της μὲ τὴν ἀντίστοιχη τῆς ἐξουσίας.

Γιὰ νὰ συνοψίσουμε τις κύριες ἰδιότητές της, ἡ ἰσχὺς γίνεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀντιληπτὴ ὡς σχέση καὶ ἐξίσου ἐκλαμβάνεται ἢ διατιμᾶται ὡς ἔννοια συγκριτική, μὲ τὴν συγκριτική της ὑφὴ νὰ ἀποκαλύπτεται καθαρότερα ἐκεῖ ὅπου εἶναι ἴδιο (μεταξὺ τῶν «συμβαλλομένων») τὸ ἐπιδιωκόμενο. Συνιστᾶ κίνηση, μολονότι θὰ ἤθελε κατ᾽ ἀρχὴν νὰ εἶναι στάση, καὶ γενικὰ δηλώνει τὴν δυναμικὰ νοούμενη αὐτοσυντήρηση ἢ αὐτοεπίταση ἡ ὁποία ἐξασφαλίζει τὴν οὐσιαστικὴ κοινωνικὴ ἐπιβίωση τ.ἔ. τὸ ἀπαραίτητο ἐκεῖνο αἴσθημα κοινωνικῆς ταυτότητας μὲ τὸ ὁποῖο σφυρηλατεῖται ἡ ἑδραιότητα ἢ «ἀντικειμενικότητα» μιᾶς κοσμοεικόνας – ἀναδρομικῶς δικαιολογούσας τὴν ὑποκειμενικὴ κοσμοθεωρητικὴ ἀπόφαση στὴν βάση τῆς ὁποίας ἡ ἴδια ὑποτυπώθηκε.

Ἡ αὔξηση τῆς ἰσχύος ἑνὸς ὑποκειμένου σημαίνει ἄμεσα ἢ ἔμμεσα μείωση τῆς ἰσχύος ἑνὸς ἄλλου (διὰ τῆς μεταβολῆς τῶν κρατουσῶν σχέσεων ἡ ὁποία κατὰ κανόνα λαμβάνει χώρα ὡς μεγαλύτερη δυνατότητα πρόσβασης τοῦ πρώτου σὲ προνόμια ἢ ἀξιοποίηση ἀπ᾽ αὐτὸ ἀποθεμάτων ἤ, ἀντίστροφα, ἀποκλεισμοῦ ἢ παρεμποδισμοῦ ἄλλων ἀπὸ αὐτὰ) ἐκτὸς βέβαια ἂν ὁ συγκεκριμένος ἄλλος ἔχει πετύχει νὰ θέτει γενικὰ τὴν αὐξανόμενη ἰσχὺ τοῦ ὑποκειμένου στὴν ὑπηρεσία τῶν δικῶν του ἐπιδιώξεων εἴτε μέσῳ τῆς ὑποταγῆς του στὸ ἐν λόγῳ ὑπερισχύον ἢ ἐνδυναμούμενο ὑποκείμενο εἴτε μέσῳ τῆς ἄσκησης πειθοῦς σὲ αὐτὸ γιὰ μιὰ συνεργασία ἀποσκοποῦσα στὸ «κοινὸ συμφέρον» ἀμφοτέρων. Γενικότερα, μιὰ ὁρισμένη ἰσχὺς ἐμπεριέχει πάντοτε μιὰ αἰχμὴ ἔναντι κάποιου ὑποκειμένου, γιὰ τοῦτο καὶ ταυτόχρονα δίδει λαβὴ στὸ στοιχεῖο τῆς συναλληλίας ἢ φιλικῆς ἀμοιβαιότητας πρὸς ἕτερο μὲ τὸ ὁποῖο συνομαδώνεται καὶ περιχαρακώνεται ἔναντι τοῦ ἑκάστοτε στοχευμένου «ἐχθροῦ» ἢ (ἁπλῶς) ἀντιπάλου, τ.ἔ. ἔναντι τῆς ὅποιας δυνητικῆς ἢ πραγματικῆς πηγῆς ἀντίστασης στὴν ἄσκηση ἢ ἐκδίπλωσή της.

Ἡ κατοχὴ τῆς ἰσχύος –εἴτε αὐτὴ ἀποκτᾶται λόγῳ τῆς δεσμευτικότητας τῆς θέσεως ἑνὸς προσώπου εἴτε λόγῳ τῆς ἐμπράγματης ἱκανότητάς του νὰ ὑλοποιεῖ τὶς ἀποφάσεις ποὺ εἶναι θεσμικὰ δεσμευτικὲς– ἀλλάζει τὸν φορέα της (συχνὰ μὲ ἀνεπίγνωστη σὲ ἐκεῖνον ταχύτητα) ἀφοῦ μεταβάλλει τὴν ὑφὴ τῶν σχέσεών του. Ἡ ἰσχὺς ἀσκεῖται ἢ ἐκδιπλώνεται κυρίως ὅταν δὲν γίνεται ἀντιληπτὴ ἁπλῶς ὡς αὐτοματοποιημένη ἐφαρμογὴ ἤδη παγιωμένων ἢ δεδομένων ρόλων παρὰ ὅταν ἡ ὑποτακτικὴ πλευρὰ δίδει ἀφορμὴ ἐγείροντας ζήτημα ἀναντιστοιχίας μεταξὺ ρόλου καὶ προσώπου (ἢ πάλι, ὅπως συνήθιζαν νὰ λένε οἱ παλαιοὶ σοφιστές, μεταξὺ «φύσεως» καὶ «θέσεως»). Τόσο ἡ ἰσχὺς ὅσο καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοπαρουσιάζονται ὡς μέσα ἢ ἐνδιάμεσα στάδια-σταθμοὶ εὐόδωσης ἀπώτερων σκοπῶν ἀλλὰ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἢ καθίστανται οἱ ἴδιες (καὶ) σκοποί· ἀμφότερες δὲ συνυφαίνονται μὲ «νόημα» ἐφόσον χρειάζονται (ἔστω ἕνα minimum) κοινωνικῆ(ς) νομιμοποίηση(ς).

Καμμιὰ μορφὴ ἰσχύος δὲν στέκει ἀπὸ μόνη της παρὰ χρειάζεται τὴν συνδρομὴ καὶ ἄλλων μορφῶν, οἱ ὁποῖες ἀλληλοεισδύουν ἄλλοτε συμπληρωματικὰ - παραπληρωματικὰ καὶ ἄλλοτε ἀντιθετικά. Κάποιος ἀπὸ μιὰν ἔποψη κοινωνικῆς ἰσχύος (ἢ σὲ μιὰ ὁρισμένη στιγμὴ) μπορεῖ νὰ εἶναι «ἀπὸ πάνω» ἐνῶ ἀπὸ μιὰν ἄλλη ἔποψη (ἢ σὲ διαφορετικὲς συγκυρίες) νὰ εἶναι «ἀπὸ κάτω», μὲ τὰ κριτήρια διατίμησης τῆς κάθε μορφῆς νὰ ποικίλλουν ἐντὸς τῶν ἑκάστοτε ἱστορικῶν συνθηκῶν καὶ κοινωνικῶν ἢ ταξικῶν συσχετισμῶν δυνάμεως. Ἡ πρώτη ὕλη γιὰ τὸν πορισμὸ ἰσχύος γενικὰ εἶναι μιὰ (κατὰ κύριο λόγο σκόπιμη) δράση στὴν ὁποία ὑποτυπώνεται ἕνας ὁρισμένος προικισμός, μιὰ ἀνεπτυγμένη δεξιότητα, τοῦ/τῆς ὁποίου/-ας ἡ προσφορὰ μεταβάλλεται σὲ ἀνάγκη ἄλλων ὑποκειμένων, διατιμωμένη ἔτσι κοινωνικὰ γιὰ νὰ γί-

νει ἢ «μετατραπεῖ» ἐντέλει σὲ ἀντικείμενο συγκεκριμένης βαρύτητας καὶ ἀνταλλακτικῆς ἀξίας στὸ ἑκάστοτε ἱστορικοκοινωνικὸ πλαίσιο.

Ἀπὸ τὴν σύμπτυξη τῶν παραπάνω βασικῶν ἰδιοτήτων τῆς ἰσχύος προσφυὲς θὰ ἦταν νὰ κρατήσουμε σφιχτότερα ἐδῶ τὶς ἔννοιες τῆς συγκριτικῆς της ὑφῆς, τῆς κοινωνικὰ ἀπαραίτητης ἀλληλοδιείσδυσης τῶν μορφῶν της, τῆς μεταβολῆς τῶν κριτηρίων διατίμησής τους καὶ τῆς συνακόλουθης κύμανσης ἢ ρευστότητας τῆς θέσης τοῦ ἑκάστοτε φορέα ὁρισμένης μορφῆς ἰσχύος, καθὼς καὶ τὴν ἔννοια τοῦ προικισμοῦ ἢ τοῦ ποιοτικοῦ ἐκείνου στοιχείου (τοῦ ὑποτυπωμένου σὲ δράση) τοῦ ὁποίου ἡ κοινωνικὴ διατίμηση ἢ ποσοτικὴ ἀξία ἐντὸς ἑνὸς ἱστορικοῦ πλαισίου συνιστᾷ μόνιμο διακύβευμα καὶ ἐπίμαχο ζήτημα ἢ σημεῖο τριβῆς. Καὶ τοῦτο διότι, *συνδυασμένες* οἱ τελευταῖες (καθὼς κι οἱ προαναφερθεῖσες ποὺ ἀφοροῦν τὴν σχέση ἰσχύος – ταυτότητας / ἀναγνώρισης) μὲ τὶς ἀκόλουθες ἐπεξηγήσεις τὶς διαλευκαίνουσες τὴν σχέση ἰσχύος καὶ ἐξουσίας, μποροῦν, ὅπως νομίζουμε, νὰ μᾶς δώσουν τὴν ἐπιζητητέα πληρέστερη ἀντίληψη γιὰ τὸ πῶς ἀντιλαμβανόταν θεωρητικὰ καὶ –ἰδίως– πῶς προετίθετο *περαιτέρω* νὰ διατυπώσει ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς τοὺς ὅρους τῆς διάκρισης μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἐξουσίας, ἀντίληψη στὴν βάση τῆς ὁποίας καθίσταται ἤδη εὐκρινέστερο καὶ τὸ εἶδος (ἢ ἡ ὑφὴ) τῆς ἰσχύος ποὺ ὁ ἴδιος αἰσθανόταν ὅτι ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν συγκεκριμένη του πρακτική.

Εἶναι περισσότερο καὶ ἀπὸ βέβαιο –ὅπως καταφαίνεται ἄλλωστε ἀπὸ τὰ σχετικὰ παρατεθέντα δελτία (στὰ ὁποῖα πρέπει νὰ συμπεριλαμβάνονται καὶ τὰ ἀναφερόμενα στὴν εἰδικότερη σχέση ἰσχύος καὶ ἀναγνώρισης / ταυτότητας)– ὅτι ὁ Κονδύλης ἀποδεχόταν γενικὰ τὴν διάκριση μεταξὺ ἰσχύος καὶ ἐξουσίας. Ἀποτελοῦσε, ὡστόσο (ὅπως ἔχουμε ἐπισημάνει), καίριο σημεῖο προβληματισμοῦ του καὶ ζήτημα διαρκοῦς διερεύνησης ὁ σαφέστερος προσδιορισμὸς τῆς ὑφῆς της, τὸ ἐὰν δηλ. καὶ σὲ ποιό βαθμὸ ἡ διάκριση αὐτὴ πρέπει νὰ ἰδωθεῖ ὡς ποιοτική, ποσοτικὴ ἢ καὶ τὰ δύο καὶ κυρίως μὲ ποιάν ἔννοια εἶναι τέτοια. Φαίνεται –ἢ τουλάχιστον δύναται κανεὶς (γιὰ νὰ ἐκφρασθοῦμε στὸ εὐαίσθητο αὐτὸ σημεῖο μὲ τὴν ἀπαιτούμενη μετριοπάθεια) νὰ διίδει ἢ ψυχανεμισθεῖ– ὅτι ὁ Κονδύλης ἀρχικὰ ἀποδεχόταν πιὸ ὁλόθυμα ἢ μὲ λιγότερες ἀναστολὲς τὴν ἕτοιμη βεμπεριανὴ διάκριση μεταξὺ «ἄμορφης ἰσχύος» καὶ ἐξουσίας (ὅπως ἐπιβεβαιώνουν τὰ προαναφερθέντα δελτία ἀρ. 3648-3649, 3660-3661 καὶ 4839-4840 – στὰ τελευταία ἐκ τῶν ὁποίων γίνεται μάλιστα λόγος γιὰ «ζώνη ἐξάπλωσης τῆς ἰσχύος ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὸ ψυχικὸ ρευστὸ καὶ στὴν θεσμική του κρυστάλλωση»).

Σὺν τῷ χρόνῳ πρέπει νὰ ἔφθασε στὸ νὰ ἀντιλαμβάνεται τὸν βεμπεριανὸ τρόπο διχοτόμησης ἰσχύος καὶ ἐξουσίας μὲ βάση τὸν καταλυτικὸ ὅρο «ἄμορφη» ὡς ὁλοένα προβληματικότερο ἢ ἀνεπαρκέστερο, χωρὶς ὅμως νὰ θέλει καὶ νὰ τὸν ἀπεμπολήσει *ἐξ ὁλοκλήρου* – γιὰ ἕναν λόγο ποὺ μνημονεύσαμε ἤδη κατὰ τὴν εἰσήγηση τῆς «τρίτης ἐναλλακτικῆς ἀνάγνωσης» καὶ τὸν ὁποῖο θὰ θυμίσουμε ἐμφατικότερα ἀμέσως παρακάτω. Τὰ (ἐπίσης ἀνωτέρω ἐκτεθέντα) δελτία ἀρ. 4045-4046, 2412-2413 καὶ 2417-2418 καὶ πάνω ἀπ᾽ ὅλα τὰ 3923-3924, στὰ ὁποῖα ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς ἀνοιχτὰ γράφει ὅτι ἡ «ὁρολογία τοῦ Weber πρέπει νὰ ἀναθεωρηθεῖ» διότι «ἡ ἰσχὺς δὲν εἶναι κάτι ἄμορφο σὲ ἀντίθεση μὲ ἐξουσία, ἀλλὰ *ἀναπαράσταση τοῦ ἴδιου στοιχείου* τοῦ ὁποίου τὰ τρία κύρια εἴδη εἶναι ἡ δύναμη, ἡ ἐξουσία, ἡ βία», ἀποκαλύπτουν τὸ τελευταῖο αὐτὸ πεντακάθαρα.

Τὸ διακύβευμα τοῦ ὅλου ζητήματος καὶ μαζὶ ἡ αἰτία γιὰ τὴν προσωρινῶς «ἐπαμφοτερίζουσα» ἐπιχειρηματολογία ἢ τὴν ὅποια ἀρχικὴ κύμανση ἀνάμεσα στὶς δύο προαναφερθεῖσες θέσεις γίνονται ὁρατὰ στὸ στοιχειῶδες ἐρώτημα ποὺ λανθάνει κάτω ἀπὸ τὸ ἀναφερθὲν δίλημμα: Μετριέται / διατιμᾶται ἢ μπορεῖ νὰ μετρηθεῖ / διατιμηθεῖ τέλος πάντων ἀντικειμενικὰ ἡ ἰσχύς; Καταρτίζεται ἢ μπορεῖ (τελικὰ ἢ ἔστω ἐντὸς ἑνὸς ἱστορικοῦ «παραδείγματος» / ὁρισμένου χρόνου) νὰ καταρτισθεῖ μιὰ «ἀντικειμενικὴ» καὶ γενικὰ ἰσχύουσα ἱεραρχία ἢ διαβάθμιση τῶν μορφῶν ἰσχύος ἢ μήπως ὄχι; Καὶ ἐὰν ναί, ἐπὶ τῇ βάσει ποιῶν κρι-

τηρίων γίνεται αὐτὸ μπορετό; Ἐνδεχόμενη καταφατικὴ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα, ἄρα καὶ υἱοθέτηση τῆς ἄποψης ὅτι ὑπάρχουν γενικὰ (ἢ θὰ μποροῦσαν σὲ μιὰ ἱστορικὴ στιγμὴ νὰ ὑπάρξουν γιὰ τὶς κοινωνικὲς ὑπάρξεις) ἀπαρασάλευτα κριτήρια ἀντικειμενικῆς καὶ καθολικῶς ἀποδεκτῆς διατίμησης τῆς ἰσχύος, θὰ συνεπαγόταν ὅτι στὴν ὑποτιθέμενη ἐκείνη στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποία ἐπιτέλους θὰ ἀποκαλύπτονταν ἢ θὰ ἐτίθεντο πρὸς καθολικὴ ἀποδοχὴ τὰ ἀνάλογα ἀμετακίνητα κριτήρια, τὰ πρόσωπα, τῶν ὁποίων οἱ κλίσεις, προικισμοὶ ἢ δεξιότητες «τύχαινε» νὰ πληροῦν αὐτὰ (ἢ νὰ ἐναρμονίζονται μὲ τοῦτα), θὰ ἀναγορεύονταν de facto σὲ ἐξουσιαστές, μὲ τὴν ἐξουσία τους νὰ μὴν συνιστᾶ πλέον μιὰ μονάχα (τὴν πιὸ βαρύνουσα) ἐκ τῶν μορφῶν ἰσχύος, παρὰ τὴν καθ᾽ ὕλην ἔσχατη κλιμάκωση (ἢ μεγαλύτερη δυνατὴ συμπύκνωση) ὅλων τῶν ἐμπειρικῶν διαβαθμίσεων τῆς ἰσχύος.

Ὅπως, ὡστόσο, ἀδιάψευστα ἕως τώρα φανερώνει ἡ ἱστορικὴ ἐμπειρία –πράγμα ποὺ καὶ τὸν ἴδιο τὸν Κονδύλη ὠθεῖ στὸ νὰ τὸ ἐπιβεβαιώσει εὐθαρσῶς[40]– ὅμοια (ἀπαρασάλευτα) κριτήρια δὲν ὑφίστανται· δὲν ὑφίστανται ὅμως τέτοια ὄχι διότι γενικὰ δὲν ὑπάρχουν καθόλου κριτήρια μέτρησης ἢ διατίμησης τῶν ἑκάστοτε μορφῶν ἰσχύος ποὺ συναπαρτίζουν (κρατοῦσες) κλίμακες μέτρησης καὶ ἀντίστοιχες ἱεραρχίες, *παρὰ γιατὶ τὰ ὑπάρχοντα, πραγματικὰ καὶ ἁπτά, κριτήρια, τὰ συγκροτοῦντα τὶς ἀντίστοιχες κλίμακες μέτρησης καὶ τὶς ἀνάλογες ἱεραρχίες –ἕλκοντας τὴν καταγωγή τους ἀπὸ διαφορετικὲς συνομαδώσεις ἀνθρώπων, διαφορετικὲς ἀνάγκες, πίνακες ἀξιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀντίστοιχα διαφορετικοὺς προικισμοὺς προσώπων– εἶναι μεταξύ τους ποιοτικῶς διαφορετικά, ἑτερόκλητα, ἑτεροβαρῆ ἢ καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενα, μεταβάλλονται δὲ ὡς πρὸς τὸ κοινωνικό τους βάρος ἢ τὴν περιωπὴ ἀνάλογα μὲ τὶς ἐμπράγματες ἱστορικοκοινωνικὲς συνθῆκες, καθιστώντας καὶ τὶς ἀντίστοιχες κλίμακες καὶ ἱεραρχίες διαρκῶς ρευστές, μικτὲς ὡς πρὸς τὴν σύσταση καὶ ἐναλλασσόμενες.*

Ἀσφαλέστερα κριτήρια τοῦ εἴδους, ἀλλὰ μὲ διαφορισμένη ἔννοια, θὰ μποροῦσε σὲ μιὰ ὁρισμένη στιγμὴ (ἐξίσου σχετικὴ ἐὰν κριθεῖ στὸ βάθος τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου) νὰ πορισθεῖ μονάχα ὁ θεωρητικὸς παρατηρητὴς μετὰ τὴν ὁλοκλήρωση τῆς ἑκάστοτε διακυβευόμενης ἱστορικῆς διεργασίας μέσα ἀπὸ τὸ ἀποκαλυπτόμενο σὲ αὐτὸν μόρφωμα τῆς ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν, τὸ ὁποῖο καθιστᾶ ὁρατὴ τὴν διαμορφωθεῖσα (ἀπὸ τὴν διασταύρωση τῶν πράξεων τῶν δρώντων) κοινωνικὴ συνισταμένη (στὴν ὁποία συγκλίνουν οἱ ἐπιμέρους δρῶσες συνιστῶσες – *ὄχι* ὡς ἄθροισμα ἢ μέσο ὅρο) πού, μὲ τὴν δική της σειρὰ πλέον, «ἀποδίδει» σὲ κάθε ἀτομικὸ ἢ συλλογικὸ ὑποκείμενο τὸ «μέρισμα» ἐκ τῆς συνολικῆς μαγιᾶς τῆς ἰσχύος – ἐὰν ἐπιτρέπεται ἡ ἔκφραση. Οἱ τελευταῖες αὐτὲς διαπιστώσεις εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὲς διότι δὲν ἀμφισβητεῖται ὅτι γενικὰ καὶ μὲ μιὰ *ὁρισμένη* ἔννοια ἐπιβάλλεται ἢ τουλάχιστον μπορεῖ κατ᾽ ἀρχὴν νὰ ἐπιβληθεῖ μέσα σ᾽ ἕνα ἱστορικὸ πλαίσιο μιὰ κυρίαρχη κλίμακα μέτρησης τῆς ἰσχύος –πάντοτε ἔναντι ἄλλων *ἀδιαλείπτως συνυπαρχουσῶν* κλιμάκων– καὶ ὅτι ἀκολούθως τίθενται (στὴν κοινωνικὴ πράξη) κάθε φορὰ συγκεκριμένα κυρίαρχα μέτρα ἢ κριτήρια διατίμησης, ὅμως ἡ κρατοῦσα αὐτὴ κλίμακα μέτρησης καὶ τὰ προσιδιάζοντα σὲ τούτην μέτρα ἢ κριτήρια ὄχι μονάχα παρουσιάζονται ρευστὰ ἀπὸ ἐποχὴ σὲ ἐποχή, παρὰ καὶ στὴν ἴδια αὐτὴ ἐποχὴ ὅπου φαίνεται νὰ πυργώνονται, νὰ κυριαρχοῦν καὶ νὰ δείχνουν στὰ μάτια τῶν πολλῶν καθιερωμένα, «προσαρμόζονται» διαρκῶς στὴν δυναμικὴ τῶν συνθηκῶν καὶ δὲν εἶναι ποτὲ ἀπολύτως καὶ καθολικῶς ἀποδεκτὰ ἢ ἐμπραγμάτως ἑρμηνεύσιμα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπο μεταξὺ τῶν ὑποκει-

[40] «Ἡ δράση ἑνὸς προσώπου ἢ ὑποκειμένου δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὸν "ἀντικειμενικὸ" συναστερισμὸ ἰσχύος, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀποτίμησή της. *Ἀντικειμενικὴ μέτρηση τῆς ἰσχύος δὲν ὑπάρχει*, μόνο τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἀναμέτρησης μπορεῖ νὰ τὴν ὑποκαταστήσει, ὅμως καὶ ἡ ἀναμέτρηση δὲν καθορίζεται μόνο ἀπὸ τὴν ἐξουσιαστικὴ ἰσχὺ ἀλλὰ ἀπὸ τὴν συνειδητοποίηση καὶ εὔστοχη ἢ ἄστοχη χρήση αὐτῆς τῆς σχέσης ἀπὸ μέρους τῶν ἐνδιαφερομένων» (δελτία ἀρ. 4571-4572 – ἔμφαση δική μου).

μένων – χώρια ποὺ βαρύνουσες κοινωνικοπολιτικὲς μεταβολὲς συχνὰ σχετικεύουν (ἄλλοτε λ.χ. ἀνατιμώντας κι ἄλλοτε ὑποβαθμίζοντας) τὸ κοινωνικὸ ἀξιακό τους βάρος.

Μποροῦμε μὲ βάση τὴν τελευταία ἐπισήμανση νὰ διεισδύσουμε στὴν δυσκολία τοῦ ζητήματος, δηλ. τὸν λογο ποὺ ἀρχικὰ (ἂν ὄχι ἴσως-ἴσως ὣς ἕνα σημεῖο καὶ στὴν πορεία) ἔκανε τὸν Κονδύλη νὰ υἱοθετεῖ τὸ βεμπεριανὸ λεξιλόγιο περὶ «ἄμορφης ἰσχύος», μολονότι ἤδη διέβλεπε κάτι προβληματικὸ σὲ αὐτό. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ἕλληνα στοχαστῆ ἐπιφυλακτικὴ (σὲ ὁρισμένα δελτία) ἀποδοχὴ τοῦ ὅρου «ἄμορφη» – τὸν ὁποῖο ὁ Weber χρησιμοποιοῦσε κατὰ κυριότητα γιὰ νὰ πείσει (ἐσφαλμένα, σύμφωνα μὲ τὸν Κονδύλη, ὡς πρὸς τὴν συγκεκριμένη αὐτὴ χρήση της[41]) πώς, ἐν ἀντιθέσει μὲ τὴν μορφοποιημένη ἢ κρυσταλλωμένη ἰσχὺ ποὺ ὀνομάζεται «ἐξουσία», δὲν δύναται νὰ τύχει κοινωνιολογικῆς πραγμάτευσης[42]– ἦταν ἕνας τρόπος νὰ περισωθεῖ ἕνα ἀτομικὸ [singular] στοιχεῖο ἢ μιὰ στιγμὴ «ἀποκλίσεως», ἐὰν μποροῦμε νὰ ποῦμε ἔτσι, νὰ περιχαρακωθεῖ ἕνα *ποιοτικὸ* καί, ὡς τέτοιο, *μὴ μετρήσιμο, ἀνταλλάξιμο* καί, κυρίως, *συγκρίσιμο μέγεθος* ἐνυπάρχον σὲ ὁρισμένες μορφὲς (πορισμοῦ) ἰσχύος. Ὁ Κονδύλης ἀντιλαμβάνεται πλήρως τὸ διακύβευμα ἀλλὰ δείχνει νὰ διαφωνεῖ στὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ τὸν ἐπιφανῆ Γερμανὸ κοινωνιολόγο ἤδη ἐπειδὴ θεωρεῖ ὅτι ἐκεῖνο ποὺ ὁ Weber ἀποκαλεῖ «ἄμορφο» δὲν χρειάζεται ἐξ ἀρχῆς νὰ ἰδωθεῖ ὡς ἀπολύτως ἀνεξιχνίαστο κι ἀνασκοπικὰ ἀνερμήνευτο, παρά, ἀπεναντίας, ὡς κάτι τὸ ὁποῖο δύναται τελικῶς νὰ καταστεῖ ἀντικείμενο κοινωνιολογικῆς διαπραγμάτευσης διὰ μιᾶς (μερικῆς ἀλλὰ κοινωνιολογικὰ ἐπαρκοῦς) σύλληψης τῆς κοινωνικῶς ἀποκωδικοποιημένης «ἰδιαιτερότητάς» του.

Στὴν πορεία, ὅπως νομίζω, ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς σκέφθηκε νὰ σχετικεύσει *ὥς ἕνα μονάχα σημεῖο* τὸν βεμπεριανὸ ὅρο χρησιμοποιώντας (ὡς προσφυέστερους) τοὺς ὅρους «ἀπολύτως ἄμορφο» καὶ «μερικῶς ἄμορφο» (βλ. δελτία ἀρ. 3660-3661) γιὰ νὰ μπορέσει νὰ λύσει τὸ πρόβλημα ποὺ ἀνέκυπτε: Ἀπὸ τὴν μιὰ νὰ κρατηθεῖ τὸ ποιοτικὸ καὶ μὴ μετρήσιμο-συγκρίσιμο στοιχεῖο τὸ ὁποῖο συναπτόταν ἀμεσότερα μὲ τὴν πρώτη ὕλη τῆς ἑκάστοτε μορφῆς ἰσχύος, τ.ἔ. τὸν μοναδικὸ [*unprecedented*] προικισμὸ ἢ τὴν ὅποια ἀνεπτυγμένη δεξιότητα (τῶν ὁποίων ἡ κοινωνικὴ διατίμηση ἐξασφάλιζε τὴν ἐπιδιωκόμενη ἰσχὺ) καὶ ταυτόχρονα νὰ μὴν θιγεῖ ἡ πρόδηλη – ἐμπειρικὰ ἀπρόσβλητη ἀλήθεια ὅτι γιὰ νὰ ἀποτελέσει ἕνα ὁποιοδήποτε πράγμα μορφὴ ἰσχύος πρέπει ἀναγκαῖα νὰ *μπορεῖ* νὰ εἰσέλθει στὸ κοινωνικὸ διατιμητήριο καὶ νὰ λάβει μιά «ἀνταλλακτικὴ ἀξία» καὶ μιὰ θέση ἀνάμεσα σὲ ἄλλες μορφὲς ἰσχύος μὲ τὶς ὁποῖες θὰ καταστεῖ ἀντιβαλλόμενη καὶ συγκρίσιμη ὡς πρὸς τὴν ὑφὴ καὶ τὸ εὖρος της (πρέπει δηλ. νὰ εἶναι –ὡς ἕναν βαθμὸ τουλάχιστον– ἱκανὴ νὰ προσαρτήσει, ἐνσωματώσει ἢ διαποτιστεῖ ἀπὸ πραγματικὰ ἢ δυνητικὰ στοιχεῖα ἐξουσίας[43]).

Ἔτσι, ἐνῶ σὲ ὁρισμένα κατάλοιπά του βλέπουμε τὸν Κονδύλη διατεθειμένο να προγράψει ὁριστικὰ τὸν ὅρο «ἄμορφος», ἀκόμη καὶ σὲ μεταγενέστερα δελτία (ἐὰν κρίνουμε ἀπὸ τὴν προχωρημένη ἀρίθμηση[44]) δείχνει νὰ μὴν ἔχει ἐγκαταλείψει τελεσίδικα τὴν χρησιμοποίηση τοῦ παραπάνω ὅρου. Ἡ ἰσχὺς ἢ ἕνας ὁρισμένος κρύσταλλος ἰσχύος, ὡς διατίμηση συγκεκριμένου προικισμοῦ στὴν βάση ἐξίσου συγκεκριμένων νορμῶν, εἶναι στοιχεῖο συγκριτικό, ὡστόσο τὰ κριτήρια τῆς σύγκρισης (ὅπως καὶ ἡ ἀναφορὰ στὶς ἐν

[41] Βλ. προαναφερθέντα δελτία ἀρ. 3741& 3960.

[42] Max Weber, *Economy and Society*, ἐπιμ. G. Roth & Cl. Wittich, University of California Press, Los Angeles, 1978, σελ. 53, 941-947.

[43] Προσοχή: Νὰ προσαρτήσει ἢ ἐνσωματώσει στοιχεῖα *ἐξουσίας*, ὄχι ἁπλῶς καὶ μόνον βίας! Μιὰ ἔννοια αὐθεντίας λ.χ. ἀποτυπώνεται ἢ εὐδοκιμεῖ στὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων μὲ ποικίλα μέσα καὶ τρόπους (μολονότι ἡ *ἀπειλὴ* βίας –ἂν ὄχι κι ἡ σποραδικὴ χρήση της– συχνὰ δὲν ἀπουσιάζει ἀπὸ τὴν διαδικασία ἐσωτερίκευσης τῆς αὐθεντίας καὶ ἀπολυτοποίησης – ταμπου-ποίησής της).

[44] Βλ. παραπάνω δελτία ἀρ. 3660-1 & 4839-4840.

λόγῳ νόρμες), ἡ ὁποία ἐμπράγματα ἀναδεικνύει τὴν ἰσχὺ ἢ τὸν κρύσταλλο ἰσχύος πραγματική / -ὸ ἐντὸς συγκεκριμένων συνθηκῶν, εἶναι κατὰ βάθος πολὺ πιὸ ρευστὰ ἀπ᾽ ὅ,τι συνήθως πιστεύεται. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἰσχὺς ἔχει ὁπωσδήποτε στοιχεῖα ἐξουσίας (ἂν μὴ καὶ –εὐρύτερα νοουμένης– βίας) γιὰ νὰ εἶναι ἰσχύς, ἡ δὲ ἐξουσία μοιράζεται μιὰ ὁρισμένη (ἐνίοτε καὶ ὑπολογίσιμη) κοινὴ ἐπικράτεια μὲ τὴν ἰσχύ, μολονότι ἡ δεύτερη διαθέτει ἢ κουβαλάει ἕνα ποιοτικὰ διαφορετικὸ κομμάτι τὸ ὁποῖο ἡ ἐξουσία δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ περιλάβει ὡς ἐκ τῆς δεσμευτικῆς της ὑφῆς.

Στὸ σημεῖο αὐτὸ μποροῦμε πλέον να ξεδιαλύνουμε τὴν ὁμολογημένη ἀσάφεια ποὺ περιέβαλλε συγκεκριμένα προηγούμενα ἐρωτήματά μας[45], διὰ τῆς ἐμβάθυνσης στὸ πρόβλημα τῆς διαστολῆς τῶν ὅρων «ὑποκειμενικῆς» καὶ «ἀντικειμενικῆς ἰσχύος» (μὲ τοὺς ὁποίους ἄρρηκτα συνδέεται καὶ ἡ κρίσιμη ἔννοια τῆς ταυτότητας) καθὼς καὶ διὰ τοῦ εὐκρινέστερου προσδιορισμοῦ τῆς σχέσης τῶν ὅρων αὐτῶν μὲ τοὺς ἀντίστοιχους τοῦ ἐννοιολογικοῦ ζεύγους «ἰσχὺς» - «ἐξουσία». Στὴν τρέχουσα ὁρολογία, τὸ «ὑποκειμενικὸ» ἀντιδιαστέλλεται πρὸς ὅ,τι ὀνομάζεται «ἀντικειμενικό». Τὸ ἕνα νοεῖται ὡς ἀντίθετο τοῦ ἄλλου, τὸ ἕνα φθάνει νὰ σημαίνει ὅ,τι (ἢ ἐκεῖνο ποὺ) δὲν εἶναι τὸ ἄλλο. Ὁ πυρήνας αὐτῆς τῆς ἀπόφανσης εἶναι γενικὰ ὀρθὸς *ἐὰν καὶ μόνον ἐὰν* –γιὰ νὰ μείνουμε πάντα στὴν συζητούμενη ἔννοια τῆς ἰσχύος– ὁ ὅρος «ὑποκειμενικὴ ἰσχὺς» ἐκφράζει τὴν ἑκάστοτε αὐτοκατανόηση τῆς δρώσας κοινωνικῆς ὕπαρξης ἀναφορικὰ μὲ τὴν διαθέσιμη σὲ αὐτὴν ἰσχὺ (ἢ –γιὰ νὰ χρησιμοποιήσουμε τὸν κονδύλειο ὅρο– τὴν «αἴσθηση ἰσχύος»), *(ἀντι)διαστελλόμενη* ἀπὸ τὸν ἀντίστοιχο ὅρο «ἀντικειμενικὴ ἰσχὺς» τὸν ὁποῖο ἕνας *θεωρητικὸς παρατηρητὴς* ἀνασκοπικά (ἑτεροχρονικὰ ἢ καὶ συγχρονικά, πάντως *μετὰ* τὴν περάτωση μιᾶς ὁρισμένης διακυβευόμενης ἱστορικῆς διεργασίας) ἀποδίδει στὴν δρῶσα τούτη κοινωνικὴ ὕπαρξη. Ἐρωτᾶται ὅμως ἐδῶ ἐὰν ἡ παραπάνω διάκριση θὰ μποροῦσε μὲ *κάποια* ἔννοια νὰ παραμείνει νοηματικὰ ἐνεργή, σημαίνουσα κι ἀντιληπτὴ μεταξὺ *ἀμιγῶς δρώντων ὑποκειμένων*, ἐφόσον ἀποφασίζαμε δηλ. μεθοδολογικὰ νὰ ἀφήσουμε ἔξω ἢ «κατὰ μέρος» τὸ θεωρητικὸ μεταεπίπεδο (στὸ πλαίσιο τοῦ ὁποίου φανερώνεται στὸν παρατηρητὴ τὸ κοινωνικὸ ἀποτέλεσμα ποὺ ἀναδρομικὰ «νέμει» στοὺς ἐνεχόμενους φορεῖς τῆς κοινωνικῆς δράσης τὴν ἰσχύ τους), καὶ ἐὰν πράγματι αὐτὸ μπορεῖ νὰ λάβει χώρα, μὲ ποιόν ἀκριβῶς τρόπο πρέπει νὰ νοηθεῖ τὸ –ἀναγκαῖα διαφορετικὸ τὴν φορὰ αὐτή– σημασιολογικὸ περιεχόμενό της στὴν ἀνάλογη περίπτωση.

Φαίνεται, πραγματικά, πὼς κατ᾽ ἀρχὴν δὲν εἶναι σφαλερὸ νὰ κρατηθεῖ ἐνεργὴ ἡ διάκριση μεταξὺ τῶν ἐννοιῶν τῆς «ὑποκειμενικῆς» καὶ τῆς «ἀντικειμενικῆς ἰσχύος» *καὶ* στὸ ἀμιγὲς ἐπίπεδο τῶν δρώντων ὑποκειμένων (δηλ. ἀφότου ἀποποιηθεῖ κανεὶς γιὰ αὐστηρὰ μεθοδολογικοὺς λόγους τὴν συνεπῆ ἐννοιολογικὴ διαστολὴ τοῦ πρακτικοῦ ἐπιπέδου καὶ τοῦ θεωρητικοῦ μεταεπιπέδου), ὡστόσο, ἡ διατήρησή της στὸ ἕνα καὶ μόνο αὐτὸ (ἄμεσο καὶ ζοφερὸ) ἐπίπεδο τῆς ἐνεργῆς κοινωνικῆς πράξης μπορεῖ πλέον, ὅπως εἶναι εὐνόητο, νὰ λάβει χώρα ὑπὸ τὸν ὅρο τῆς τροποποίησης τοῦ ἴδιου της τοῦ σημασιολογικοῦ περιεχομένου, δηλ. τῆς ἀπόδοσης *διαφορετικῆς* (ἔναντι τῆς μόλις ἀναφερθείσας) ἐννοίας στοὺς ὅρους τοῦ χρησιμοποιούμενου αὐτοῦ ἐννοιολογικοῦ ζεύγους καί, κατ᾽ ἀκολουθίαν, στὴν ὑπ᾽ αὐτῶν προσδιορισθεῖσα σχέση τους. Προκειμένου, λοιπόν, περὶ τῆς σύλληψης τῆς τελευταίας στὸ φῶς τοῦ ἀναπροσδιορισθέντος σημασιολογικοῦ περιεχομένου τῶν ὅρων της (τὸ ὁποῖο ἐπιτάσσει ἡ *μεθοδολογικὴ* συγχώνευση τῶν ἐπιπέδων) χρειάζεται νὰ ἔχουν διασταλεῖ οἱ ἴδιες οἱ ἔννοιες ἢ σημασίες τῶν ὅρων ποὺ ἀπαρτίζουν τὸ ἐν λόγῳ ἐννοιολογικὸ ζεῦγος ἀνάλογα τώρα μὲ τὴν *κοινωνικὴ θέση* τὴν ὁποία καταλαμβάνει ἡ ἑκάστοτε δρῶσα ὕπαρξη σὲ μιὰ ὁρισμένη ἱστορικὴ στιγμὴ ἢ περίοδο κατὰ τὴν ὁποία γενικὰ κυριαρχοῦν ὁρισμένες νόρμες, ὁρισμένα κριτήρια, καὶ ἔχει ἐγκαθιδρυθεῖ μέσες – ἄκρες (ἢ ἔστω καὶ μὲ χαλαρὴ ἔννοια) ὁρι-

[45] Βλέπε ὑποσημείωση ἀρ. 12.

σμένη κρατοῦσα κοινωνικὴ ἱεραρχία.

Ἐδῶ, ἀφενός, ὁ ὅρος «ἀντικειμενικὴ ἰσχὺς» ἐκφράζει τὴν *ὑπὸ τοῦ "κυρίαρχου"* χρησιμοποιηθεῖσα ἔννοια, τὴν δηλοῦσα τὴν ἑκάστοτε κρατοῦσα - ἐπιβληθεῖσα μορφὴ ἰσχύος τὴν ὁποία ὁ τελευταῖος (φέρεται νὰ) διαθέτει, μὲ τὸν ἀντίστοιχο ὅρο «ὑποκειμενικὴ ἰσχὺς» νὰ "καταντάει" νὰ σημαίνει γι᾽ αὐτὸν περίπου «ἀτομικὴ ἰσχὺς» τ.ἔ. ἐκείνην τὴν ("ἰσχνὴ" / "ὠχρὴ" ἔναντι τῆς πρώτης) μορφὴ ἰσχύος ποὺ (φέρεται νὰ) διαθέτει ὁ ὑπ᾽ αὐτὸν "κυριαρχούμενος", μορφὴ ἰσχύος (ἰδωμένη στὰ μάτια τοῦ κυρίαρχου ὡς) συχνότατα λειτουργοῦσα σὰν ὑποκατάστατο ἢ μέσον ἐκλογίκευσης τοῦ "κυριαρχούμενου" γιὰ τὴν ἔλλειψη κατοχῆς τῆς "ἀντικειμενικῆς ἰσχύος" ποὺ ὁ ἴδιος αὐτὸς (φέρεται νὰ) διαθέτει. Ἀφετέρου, ὁ ὅρος «ἀντικειμενικὴ ἰσχὺς» ἐκφράζει τὴν *ὑπὸ τοῦ <u>ἐπονομαζόμενου</u> (ἀπὸ μέρους τοῦ "κυριάρχου") "κυριαρχούμενου"* αὐτὴν τὴν φορὰ χρησιμοποιηθεῖσα ἔννοια, γιὰ να δηλώσει εἴτε τὴν ἀναπαράσταση τῆς ἰσχύος ποὺ κυριαρχεῖ στὴν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα τοῦ ἐν λόγῳ ὑποκειμένου –πρὸς τὴν ὁποία ὅμως τώρα ἡ «ὑποκειμενικὴ ἰσχὺς» ἀντιπαραβάλλεται ὡς ἁπλῶς ποιοτικῶς διαφέρουσα[46], ἀνώτερη ἢ καὶ ἀτελῶς "μετρήσιμη" (σὲ βαθμὸ ἀντιστρόφως ἀνάλογο πρὸς τὸ μέγεθος τῆς ἐσωτερίκευσης τῶν κριτηρίων καὶ νορμῶν τοῦ "κυρίαρχου")– εἴτε πάλι τὴν σύνολη, εὐρύτατα νοουμένη, πραγματικὴ ἢ "ἀληθινὴ" κοινωνικὴ ἰσχὺ (ὅπου κι ἂν αὐτὴ ἀπαντᾷ), ὀργανικὸ καὶ ἀναπόσπαστο κομμάτι τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ὄχι μόνον ἡ "συμβατικὴ" ἐξουσία παρὰ (τουλάχιστον ἐξίσου ἂν ὄχι πολὺ περισσότερο) *καὶ* ἡ ἰδία «ὑποκειμενικὴ ἰσχύς»· καὶ στὶς δύο περιπτώσεις πάντως κάτι πολὺ διαφορετικὸ ἀπὸ τὴν ἀντίστοιχη ἔννοια τοῦ παραπάνω χαρακτηρισθέντος "κυρίαρχου". Φυσικά, οἱ ὅροι "κυρίαρχος" καὶ "κυριαρχούμενος" χρησιμοποιοῦνται ἐδῶ πολὺ χονδρικὰ καὶ συμβατικά, ἂν ὄχι καταχρηστικά, ἀφοῦ –ὅπως ἤδη ἐπισημάνθηκε παραπάνω (βλ. παρατεθὲν δελτίο ἀρ. 3354)– κάποιος μπορεῖ νὰ εἶναι "κυρίαρχος" σ᾽ ἕναν τομέα καὶ "κυριαρχούμενος" σ᾽ ἕναν ἄλλον, νὰ διαθέτει τὴν κυριότητα μιᾶς μορφῆς ἰσχύος ἀλλὰ νὰ στερεῖται (ἢ ὑπολείπεται σὲ) ἄλλες, ὅπως ἐπίσης μπορεῖ σὲ μιὰ δεδομένη στιγμὴ λ.χ. νὰ παραχωρήσει αὐτοβούλως σημαντικὸ μέρος ἰδίας ἰσχύος χάριν κάποιου συγκεκριμένου προνομίου / ἀγαθοῦ ἢ μιᾶς διακαῶς ἐπιδιωχθείσας "στενότερης" μορφῆς ἰσχύος, φθάνοντας ἐνίοτε ἴσαμε τὸ σημεῖο νὰ ἐπηρεάζει μὲ τὴν πράξη του αὐτὴ εὐρύτερους κοινωνικοὺς ἢ πολιτικοὺς συσχετισμούς, ἰδιαίτερα μάλιστα ὅταν κατέχει μιὰ καίρια ἱεραρχικὰ θέση. Ἀνάλογα καὶ ἀρκετὰ ἀκόμη συναφῆ στοιχεῖα καὶ παραδείγματα στὴν πράξη σχετικεύουν, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐξαλείφουν ὁλοσχερῶς, τὸν νοηματικὰ συμπαγῆ χαρακτῆρα αὐτῶν τῶν ἐννοιῶν, στὶς ὁποῖες καὶ συμπυκνώνεται πληθώρα διαβαθμίσεων καὶ ἐνδιάμεσων ἀποχρώσεων ἰσχύος.

Μὲ βάση τώρα τὰ ὅσα ἀναφέραμε πρωτύτερα α) γιὰ τὴν διαπλοκὴ ἀνώτερης καὶ κατώτερης θέσης στὸ ἴδιο πρόσωπο καί, ἀκολούθως, γιά τὴν ἐπήρεια τοῦ συγκεκριμένου τρόπου τῆς διαπλοκῆς αὐτῆς στὸν πορισμὸ ἰσχύος (βλ. δελτία ἀρ. 3872, 3354) β) γιὰ τὸ ὅτι καμμιὰ μορφὴ ἰσχύος δὲν στέκεται μόνη της ἀλλὰ ἀπαιτεῖ κι ἄλλες μορφὲς ἰσχύος, ὅπως ἄλλωστε γιὰ τὸ ὅτι καμμιὰ μορφὴ ἰσχύος δὲν εἶναι βασικὴ σὲ ὅλες τὶς ἄλλες (βλ. δελτίο ἀρ. 3897) καὶ γ) γιὰ τὸν ἀπὸ ποιοτικῆς ἐπόψεως διαφορετικὸ προικισμὸ τῶν ὑποκειμένων καὶ τὰ ἀντιστοίχως ρευστὰ ἑκάστοτε κριτήρια διατίμησης τοῦ ἰδιαίτερου εἴδους προικισμοῦ των (διατίμησης ἡ ὁποία, ὅπως ἐπισημάναμε, συνιστᾷ τὴν πηγὴ ἄντλησης κοινωνικῆς ἰσχύος) [βλ. δελτία ἀρ. 3514-5, 3617, 4617], μποροῦμε –σὲ συνδυασμὸ πάντοτε μὲ τοὺς διττοὺς προαναφερθέντες ὁρισμοὺς τῆς «ἀντικειμενικῆς» καὶ «ὑποκειμενικῆς ἰσχύος»– νὰ συναγάγουμε πὼς τὸ σημασιολογικὸ περιεχόμενο τῆς

[46] Ἔστω δηλ. καὶ ἐὰν δὲν ἀποκλείεται ταυτόχρονα σ᾽ ἕναν βαθμὸ ἡ ἰδία «ὑποκειμενικὴ ἰσχὺς» εἰλικρινὰ νὰ ἀναγνωρίζεται κι ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν κυριαρχούμενο ὡς πενιχρὸ μέρισμα τῆς «ἀντικειμενικῆς ἰσχύος» τοῦ νομιμοποιημένου ἐξουσιαστῆ, δηλ. νὰ νοεῖται ὡς *μερικῶς* ἀνταποκρινόμενη στὴν παραπάνω περιρρέουσα ἀναπαράσταση / εἰκόνα περὶ τοῦ τί ἐστι ἰσχὺς ἐν γένει.

(περιεκτικότερης) ὄψιμης κονδύλειας ἔννοιας τῆς ἰσχύος προκύπτει ἀπὸ τὴν *ἐναλλαγὴ* καὶ *ἀλληλοπεριχώρηση* τοῦ περιεχομένου ποὺ ἐκφράζεται διὰ τῶν ὅρων τοῦ "κυρίαρχου" καὶ τοῦ "κυριαρχούμενου" στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐνεργῆς κοινωνικῆς δράσης. Αὐτό, ὅπως εἶναι εὐνόητο, σημαίνει ὅτι ὁ ὅρος «ὑποκειμενικὴ ἰσχὺς» ἀντιμετωπίζεται τόσο ὡς ἀντιθετικὸς πρὸς τὸν ὅρο «ἀντικειμενικὴ ἰσχὺς» (ἔννοια τοῦ κυρίαρχου) ὅσο καὶ ὡς -ξεχωριστὸ ἢ περίοπτο- τμῆμα τοῦ δευτέρου ὅρου (ἔννοια κυριαρχούμενου), πράγμα ποὺ δείχνει ὅτι θεωρεῖται *ἐντὸς συγκεκριμένων συνθηκῶν καὶ μόνον* ἄλλοτε ὡς ψευδαίσθηση[47] ἢ ἁπλὸ προϊὸν ἐκλογίκευσης τοῦ "ἀδύναμου" καὶ ἄλλοτε ὡς ποιοτικῶς διαφορετικό, ἑτερογενὲς ἢ εὐρύτερο στοιχεῖο, τὸ ὁποῖο ὁ συμβατικὰ "ἰσχυρὸς" (ἐξουσιαστὴς) βαπτίζει αὐθαίρετα τώρα "παραβατικὸ" ἢ "στερούμενο πραγματικῆς ὑποστάσεως" ἐπειδὴ αὐτὸ ἀναφέρεται ἁπλῶς σὲ *ἄλλες νόρμες* ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ ἐπικαλεῖται ὁ τελευταῖος γιὰ νὰ ἐπικυρώσει τὴν ἰσχύ του (βλ. παρατεθέντα δελτία ἀρ. 4685-4686).

Γίνεται στὸ σημεῖο αὐτὸ περισσότερο καὶ ἀπὸ φανερὴ ἡ ἀλληλοδιαπλοκὴ ἰσχύος καὶ ἐξουσίας καθὼς ἡ μὲν ἰσχὺς χρειάζεται ἕνα κομμάτι ἐξουσίας –καὶ πραγματικῆς ἢ δυνητικῆς βίας– γιὰ νὰ εἶναι ἰσχὺς (παρὰ τὶς διαβεβαιώσεις τῆς Arendt περὶ τοῦ ἀντιθέτου), χρειάζεται δηλ. ἕνα μέρος νομιμοποιημένης ἢ ἐπικυρωμένης θεσμικὰ / ἐξωθεσμικὰ δύναμης καὶ ποιότητας γιὰ νὰ εἶναι ἰσχύς, χωρὶς πάντως νὰ περιορίζεται τὸ συνολικό της εὖρος στὴν τέτοια δεσμευτικὴ ἐπικράτεια· ἡ δὲ ἐξουσία χρειάζεται ἀπαραιτήτως νὰ διαθέτει δίπλα στὴν δυνατότητα ἄσκησης νόμιμης φυσικῆς βίας χάριν τῆς ἐπιβολῆς της (στὸ –κατὰ Weber– «μονοπώλιο τῆς ὀργανωμένης βίας»), ἕνα κομμάτι ἰσχύος τὸ ὁποῖο μέσω ὁρισμένων κρατουσῶν νορμῶν καὶ θεσμῶν εἶναι κοινωνικὰ ἀποδεκτὸ καὶ ἐνεργὸ (βλ. ἐδῶ τὸ κονδυλικὸ παράδειγμα τοῦ δελτίου ἀρ. 4043 περὶ τῶν ὁμόκεντρων κύκλων διαφορετικοῦ εὔρους τοὺς ὁποίους διαγράφουν ἡ ἰσχύς, ἡ ἐξουσία κι ἡ βία). Τὸ κομμάτι ἐκεῖνο ἰσχύος ποὺ σκιαγραφεῖται ἐκτὸς τῆς ἐπικράτειας τῆς ἐξουσίας καὶ ταυτόχρονα δὲν θεωρεῖται ἐντὸς συγκεκριμένων συνθηκῶν "ψευδαίσθηση" (παρὰ λέγεται πὼς ἕλκει τὴν καταγωγή του ἀπὸ τὴν διατίμηση μιᾶς "πραγματικῆς" ποιότητας –λ.χ. ἑνὸς χαρίσματος ἢ μιᾶς δεξιότητας διαθέτουσας *κάποια* κοινωνικὴ σημασία), "πατάει" ὣς ἕναν βαθμὸ στὴν ἐξουσία, δηλ. δείχνει πὼς ὁ φορέας του συμμορφώνεται πρὸς ἢ συμμερίζεται ὣς ἕνα σημεῖο τὶς κρατοῦσες νόρμες, συμπαραθέτοντας ὅμως σὲ αὐτὲς καὶ ἕτερες, "ξένες" πρὸς τὶς πρῶτες, διευρύνοντας ἔτσι τὸν γενικὸ χῶρο τῶν νορμῶν, ἄρα καὶ τῆς (προσιδιάζουσας σὲ αὐτὲς) ἰσχύος μὲ ἀποτέλεσμα *de facto* νὰ συρρικνώνονται οἱ κρατοῦσες νόρμες κι ἡ ἀντιστοιχοῦσα σὲ αὐτὲς ἰσχὺς μέσα στὸ εὐρύτερο τεθὲν πλαίσιο, χάνοντας τὸν πρότερο χαρακτῆρα τοῦ ἀπόλυτου καὶ καθολικοῦ (πρβλ. παρατεθέντα δελτία ἀρ. 3900-1, 4685-6, 4645, 3912, 3877).

Σ᾽ ἕνα ἀπὸ τὰ ὀψιμότερα –μὲ βάση τὴν προχωρημένη ἀρίθμηση– ἀνέκδοτα δελτία (ἀρ. 5469) ὁ Κονδύλης παραθέτει τὸν εὔστοχο λόγο τοῦ William Hazlitt σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο «ὁ ἄνθρωπος…δὲν εἶναι ποτὲ τόσο ὁ ἑαυτός του ὅσο ὅταν δρᾷ ὡς μέρος». Τοῦτο σὲ σχέση μὲ τὶς ἀξίες καὶ νόρμες μιᾶς ὀργανωμένης κοινωνίας σημαίνει: Τὸ μὲν «ὑποκειμενικὸ» στοιχεῖο *γιὰ νὰ εἶναι τέτοιο* ὀφείλει / καλεῖται νὰ "φέρει" τὸ «ἀντικειμενικὸ» ἑρμηνεύοντάς το ὅμως ἐμπράγματα [*substantially*] ἀπὸ ἀξιολογικῆς ἐπόψεως μὲ τὸν *δικό του* τρόπο (τουλάχιστον σὲ κάποιο βαθμό). Τὸ δὲ «ἀντικειμενικὸ» στοιχεῖο ἀπὸ μόνο του, ὅσο δηλ. βλέπεται ἀπὸ ἀμέτοχο θεωρητικὸ παρατηρητὴ (ἐφόσον κατ᾽ ἀρχὴν δεχόμαστε τὴ δυνατότητα ὕπαρξης τοῦ τελευταίου) ἢ ὅσο ἀκό-

[47] Χώρια, βέβαια, ποὺ καὶ ἡ ψευδαίσθηση ἢ ἡ ἀμιγῶς "ἀτομικὴ" (διάβαζε ἐδῶ: σολιψιστικὴ) ἰσχύς, δύναται, *πρόσκαιρα* ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, νὰ τίθεται στὴν ὑπηρεσία πορισμοῦ ἁπτῆς κοινωνικῆς ἰσχύος ὅσο τὸ ὑποκείμενο ἐνεργεῖ στὴν βάση τῆς "ἀκλόνητης" πεποίθησης ὅτι τὸ ἴδιο διαθέτει μεγαλύτερη ἰσχὺ ἀπὸ ἐκείνην στὴν ὁποία ἀνταποκρίνονται τὰ "πραγματικὰ" του δεδομένα ἢ ἀποθέματα καὶ ὁ Ἄλλος τυγχάνει νὰ μὴν γνωρίζει τούτη τὴν ἀσυμμετρία.

μη δὲν ἔχει μερικευθεῖ ἀπὸ ἓν ἕκαστο δρῶν ὑποκείμενο στὸ πλαίσιο μιᾶς ἐνεργῆς διακυβευόμενης διαδικασίας, δὲν μπορεῖ –ὡς τὸ "καθολικῶς ἰσχύον" ἢ τὸ (ἀνασκοπικῶς ἰδωμένο) Εἶναι μὲ τὸ ὁποῖο συνάπτονται τὰ ἐπιμέρους ὑποκείμενα γιὰ νὰ ἀντλήσουν εἰδοποιὸ ταυτότητα– καὶ νὰ προσφέρει ἠθικοπρακτικὸ προσανατολισμὸ ὥστε νὰ "ἀποδώσει" σὲ καθένα ἀπὸ τὰ ἐν λόγῳ ὑποκείμενα τὴν ἀξία του (ἀναδεικνύοντάς το λ.χ. ὑπέρτερο ἄλλων), διότι, *ὡς* ἑνιαῖο ὅλον, δὲν "διαθέτει" [ἐὰν ἐπιτρέπεται ἡ καταχρηστικὴ ἔκφραση] τὸ παραμικρὸ (ἐγγενὲς) κριτήριο γιὰ νὰ "ἐπιμερίσει" τὸ ἀξιακὸ βάρος τοῦ ἑαυτοῦ του, ὡς κατὰ πάντα περιεκτικοῦ ὅλου, ἱεραρχικὰ στὰ ὑποκείμενα – ὅπως θὰ ἤθελε νὰ μᾶς πείσει μιὰ οὐσιολογικὴ – "ἀντικειμενιστικὴ" κοσμοθεώρηση. Γιὰ νὰ ἀποκτήσει ἀξιακὸ βάρος, ἄρα καὶ νὰ διασφαλίσει τὴν λειτουργία του *ὡς* στοιχείου «ἀντικειμενικοῦ», ὀφείλει ἀκριβῶς να μερικευθεῖ διαμέσου μιᾶς ὑποκειμενικῆς ἑρμήνευσης – στὸ πλαίσιο τῆς ὁποίας κατ᾽ ἀνάγκη ἐκλαμβάνεται ὁ (κατὰ τ᾽ ἄλλα ἀξιακὰ ἄχρωμος καὶ οὐδέτερος) χῶρος τοῦ "ἀντικειμενικὰ ὑπαρκτοῦ" ὡς ἐπικράτεια *συγκεκριμένης κοινωνικῆς ἱεραρχίας ἡ ὁποία "χρήζει" ἀπαρέγκλιτης τήρησης ἢ δομικῆς / μορφικῆς (ἀνα)διαμορφώσεως*[48]. Μὲ τὰ λόγια τοῦτα, ἐπανερχόμαστε στὴν συνειδητοποίηση τῆς σημασίας τῆς ἐξαντικειμενίκευσης καὶ τῆς κατανόησης τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπάρχουν μορφὲς ἰσχύος ποὺ εἶναι δυνητικὲς μορφὲς ἐξουσίας οἱ ὁποῖες, "πραγματούμενες" (καθιστάμενες δηλ. μορφὲς ἐξουσίας), ὀμνύουν πλέον ἀναγκαστικὰ ὑπαγωγὴ σὲ ὁρισμένες «δεσμευτικὲς» νόρμες ἀποκλείοντας ἢ ὑποβαθμίζοντας κατὰ πολὺ τὶς ὑπόλοιπες. Τὸ παιχνίδι τῆς ἰσχύος, ἑπομένως, λαμβάνει εἴτε τὴν μορφὴ τῆς σύγκρουσης μεταξὺ διαφορετικῶν νορμῶν στὶς ὁποῖες *ἐκ προοιμίου* ἀναφέρεται κάθε ἐνεχόμενο μέλος τῆς συνάρτησης[49] εἴτε –πράγμα ποὺ τελικὰ εἶναι ἰσοδύναμο– τὴν μορφὴ τῆς σύγκρουσης μεταξὺ διαφορετικῶν ἑρμηνειῶν τοῦ τί ἐπιτάσσουν καθ᾽ ὕλην καὶ μέσα σὲ συγκεκριμένες συνθῆκες οἱ κοινῶς ἀποδεκτὲς (καθολικῶς «δεσμευτικές», πλὴν ὅμως πολὺ ἀόριστες στὴν γενικότητά τους) νόρμες.

Ἐφόσον ὁ Κονδύλης διαμορφώνει τὴν ἔννοια τῆς ἰσχύος ἐμπερικλείοντας κατ᾽ ἀρχὴν στὸ μορφολογικὸ-περιγραφικό του πλαίσιο καὶ τὶς δύο διαφορετικὲς σημασίες τῶν ὅρων «ὑποκειμενικὴ» καὶ «ἀντικειμενικὴ ἰσχὺς» τῶν συμβατικὰ[50]

[48] Βλ. ἀνέκδοτο κονδύλειο δελτίο ἀρ. 4409. Νὰ προσεχθεῖ ἰδιαιτέρως ὅτι ὁ Κονδύλης κατέστησε σαφὲς ὅτι «τὸ» "Πολιτικόν", μολονότι προϋποτίθεται στὶς κοινωνικὲς ἀλληλενέργειες ὡς λανθάνουσα (καὶ κατὰ βάση ἄμορφη) ὑπερεμπειρικὴ ἀρχή, οὐδέποτε ἐν τῇ πράξει ἐμφανίζεται *ὡς* τέτοιο ἢ καθ᾽ ὁλοκληρίαν (ὡς ἐν ἀπολύτῳ ἐννοίᾳ πραγματοποίηση τοῦ "κοινοῦ καλοῦ" ποὺ κάποιος ἐπικαλεῖται) παρὰ μονάχα διὰ τῆς ἑκάστοτε συγκεκριμένης (= μερικευτικῆς) "πολιτικῆς". Ἡ ἔννοια τοῦ Πολιτικοῦ ἀποτελεῖ λοιπὸν ἀναγκαία προϋπόθεση κάθε (ἱστορικὰ-κοινωνιολογικὰ νοούμενης) κοινωνικῆς τάξης καὶ συνοχῆς, ἀλλὰ ἡ σημασία ἢ τὸ ἀξιακό της βάρος δὲν ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ὀντολογική της αὐθυπαρξία ἀλλὰ ἀπὸ τὴν "νοερὴ"- φαντασιακὴ λειτουργία της ἐντὸς τοῦ πλέγματος τῶν κοινωνικῶν ἀλληλεπιδράσεων. Ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς διασαφηνίζει ἐτοῦτο ἄμεσα (βλ. *Τὸ Πολιτικὸ καὶ ὁ Ἄνθρωπος*, μτφρ. Λ. Ἀναγνώστου, Θεμέλιο, Ἀθήνα 2007, σελ. 276 κ.έ. – ἰδίως 282, 285/6) ἀλλὰ καὶ ἔμμεσα, ὅταν παραδέχεται πὼς ἡ μορφολογική του θεωρία ἀποτελεῖ κατ᾽ οὐσίαν πνευματικὸ προϊὸν τοῦ συμβατικισμοῦ.

[49] Σ᾽ ἕναν ἀφορισμό του λ.χ. ὁ Κονδύλης θὰ γράψει σχετικὰ ὅτι «ὁ τωρινὸς κυρίαρχος ἐπικαλεῖται τὴν λογικὴ [θὰ προσέθετα: καὶ τὴν ἀσφάλεια], ὁ μελλοντικὸς ὑμνεῖ τὴν ἐλευθερία». Π. Κονδύλης, «Στοχασμοὶ καὶ Ἀποφθέγματα», *Νέα Ἑστία*, Ἀθήνα, 1999, σελ. 495.

[50] Προτιμοῦμε τὸν ὅρο «συμβατικὰ» ἐν προκειμένῳ ἀπὸ τὸν ὅρο «καταχρηστικά», διότι, ὅπως εἴπαμε, λαμβάνει πράγματι χώρα μιὰ κοινωνικὰ "πιστοποιήσιμη" σύγκριση μεταξὺ τῶν διαφόρων μορφῶν ἰσχύος (ἀκόμη καὶ ἂν συχνὰ τὰ συγκρινόμενα μεγέθη στὴν πορεία μεταβάλλονται καθιστῶντας τὴν διαδικασία διατίμησης συνεχῶς ἐπίκαιρη ἐξαιτίας ἀκριβῶς τῆς διαρκοῦς ρευστότητας). Ὁ φορέας τῆς ἑκάστοτε κραταιᾶς ἐξουσίας ἢ μιᾶς σημαίνουσας μορφῆς ἰσχύος θέλει βέβαια ἐκλαμβάνειν τὴν τελευταία ὡς ἀκλόνητη καὶ ἀπαρασάλευτη γιὰ ν᾽ ἀποσείσει κάθε ὑποψία περὶ τοῦ 'συμβατικοῦ' κι ἀσταθοῦς χαρακτήρα τῆς ἑκάστοτε ἀποτίμησής της. Ὅπως καὶ νὰ ἔχει, φαίνεται στὸ βάθος τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου νὰ παγιώνονται -ἀνὰ σεβαστὰ χρονικὰ διαστήματα- ὁρισμένες περίοπτες

ἀποκαλούμενων "κυρίαρχου" καὶ "κυριαρχούμενου", δέχεται καὶ τὸ εὐρύτερον τῆς ἔννοιας τῆς ἰσχύος σὲ σχέση μὲ τὴν ἀντίστοιχη τῆς ἐξουσίας· δέχεται δηλ. ἂν μή τι ἄλλο τὴν *δυνατότητα* ἡ πρώτη νὰ ἐκφράζει ἐντὸς ὁρισμένου πλαισίου μιὰ ἐπικράτεια ἐνέργειας ποὺ ἀντανακλᾷ μιὰ "ἄλλη" ποιότητα, ἕνα διαφορετικὰ διατιμητέο εἶδος προικισμοῦ (χάρισμα, δεξιότητα), ἀναφερόμενη(-ο) σὲ διαφορετικὲς νόρμες ἀπὸ τὶς κρατοῦσες – γεγονὸς πολλάκις ἐμπειρικὰ ἐπαληθεύσιμο. Τὸ καίριο ἐρώτημα ποὺ ἀσφαλῶς ἀνακύπτει σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο εἶναι πῶς μπορεῖ βάσιμα νὰ ἀποφανθεῖ κάποιος μιὰ δεδομένη στιγμὴ τῆς κοινωνικῆς δράσης ἐὰν ἡ «ὑποκειμενικὴ ἰσχὺς» εἶναι κάτι ἕτερο ἀπὸ τὴν λεγόμενη «ἀντικειμενικὴ ἰσχὺ» (δηλ. ἀπὸ τὴν ἔννοια τῆς ἰσχύος ποὺ ἔχει ὁ ἑκάστοτε "κυρίαρχος") ἢ συνιστᾷ μονάχα ψευδαίσθηση ἢ ὠχρὴ ἀντανάκλαση τῆς χειροπιαστῆς «ἀντικειμενικῆς ἰσχύος»· ἐάν, μὲ ἄλλα λόγια, δέον ἢ "φρονιμότερο" εἶναι νὰ ἐνστερνιστεῖ κάποιος τὴν ἔννοια ἰσχύος τοῦ ("αὐθαιρέτως" (;) ἐπονομαζόμενου ὑπὸ τοῦ κυρίαρχου) "κυριαρχούμενου" ἢ μήπως πρέπει, ἀπεναντίας, νὰ υἱοθετήσει ἀκριβῶς τὴν ἀντίστοιχη ἔννοια τῆς ἰσχύος τοῦ συμβατικὰ καὶ θεσμικὰ κυρίαρχου. Ἐπειδή, ὅπως νωρίτερα εἴπαμε, ἡ ὅποια στιβαρὴ-ἔγκυρη ἀπάντηση θέλει δοθεῖ γενικά, μόνον ἀπὸ τὴν πολύπλευρη στάθμιση τῶν συγκεκριμένων συνθηκῶν τοῦ ἑκάστοτε 'παραδείγματος' ἢ ἱστορικοκοινωνικοῦ πλαισίου μπορεῖ νὰ προέλθει, ἡ ἀσφαλέστερη ὁπωσδήποτε κρίση λαμβάνεται ἀπὸ τὸν θεωρητικὸ παρατηρητὴ μετὰ τὸ πέρας τῆς (ὑπ᾽ αὐτοῦ ἐπισκοπούμενης) διακυβευόμενης διεργασίας – ὅπως δὲν ἔχανε εὐκαιρία νὰ διατρανώνει συχνὰ κι ὁ ἴδιος ὁ Κονδύλης[51]. Καθὼς ὅμως οἱ δρῶσες ὑπάρξεις, *ὡς* τέτοιες, ἐξ ὁρισμοῦ δὲν μποροῦν οὔτε νὰ δοῦν οὔτε, βέβαια, καὶ νὰ περιμένουν τὸ ἐπερχόμενο καὶ ἀνασκοπικὰ συγκροτηθὲν κοινωνικὸ ἀποτέλεσμα προκειμένου νὰ διατιμήσουν συγκεκριμένα τὴν κάθε μορφὴ ἰσχύος, ὀφείλουν νὰ ἀντιληφθοῦν αὐτοστιγμεὶ μὲ βάση τὴν «λεπταισθησία τῆς κρίσεως» (Clausewitz) τὸ στοιχεῖο ποὺ τελικὰ γέρνει τὴν πλάστιγγα ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἄποψης σχετικὰ μὲ τὸ ποιά ἔννοια ἰσχύος δέον νὰ προτιμηθεῖ κάθε φορά. Ἐδῶ πρέπει νὰ συνειδητοποιηθεῖ ὅτι κατὰ κανόνα δὲν εἶναι ὁ ὑπάρχων (ἢ καὶ δυνητικὸς) συσχετισμὸς δυνάμεων μεταξὺ τῶν ἀντίζηλων φορέων (ὅσο καὶ ἐὰν εἶναι πάντοτε ὑπολογίσιμο τὸ εἰδικό του βάρος ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὸ ἀντίστοιχο τῶν 'ἐξωτερικῶν' συντυχιῶν τῆς δεδομένης στιγμῆς), παρὰ τὸ *γοῦστο* –δηλ. οἱ ἐξ ἀρχῆς βαθύτερες κλίσεις καὶ προσδοκίες τῆς ἑκάστοτε ἀποφασίζουσας ὕπαρξης μὲ βάση τὶς ὁποῖες ἡ τελευταία ἀντικρίζει ἕναν (προβαλλόμενο) προικισμὸ ἢ μιὰ (προβαλλόμενη) δεξιότητα ὡς σημαίνοντα / ουσα ἤ, ἀντίθετα, ὡς ἰσχνὸν / ὴ– τὸ στοιχεῖο ποὺ πρωτευόντως κρίνει ἐὰν ἕνας κρύσταλλος ἰσχύος εἶναι *extra muros* τῆς ἐξουσίας ἢ ἁπλῶς ἕνα ὑποπροϊὸν καὶ παράγωγο (ἐκλογίκευσης) τῆς τελευταίας. Πολὺ περισσότερα στὸ σημεῖο αὐτὸ δὲν φαίνεται νὰ μποροῦμε ν᾽ ἀντλήσουμε ἀπὸ τὸ διαθέσιμο ἔργο τοῦ Κονδύλη.

Προτοῦ προχωρήσουμε περαιτέρω τὴν συλλογιστική μας γιὰ τὸ ἂν αἰσθανόταν ὁ ἴδιος ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς νὰ προσπορίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰσχὺ ἢ ἐξουσία ἀπὸ τὴν θεωρητική του δραστηριότητα καὶ τὴν δημοσιοποίηση τῆς συγκομιδῆς της, ἂς μᾶς ἐπιτραπεῖ νὰ προβοῦμε σὲ μιὰ ἐπιμέρους παρατήρηση ἀφορῶσα μιὰν ἐντοπισθεῖσα ἀναλογία ποὺ διέπει τὰ ἐπίπεδα τῶν μακροδομῶν (ἱστορικῶν ἰδεοτύπων) καὶ τῶν μικροδομῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν τρόπο λειτουργίας τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν, πάντοτε στο φῶς ὅσων ἔχουμε ἐπισημάνει γιὰ τὴν ἀλληλοδιείσδυση τῶν μορφῶν ἰσχύος καὶ τὶς διαφορισμένες ἔννοιες τῆς ἰσχύος μὲ γνώμονα τὴν κοινωνικὴ θέση.

Ἀκριβῶς ἐπειδὴ τόσο οἱ μορφὲς ἰσχύος ὅσο

μορφὲς ἢ διακριτοὶ τύποι κοινωνικῆς ἰσχύος, γεγονὸς ποὺ ἐπιτρέπει ἄλλωστε καὶ τὴν διάσωση ἐξεχουσῶν προσωπικοτήτων μέσα στὴν ἱστορία.

[51] Στὸ δελτίο ἀρ. 4552 ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς γράφει: « …ναὶ μὲν ὁ ἄνθρωπος κάνει τὴν ἱστορία του, ὅμως δὲν τὴν ξέρει».

καὶ οἱ τρόποι πορισμοῦ της (λ.χ. διὰ τῆς ἐπιβολῆς, τῆς ὑποταγῆς, τῆς πειθοῦς, τῆς συνεργασίας κτλ.) εἶναι πολλοὶ καὶ ποικίλοι καὶ ἀκριβῶς ἐπειδὴ καμμιὰ μορφὴ ἰσχύος δὲν μπορεῖ νὰ σταθεῖ ἀπὸ μόνη της παρὰ συμπλέκεται μὲ ἄλλες, ἡ κοινωνικὴ κατίσχυση καὶ ὑπεροχὴ τῶν ἀτόμων ἢ τῶν ὁμάδων μπορεῖ μὲν ὥς ἕναν βαθμὸ νὰ ἀποτελεῖ τέχνη καὶ ἱκανότητα τῶν φορέων τους ἀλλὰ εἶναι ταυτόχρονα συνάρτηση ἀρκετῶν "ἑτερογενῶν" ἱστορικοκοινωνικῶν παραγόντων ποὺ συχνότατα δὲν μποροῦν νὰ ἀναχθοῦν ἢ ἀποδοθοῦν –καὶ πάντως ὄχι ἀποκλειστικὰ– στὸν σχεδιασμὸ καὶ τὴν σκόπιμη ὀρθολογικὴ δράση τῶν ἐν λόγῳ δρώντων ὑποκειμένων. Ἔτσι –γιὰ νὰ δώσουμε ἕνα μᾶλλον ὑπεραπλουστευμένο παράδειγμα ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς ἀτομικῆς ψυχολογίας– μπορεῖ ἕνα πρόσωπο νὰ καταλάβει τὴν ἐξουσία ἢ ἕναν σημαντικὸ κρύσταλλο κοινωνικῆς ἰσχύος ἐξαιτίας ὄχι μονάχα τῶν καλλιεργημένων κλίσεων, δεξιοτήτων καὶ ἱκανοτήτων του ἀλλὰ καὶ τῆς *εὔχρονης* διασταύρωσης ἀκριβῶς τῶν "ἀδυναμιῶν" / "μειονεκτημάτων" του μὲ τὶς ἱστορικὲς συγκυρίες μὲ τρόπο ὥστε τοῦτες οἱ ἀδυναμίες ἢ τὰ ἐν λόγῳ μειονεκτήματα νὰ μὴν ἀνακόπτουν τὸν ἀπὸ μέρους του πορισμὸ ἰσχύος ἀλλὰ ἀπεναντίας, ὅσο καὶ παραδόξως, νὰ τὸν πριμοδοτοῦν (ὅπως, φερ᾽ εἰπεῖν, στὴν περίπτωση ἑνὸς ἰσχυροῦ σὲ ἀρκετοὺς τομεῖς ἄνδρα, ὁ ὁποῖος, ἐξαναγκαζόμενος ἀπὸ τὶς συγκυρίες νὰ παραχωρήσει σὲ κάποιον τομέα τὰ πρωτεῖα σὲ ἕτερον ἢ ἕτερους μνηστῆρες, μπορεῖ καὶ νὰ κολακεύσει μιὰ τόσο ἔντονη τὴν στιγμὴ ἐκείνη ἀνάγκη τοῦ τελευταίου / τῶν τελευταίων γιὰ ὑπεροχὴ κι ἀναγνώριση, ὥστε –ἀντὶ λ.χ. γιὰ τὴν ἀρχικὴ πρόθεσή τους γιὰ διαιώνιση τοῦ μεταξύ τους ἀνταγωνισμοῦ– νὰ ἀποσπάσει τὴν συνεργασιμότητά του / τους καὶ μαζὶ τὴν ἔμμεση αὔξηση τῆς ἰσχύος του, ὡς ἀντάλλαγμα γιὰ τὸ ὅτι –σὲ ἐκείνη τὴν νευραλγικὴ γιὰ τὴν ταυτότητα τοῦ δευτέρου / τῶν δευτέρων στιγμὴ– ὁ πρῶτος ἐτέθη ὑπὸ τὴν κηδεμονία του(ς) ἢ συνομολόγησε νὰ διαδραματίσει δευτεραγωνιστικὸ ρόλο), δείχνοντας τοιουτοτρόπως ὅτι στοιχεῖα ποὺ θεωρητικὰ ἢ σὲ μιὰ πρώτη ἀνάγνωση κρίνονται "ἀνεπάρκειες" ἢ "κενὰ ἰσχύος", ὡς κρίκοι μιᾶς εὐρύτερης ἁλυσίδας ἀλληλενεργειῶν καὶ συσχετισμῶν ἐντὸς συγκεκριμένων συνθηκῶν κάλλιστα μποροῦν νὰ συνιστοῦν ἢ νὰ μετασχηματιστοῦν σὲ ἰζήματα ἢ ὑλικὰ ἀπόκτησης ἰσχύος.

Αὐτὴ ἡ διαπίστωση, ποὺ ἀπὸ μόνη της δὲν διεκδικεῖ δάφνες ἰδιαίτερης ποιότητας ἢ πρωτοτυπίας, ἀποκτᾷ ὡστόσο βαρύτητα μόλις προεκταθεῖ σημαντικὰ σὲ εὖρος γιὰ νὰ ἰδωθεῖ πλέον στὸ κοινωνικὸ μακροεπίπεδο, προτρέποντας ἀντίστοιχα κάποιον νὰ ἀναλογισθεῖ πὼς συλλογικὰ μορφώματα καὶ ὁλόκληροι ἱστορικοὶ ἰδεότυποι (παρέχοντες κρυστάλλους κοινωνικῆς ἰσχύος σὲ ὁρισμένα ἄτομα ἢ ὁμάδες ἀνθρώπων), οἱ ὁποῖοι ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται νὰ ἔχουν διαμορφωθεῖ αὐστηρὰ σύμφωνα μὲ τὴν δράση, τὸν σχεδιασμὸ καὶ τὶς ἀνάγκες ἐκείνων ἀκριβῶς ποὺ καρπώνονται τὰ ὀφέλη τῆς ἱστορικῆς τους ἐπικράτησης καὶ διαφεντεύουν τὸ νόημά τους, κατ᾽ οὐσίαν δὲν ἀποτελοῦν παρὰ καρποὺς ζυμώσεων καὶ διεργασιῶν οἱ ὁποῖες πόρρω ἀπέχουν ἀπὸ τὴν σκόπιμα σχεδιασμένη δράση τῶν ἑκάστοτε κρατούντων ἢ κεντρικῶν πρωταγωνιστῶν τους[52].

[52] Ἐνδεικτικά, ὅσο καὶ χαρακτηριστικά, ἐπισημαίνει συναφῶς ὁ Κονδύλης: «Ἱστορικοὶ ἰδεότυποι – καπιταλισμὸς –, στοὺς ὁποίους κρυσταλλώνεται ἡ συλλογικὴ δράση, γεννιοῦνται ἱστορικὰ ἀπὸ τὴν ἑτερογονία τῶν σκοπῶν, ὡστόσο, ἡ καθαρότητά τους ὑποβάλλει τὴν ἐντύπωση ὅτι βγῆκαν ἀπὸ καθαρὴ εὐθύγραμμη - τακτικὴ ὀρθολογικότητα ὡς πρὸς τὴν τάξη, ὅτι δηλ. ἡ δράση ποὺ τοὺς δημιούργησε εἶχε ὑποκειμενικὰ αὐτὸ τὸ νόημα. Ὅμως αὐτὸ τὸ νόημα τὸ ἔχει μόνον ἀντικειμενικὰ – σκοπιὰ παρατηρητῆ– ὁ ὁποῖος κινδυνεύει νὰ θεωρήσει ὡς ὑποκειμενικὸ νόημα ὅ,τι ὑφίσταται ὡς ἱστορικὸ μόρφωμα» (ἀνέκδοτα δελτία ἀρ. 5397-8). Ἡ ἕτερη ἰδέα τῆς ἀξιοποίησης τῆς λαϊκῆς "ἐπαναστατικῆς" δράσης γιὰ τὴν ὑφαρπαγὴ τῆς ἐξουσίας καὶ τὴν στερέωση τοῦ διαδεχθέντος (ἐκμεταλλευτικοῦ) *status quo* ἀπὸ μέρους τῶν νέων κυρίαρχων –τὴν ὁποία ὀξυδερκῶς ἀνέλυσαν στὰ γραπτά τους οἱ Ἀ. Λαυραντώνης καὶ Π. Κονδύλης– δὲν χάνει τὴν σημασία καὶ εὑρετικὴ ἀξία της στὸ φῶς τῆς παραπάνω εὐρύτερης διαπίστωσης παρὰ συμπληρώνεται (ἢ σχετικεύεται σ᾽ ἕναν μόνο βαθμό). Γιὰ τὴν δεύτερη αὐτὴ ἰδέα βλ. Ἀ.

Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς φαίνεται πὼς θά ᾽πρεπε ὁ ἐνδιαφερόμενος παρατηρητὴς νὰ ἀνακαλεῖ τακτικὰ στὴν μνήμη εἶναι ὅτι κάθε κοινωνικὰ ὑπολογίσιμος κρύσταλλος ἰσχύος δύναται νὰ ἀποτελεῖται –καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτὸ συμβαίνει– ἀπὸ ἐπιμέρους κομμάτια τὰ ὁποῖα, ἐὰν ἰδωθοῦν χωριστά, δηλ. ἀποσπαστοῦν ἀπὸ τὸ εὐρύτερο πλαίσιο τῶν μεταξύ τους ἀλληλενεργειῶν [*interactions*], συναπαρτίζονται ἀπὸ ἑτερόκλητα ἢ καὶ ἀλληλοαναιρούμενα ὑλικά. Ἔτσι, μολονότι ἡ ἀπόκτηση ἰσχύος φαίνεται ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἔχει συναφθεῖ μὲ ἕνα ἐξ ὑπαρχῆς τιθέμενο (πρὸς πραγμάτωση) ὑποκειμενικὸ νόημα τῶν φορέων της, στὴν πραγματικότητα δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἀποτέλεσμα ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν διασταύρωση τῶν (σημαινουσῶν) πράξεων πολλῶν κοινωνικῶν ὑπάρξεων, γεγονὸς ποὺ καθιστᾶ δυσχερέστατο νὰ ἀποφανθεῖ κανεὶς μὲ ποιόν ἀκριβῶς τρόπο συμβαίνει ἐτοῦτο, διότι τὸ τελευταῖο μπορεῖ μονάχα νὰ συναχθεῖ ἀναδρομικὰ ἀπὸ τὶς συγκεκριμένες συνθῆκες μέσα ἀπὸ τὸν μηχανισμὸ τῆς ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν. Λέγοντας αὐτό, δὲν ἐννοοῦμε φυσικὰ ὅτι εἶναι κατὰ πάντα ἀδύνατη ἡ ἀνασκοπικὴ περιγραφὴ τῆς εὐρύτερης *δομῆς* αὐτῆς τῆς διεργασίας στὸ ἐπίπεδο τῆς κοινωνικῆς ὀντολογίας καί, συνεπῶς, πὼς ἡ περιγραφὴ αὐτὴ ἐπιτυγχάνεται σὲ περιορισμένη μονάχα ἔκταση μὲ τὴν ἀπότομη μετάβαση καὶ ἀποκλειστικὴ παραμονὴ στὰ ἐπίπεδα τῆς κοινωνιολογίας καὶ τῆς ἱστορίας, παρὰ ὅτι ἡ πραγματικὴ δυνατότητα κοινωνικοοντολογικῆς περιγραφῆς τοῦ τρόπου ἀπόκτησης ἰσχύος ἐν γένει, δὲν μπορεῖ, *ὡς* τέτοια, νὰ ἀντλήσει τὸ ἀπαιτούμενο ὑλικὸ ἀπὸ ἐπιμέρους ἀπαντήσεις γιὰ συγκεκριμένες καταστάσεις χωρὶς νὰ ὑπερβεῖ τὰ ὅριά της δηλ. νὰ συνυφανθεῖ καὶ νὰ ἀλληλοδιαπλακεῖ μὲ ἐκεῖνα τῶν δύο ἄλλων ἐπιπέδων. Ἀναγνωρίζοντας πάντως καὶ σὲ κάθε περίπτωση τὸν καίριο ρόλο ποὺ διαδραματίζει ὁ μηχανισμὸς τῆς ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν στὴν διαμόρφωση μικροδομικῶν τυπολογιῶν καὶ μακροδομικῶν ἰδεοτύπων, δὲν κρίνουμε ἐπουσιῶδες νὰ ὑπομνήσουμε ἐδῶ μαζὶ μὲ τὸν Ἀ. Λαυραντώνη –καὶ κατ᾽ ἀντιπαράθεση πρὸς τὶς ἀντίστοιχες αἰτιάσεις τῶν ἠθικολόγων / κανονιστῶν (normativists)– μιὰ γενικότερη ἰδέα ποὺ ἀσφαλῶς ἐγείρει ἢ ἀφυπνίζει τὴν ψυχολογικὴ ἀντίσταση τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῶν γραμματιζούμενων καὶ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἀκόλουθη: «Ἐκεῖνοι ποὺ αἰσθάνονται ὡς θλιβερὴ τὴν ἑτερογονία τῶν σκοπῶν δὲν καταλαβαίνουν ὅτι ἡ ἴδια αὐτὴ δημιούργησε καὶ ἐκείνους [ἔτσι ὥστε νὰ τὴν αἰσθάνονται (καὶ) ὡς θλιβερή]»[53].

Λαυραντώνης, «Ἡ Ἐπαναστατικὴ Ἰδεολογία καὶ οἱ Μεταμορφώσεις της» στό: *Μαρτυρίες*, ἀρ. 10, Ἀθήνα 1964, σελ. 4-9· Π. Κονδύλης, Πρόλογος στό: J. Burnham, *Ἡ Ἐπανάσταση τῶν Διευθυντῶν*, μτφρ. Π. Κονδύλης, Κάλβος, Ἀθήνα 1970, σελ. 9-24 (κυρίως σελ. 22)· Ἀ. Λαυραντώνης, «Τὰ Διαμορφωτικὰ Χρόνια τοῦ Π. Κονδύλη» στό: *Σημειώσεις*, ἀρ. 54, Ἀθήνα 2000 σελ. 25 κ.έ.

[53] Ἡ ὡραία ὅσο καὶ εὔστοχη αὐτὴ πρόταση ἀντλήθηκε ἀπὸ προσωπικὴ συνομιλία μὲ τὸν Ἀντώνη Λαυραντώνη, γιὰ νὰ δηλώσει γενικὰ πώς: ὅ,τι συγκρουσιακὸ ἢ ἀλληλοαντιτιθέμενο ἐμπερικλείεται μέσα στὰ ὑλικὰ ἢ τὰ στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν ἕνα κοινωνικὸ μόρφωμα, ἐτοῦτο ἀκριβῶς φαίνεται νὰ 'περνάει' σπερματικὰ καὶ στὰ "προϊόντα" ἢ "παράγωγά" του (δηλ. τελικὰ στὶς ἀτομικὲς συνειδήσεις οἱ ὁποῖες δομήθηκαν μέσα στὸ ἐν λόγῳ μόρφωμα). Ἐν σχέσει δὲ μὲ τὴν ἔννοια τῆς ταυτότητας, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε παραλαμβάνοντας τὴν παραπάνω ἰδέα: Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ συγκρότηση τῆς ὑποκειμενικότητας συντελεῖται στοὺς κόλπους τοῦ ἑκάστοτε ἱστορικοκοινωνικοῦ μορφώματος, τὸ ὁποῖο μὲ τὴν σειρά του ἀπορρέει ἀπὸ τὴν λειτουργία τοῦ μηχανισμοῦ τῆς ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν, ἡ ταυτότητα τῶν ἀτομικῶν ὑποκειμένων μονάχα γινόμενη τόσο περιεκτικὴ ἡ ἴδια ὥστε νὰ χωράει (καὶ νὰ ἀναλιώνει σ᾽ ἕνα συνθετότερο μάγμα) γενικὰ ἀλληλοσυγκρουόμενα μεταξύ τους στοιχεῖα, διατηρεῖ τὸν περιχαρακωτικὸ καὶ λειτουργικό της ρόλο.

Ἡ ταυτότητα, μὲ βάση τὴν παραπάνω θέση, μετασχηματίζει τις ἀντιθέσεις, δὲν τὶς ἐξαλείφει. Ἐπειδὴ –ὅπως λέει ὁ Κονδύλης– «τὸ ἐγὼ εἶναι ἕνα ἐνεργειακὸ ρευστὸ ποὺ μορφοποιεῖται χεόμενο σὲ διάφορα ἀγγεῖα» (βλ. «Ταυτότητα, Ἰσχύς, Πολιτισμὸς» (50 δελτία), *Νέα Ἑστία*, Ἀθήνα, 7-8 / 2004 ὅ.π., σελ. 16) δέον ἀπὸ ἕνα σημεῖο καὶ πέρα νὰ ἐκλαμβάνεται ἡ ταυτότητα ὡς μιὰ κρυσταλλωθεῖσα (ἀπὸ τὴν ἀρχικὰ ρευστὴ κατάσταση) ἑνοποιητικὴ μορφοπλαστικὴ "συσκευὴ" [shaper] τῶν ἑτερόκλητων μεταξύ τους καθέξεων καὶ ἀποκαθέξεων, ἐπενδύσεων καὶ ἀποεπενδύσεων. Μὲ

* * *

Μὲ ὅλες τὶς παραπάνω διαπιστώσεις φθάνουμε πλέον κατά τι πιὸ κατατοπισμένοι καὶ θωρακισμένοι στὸ κατώφλι τῶν δύο στοιχειωδῶν προγραμματικῶν μας ἐρωτημάτων: Αἰσθάνεται νὰ ἀντλεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ Κονδύλης ἰσχὺ ἢ ἐξουσία ἀπὸ τὴν ἐν γένει θεωρητική του δραστηριότητα ἢ καὶ εἰδικότερα ἀπὸ τὸ ποιὸν τῆς δικῆς του κοσμοθεωρητικῆς θέσης καὶ τὴν συνακόλουθη δημοσιοποίηση τῶν πορισμάτων της; Καὶ ἐὰν θεωρηθεῖ ὅτι πορίζεται ἰσχὺ μᾶλλον παρὰ ἐξουσία (δεδομένης τῆς ἀλληλοδιαπλοκῆς τῶν δύο ποὺ κάποτε καθιστᾶ ρευστὰ καὶ δυσδιάκριτα τὰ ρητά τους ὅρια), γιατί *συνεχίζει* –διὰ τῆς πράξης– *τόσο ὁλόθυμα* νὰ ἐπιλέγει τὴν πρώτη ἢ νὰ ἐπιζητεῖ τὴν αὔξησή της, ἐφόσον ἐκεῖνος ἔχει συνειδητοποιήσει στὸ ἀκέραιο τὴν βαρύνουσα σημασία τῆς δεύτερης – συχνὰ ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῆς ἰδίας ἰσχύος (ὡς μιᾶς ἐκ τῶν προϋποθέσεων τῆς τελευταίας);

Εὐκρινέστερη ἀπάντηση στὸ πρῶτο ἐρώτημα ἀπὸ αὐτὴν ποὺ παρέχεται σ᾽ ἕνα ἀνέκδοτο δελτίο τοῦ ἴδιου τοῦ συγγραφέα δύσκολα μπορεῖ κανεὶς ν᾽ ἀνεύρει: «Ὑπάρχουν τομεῖς», γράφει ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς –ὄχι δίχως νὰ συμπεριλαμβάνει τὸν ἑαυτό του στοὺς εὑρισκόμενους ἐντὸς ἑνὸς ἐξ αὐτῶν– «ποὺ ἔχουν ἰσχὺ –*τομέας τοῦ πνεύματος*– ἀλλὰ ὄχι ἐξουσία. Ὅμως ὅπως ἡ ἰσχὺς εἶναι διάχυτη σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς ἔτσι καὶ ἡ ἐξουσία ὑπάρχει σὲ ὅλους σὲ διαφορετικὴ δοσολογία» (δελτίο ἀρ. 3655 – προσωπικὴ ἔμφαση). Σὲ σχέση μὲ τὴν τελευταία ἀπόφανση, καὶ μάλιστα κατὰ ἐξίσου ρητὴ ἀναφορὰ πρὸς τὸν πνευματικὸ τομέα, θὰ σπεύσει νὰ διευκρινίσει πὼς «…ἡ ἰσχύς, ὅση βρίσκεται ἐκτὸς τῆς ἐξουσίας θεσμοποιεῖται καὶ αὐτὴ» [δηλαδὴ] «συγκεντρώνεται ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴν δυνατότητα [ἄσκησης] βίας σὲ ὁρισμένες ἑστίες, ὥστε νὰ μὴν περιφέρεται ἐλεύθερη στὴ διάθεση τοῦ καθενός», [ὅπως] «παραδείγματος χάριν, ἡ πνευματικὴ ἰσχὺς μαζεύεται στὰ πανεπιστήμια» (δελτίο ἀρ. 3989) ἤ, συναφῶς, πὼς «φαινόμενα ποὺ ζοῦν *κατ᾽ ἐξοχὴν* ἀπὸ τὴν ὁρμὴ τῆς ἰσχύος, ὅπως τὸ πνεῦμα, κρυσταλλώνονται σὲ ἐξουσία, ὅταν θεσμοποιοῦνται» (δελτίο ἀρ. 3059 – προσωπικὴ ἔμφαση) γιὰ νὰ ὑπογραμμίσει μὲ νόημα (ἂν μὴ ταυτόχρονα καὶ νὰ παραδεχθεῖ) ὅτι «*εἶναι δυνατὸ ἄτομα ποὺ βρίσκονται σὲ κύκλους ὅπου δὲν ἐπιδιώκεται ἄμεσα ἡ πολιτικὴ ἰσχὺς νὰ ἔχουν καθαυτὰ περισσότερη δίψα γιὰ ἰσχὺ ἀπὸ ὅσους βρίσκονται μέσα στὴν πολιτικὴ ἐπειδὴ ἄλλα χαρίσματα ἢ ἄλλες συμπτώσεις τοὺς ἔφεραν ἐκεῖ*», καὶ τοῦτο, ὅπως γράφει, ἐπειδὴ κατ᾽ ἀρχὴν «ὁ συναγωνισμὸς μέσα στὴν κοινωνία γίνεται σὲ σχέση μὲ τοὺς ἑκάστοτε σχετικοὺς ἄλλους» καὶ «κάθε ἄτομο θέλει νὰ διευρύνει τὴν ἰσχύ του καὶ τὴν ἀναγνώρισή του ἀπὸ τὸν κύκλο στὸν ὁποῖο ἐντάσσεται» μιᾶς καὶ «ὅσο πολυκεντρικὴ εἶναι μιὰ κοινωνία τόσο περισσότερο ἐφάπτεται ἡ ἀνάγκη γιὰ ἀναγνώριση» (δελτία ἀρ. 4183-4184 – δική μου ἔμφαση).

Ἡ –ἄλλοτε συχνότερα, ἄλλοτε σπανιότερα– ἀναφαινόμενη αὐτὴ μεγαλύτερη δίψα γιὰ κατίσχυση σὲ τομεῖς μὴ πολιτικῆς ἰσχύος, ὅπως κατ᾽ ἐξοχὴν εἶναι ὁ πνευματικός, κατὰ κανόνα ἀξιοποιεῖ τὸ σημαντικὸ πλεονέκτημα ὅτι μπορεῖ εὐ-

---

μιὰ βαθύτερη ἔννοια, εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἔλλειψη τῆς "μεγάλης" αὐτογνωσίας (ὅτι κάποιος ἀποτελεῖ τὸν "τόπο" ἐνεργῶν ἀντιφατικῶν στοιχείων) ἢ ἡ λήθη τοῦ ἑαυτοῦ ὡς "ἔνσαρκης ἐξαντικειμενίκευσης τῆς ἑτερογονίας", ἐκείνη ποὺ ἐνισχύει τὴν αὐτοπεποίθηση, ἀναζωογονεῖ τὸ κίνητρο δράσης καὶ γεννᾷ τὰ μεγάλα ἔργα. Εἶναι ἡ "ἐπιτευχθεῖσα" ἢ "κατακτηθεῖσα" ἀνειλικρίνεια (ἡ κατά τι 'γονιμότερη' ἀπὸ τὴν "ἐπιφανειακότητα ἀπὸ βάθος" ποὺ ἔλεγε ὁ Nietzsche) καὶ ὄχι ἡ ἐπιτελεσθεῖσα εἰλικρίνεια ἐκείνη στὴν ὁποία πρέπει νὰ ἀποδοθεῖ ὕψιστος φόρος τιμῆς γιὰ τὴν περίσωση τῆς δημιουργικῆς ὁρμῆς. Ὅπως ἀπαράμιλλα τὸ ἐξέφρασε σὲ δύο παραθέματά του ὁ φιλόσοφός μας: «Ἐκεῖνος ποὺ ἐπιδιώκει νὰ συσπειρώσει καὶ νὰ περιχαρακώσει τὸν ἑαυτό του ἀντὶ νὰ τὸν διαχύσει, πρέπει νὰ φτιάχνει καὶ νὰ καίει ὁμοιώματά του *προκειμένου νὰ ἀποσπάσει τὴν προσοχὴ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὸν ἴδιο*» (Βλ. Π. Κονδύλης, Εἰσαγωγὴ στο: *Machiavelli*, Κάλβος Ἀθήνα 1970, σελ. 118 – δική μου ἔμφαση)· «Ἡ πραγματικὴ αὐτογνωσία, ἂν ἦταν δυνατή, ἐνδείκνυται πολὺ λιγότερο, ἴσως, σὰν κίνητρο γιὰ δράση. Ἡ πλασματικότητα, τὸ ἑτερόφωτο τῆς προσωπικότητας δὲν ἐξασθενίζουν τὴν πάλη της γιὰ ἀναγνώριση – ἀντίθετα» (ἀνέκδοτο δελτίο ἀρ. 4748 – ἔμφαση δική μου).

κολότερα να καμουφλαρισθεῖ ἢ ἀποκρυβεῖ ἐφόσον –κατ᾽ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὴν «βία καὶ τὴν ἐξουσία ποὺ δὲν μποροῦν παρὰ νὰ προβάλλουν γυμνὲς»– «μόνον ἡ [μὴ πολιτικὴ] ἰσχὺς μπορεῖ νὰ ἐμφανίζεται ὡς ἄρνηση τοῦ ἑαυτοῦ της, ὡς συνεργὸς στὴν κατάργηση τῆς ἰσχύος» (δελτίο ἀρ. 4035)[54]. Μὲ τὴν παραπάνω ἔννοια, ἡ τέτοια ἰσχὺς δύναται (ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐπιδιώκει) νὰ ἐπιβληθεῖ ἐπὶ τοῦ Ἄλλου ὄχι ὡς ἀπόρροια *ἀνοιχτοῦ* ἐξαναγκασμοῦ του παρὰ ὡς "αὐτόβουλης" συγκατάνευσης ἢ συμμόρφωσής του πρὸς τὰ κελεύσματα τοῦ ἴδιου τοῦ βαθύτερού του "ὀφέλους" ἢ τοῦ μακροπρόθεσμού του "συμφέροντος" τὰ ὁποῖα ἐπικαλεῖται ἀπὸ σκοποῦ ὁ ἐγείρων ἀξιώσεις κοινωνικῆς κυριαρχίας[55]. Ἴσως γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ (ἕνεκα δηλ. τῆς *πείθουσας ἱκανότητας ἢ ἰδιότητας τῆς ἰσχύος*, ἡ ὁποία ἀπὸ τὴν πλευρά της προαπαιτεῖ μιὰ διαφορετικὴ ἀπὸ ἔποψη περιεχομένου ἀλλὰ ἐξίσου αὐστηρὴ –ἂν ὄχι αὐστηρότερη τῆς ἐξουσίας– ἐσωτερικὴ ἀσκητικὴ ἢ πραγματικὴ χαλιναγώγηση τῶν ἰδίων ὁρμῶν προκειμένου νὰ καταστεῖ ἀποτελεσματικὴ ἡ "μεταμφίεση") νὰ ἐπισημαίνεται κι ἀπὸ τὸν Κονδύλη ὅτι «ἡ αὐθεντία –τὸ κῦρος– ἀνήκει στὴν ἰσχύ, ὄχι στὴν ἐξουσία» (δελτίο ἀρ. 4009) ἢ –ἀκριβέστερα– πὼς «ἡ αὐθεντία ποὺ συνδέεται μὲ τὴν ἰσχὺ εἶναι εὐρύτερη… ἀπὸ ἐκείνην ποὺ προσιδιάζει στὴν ἐξουσία…» (δελτίο ἀρ. 4019)[56].

Ἐάν, μὲ βάση αὐτά, φαίνεται μᾶλλον ξεκα-

[54] Ἀναλυτικὰ γιὰ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο βλ. Π. Κονδύλης, *Ἡ Ἡδονή, ἡ Ἰσχύς, ἡ Οὐτοπία*, Στιγμή, Ἀθήνα 1992, σελ. 59 κ.έ., 102-103.

[55] Βλ. καὶ τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν δελτίο ἀρ. 3656.

[56] Ἀπὸ τὸ τελευταῖο αὐτὸ πάλι μπορεῖ νὰ συναχθεῖ τὸ συμπέρασμα πὼς παραίτηση ἀπὸ τὴν ἐξουσία δὲν σημαίνει παραίτηση ἀπὸ τὴν ἰσχὺ ἐν γένει, παρὰ παραίτηση ἀπὸ ἕνα (σημαῖνον) τμῆμα τῆς (εὐρύτερα νοουμένης) ἰσχύος, ὅπως, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, παραίτηση ἀπὸ τὴν ἐξουσία *καὶ* τὴν ἰσχὺ δὲν σημαίνει καθ᾽ ὁλοκληρίαν παραίτηση ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση –πόσῳ μᾶλλον ἀπὸ τὴν αὐτοσυντήρηση τὴν ἴδια!– παρὰ μόνον ἀποποίηση τῆς μιᾶς ἐκ τῶν δύο δεξαμενῶν ἄντλησης τῆς ἀναγνώρισης (τ.ἔ. τῆς ἐκλαμβάνουσας τὸν Ἑαυτὸ ὡς "ὑπερέχοντα" τῶν ἄλλων) ἀκριβῶς *χάριν* τῆς αὐτοσυντήρησης, ἡ ὁποία τώρα ἀρδεύεται ἀπὸ τὴν ἕτερη δεξαμενὴ ἀναγνώρισης, τὴν ἀντληθεῖσα ἀπὸ τὴν παροχὴ ὑπηρεσιῶν στοὺς ἄλλους, τὴν ὑπὸ τοῦ Ἄλλου, δηλαδή, ἀναγνώριση τοῦ Ἐγὼ ὡς ἀνταπόδοση διὰ τὴν ἀναγόρευση τοῦ πρώτου σὲ βαθμίδα δικαιοδοσίας στὴν ὁποία ἀναφέρεται τὸ δεύτερο. Σὲ ἔκτακτες μονάχα περιπτώσεις (λόγῳ "βίωσης μεγάλης ἔντασης καὶ ἐπίρρωσης") θυσιάζεται κι ἡ ἴδια ἡ φυσικὴ αὐτοσυντήρηση χάριν τῆς ἰδεατῆς-κοινωνικῆς ἀντίστοιχης, δηλ. ἀντιστρέφεται καθ᾽ ὁλοκληρίαν ἡ ἀρχική τους σχέση.

Σύμφωνα μὲ αὐτὰ –γιὰ νὰ προβοῦμε ἐδῶ, παρεμπιπτόντως, σὲ μερικὲς σημαίνουσες ἐννοιολογικὲς διασαφηνίσεις– ἐκεῖνο ποὺ κατ᾽ ἀρχὴν ἀποτελεῖ τὴν ἀπόλυτη σταθερὰ εἶναι ἡ αὐτοσυντήρηση: «Ἡ αὐτοσυντήρηση προηγεῖται τῆς ἐπιδίωξης ἰσχύος ὄχι μὲ τὴν ἔννοια ὅτι τὸ στατικὸ προηγεῖται τοῦ δυναμικοῦ, ἀλλὰ ὅτι ἡ αὐτοσυντήρηση ὡς ὑπέρτατος σκοπὸς εἶναι διατεθειμένη νὰ συνυφανθεῖ μὲ κάθε λογῆς ἐπιδιώξεις ἰσχύος, ὅτι εἶναι διατεθειμένη νὰ θυσιάσει κάθε μορφὴ προκειμένου νὰ διασώσει τὴν οὐσία καὶ ὅτι μπορεῖ καὶ στὴν ἐπιδίωξη ἰσχύος νὰ βάλει χαλινὸ γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ οὐσία. Ἀντίθετα, ἡ ἐπιδίωξη ἰσχύος σὲ σχέση μὲ τὴν αὐτοσυντήρηση μπορεῖ νὰ πάρει λιγότερες μορφὲς καὶ εἶναι ἐπικεντρωμένη σὲ σκοποὺς πιὸ εἰδικούς. Ἡ αὐτοσυντήρηση, ποὺ στέκει πίσω της, τῆς λέει ἂν ὁ ἐπιμέρους ἑκάστοτε σκοπός της εἶναι ὀρθὸς ἢ ὄχι» (δελτία ἀρ. 4287-8). Ἡ φυσικὴ καί, κατ᾽ ἐπέκταση, "παράγωγή" της (δυνητικὰ αὐτονομηθεῖσα) ἰδεατὴ αὐτοσυντήρηση κατασφαλίζεται διὰ τῆς ἀποτιομένης εἰς τοὺς ἄλλους ἀναγνώρισης, ἡ ὁποία εἴτε ἔχει "θετική" χροιὰ (ἐπίδειξη ἀγάπης, φιλίας, ἐμπιστοσύνης, εὐμενὴς ἀποδοχή, συγ-χώρηση κτλ.) εἴτε "ἀρνητικὴ" (ἐπίδειξη ἔχθρας, μίσους, θυμοῦ, ἐπιζήτηση ἐκδίκησης, ὑπονόμευση, ἐπίδειξη περιφρόνησης, ἀδιαφορίας κ.ο.κ. – ἡ ἔκφραση λ.χ. «τὸ μῖσος σας εἶναι τεκμήριον τῆς δύναμής μας» τῶν Ἀθηναίων ἀπεσταλμένων πρὸς τοὺς Μηλίους [Θουκυδίδης, *Ἱστορία*, Ε΄ 95] δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἐνδεικτικὸ παράδειγμα ἐπιζήτησης "ἀρνητικῆς" ἀναγνώρισης). Καὶ τοῦτο, διότι ὁ ἄνθρωπος γενικὰ ἀναγνωρίζεται εἴτε ἐκλαμβάνων ἄμεσα τὸν ἑαυτό του ὡς "κεντρικότητα", ἐπιβαλλόμενος στὸν Ἄλλον (λ.χ. διατάζοντάς τον, κάτι ποὺ ὁπωσδήποτε φέρνει ἰσορροπία στὰ νεῦρα καὶ ἀποφορτίζει), εἴτε ἔμμεσα, εἰσπράττοντας αὐτόβουλη ἀποδοχὴ καὶ ἀβίαστη συνεργασιμότητα ἐκ μέρους τοῦ Ἄλλου μέσα ἀπὸ τὴν ('τακτικὴ') παροχὴ ἱκανοποίησης καὶ προσωρινῆς "κεντρικότητας" στὸν τελευταῖο ἢ τὴν συναισθηματικὴ ταύτιση μὲ αὐτόν, ἐναλλάσσοντας τελικὰ τὶς δύο αὐτὲς πρακτικές, *ἑκάστη* ἐκ τῶν ὁποίων τοῦ προσπορίζει ἀναγνώριση ἄλλοτε ὡς "φίλου" καὶ ἄλλοτε ὡς "ἐχθροῦ", ἀνάλογα μὲ τὶς συγκεκριμένες ἀνάγκες καὶ ἱστορικο-

θαρισμένο ἢ πρόδηλο ὅτι ὁ Κονδύλης πορίζεται ἰσχύ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, παρὰ (στενῶς νοουμέ-

κοινωνικὲς συνθῆκες (βλ. καὶ δελτία 3216-3217, 4292). Ἡ παραίτηση ἀπὸ τὴν "ἀρνητικὴ" ὑφὴ τῆς ἀναγνώρισης (δηλαδὴ ἀπὸ ἐκείνην ποὺ ἀντλεῖται μέσῳ ἐχθρότητας), ἰσοδυναμοῦσα μὲ παραίτηση ἀπὸ ἀξιώσεις *ἄμεσης* ἰδίας ἐξουσίας καὶ ἄσκησης βίας ἐπὶ τοῦ Ἄλλου, κάθε ἄλλο παρὰ σημαίνει ἐν ταυτῷ παραίτηση κι ἀπὸ τὴ λεγόμενη "θετικὴ" μορφὴ τῆς ἀναγνώρισής του (τ.ἔ. ὡς "φίλου"), ἄρα καὶ τῆς ἰσχύος ἐν γένει – ἀντίθετα μάλιστα. Πλήρης καὶ ὁλόθυμη ἀναγνώριση τοῦ Ἄλλου *ὡς* Ἄλλου, δηλαδή, τελικά, συνεπὴς ἀπεμπόληση τῆς ἰδίας ταυτότητας (στὸν βαθμὸ ποὺ αὐτὴ δὲν συνιστᾷ ἁπλῶς "τακτικὴ" - "ἐργαλειακὴ" ἢ προσωρινὴ ἀπόδοση κεντρικότητας στὸν Ἄλλον γιὰ χάρη τοῦ ἰδίου συμφέροντος τοῦ ἐν λόγῳ ὑποκειμένου) ἀποτελεῖ, στὸ ἐπίπεδο τῆς πράξης, *ἄρση τῶν συνθηκῶν δυνατότητας τῆς ἴδιας τῆς ὕπαρξης* καὶ εἶναι κάτι, οὕτως ἢ ἄλλως, ἀδύνατο.

Στὸ φῶς τῶν παραπάνω διασαφηνίσεων καταδεικνύεται ὅτι ἡ "θετικῶς" νοούμενη ἀναγνώριση (π.χ. Honneth), "ἑορταζόμενη ἐξάρτηση" (π.χ. J. Bernstein) ἢ "ἐπιτευχθεῖσα συγχώρηση" (π.χ. Ricoeur), ποὺ πολλοὶ ἑγελιανοὶ καὶ μαρξιστὲς ἐσφαλμένα φαντάζονται ἢ ἐξαίρουν ὡς τὴν *μόνη* συνθήκη δυνατότητας μιᾶς "λειτουργικῆς" σχέσης (θεωρώντας τὴν "ἀρνητικὴ" ἀντίστοιχη ἁπλῶς ὡς "δευτερογενῆ" ἢ στὴν καλύτερη τῶν περιπτώσεων –ἀπὸ κοινοῦ σ' αὐτό, παρὰ τὴν ἑκατέρωθεν ἀντιστροφὴ τῶν προσήμων, μὲ τοὺς "φιλελεύθερους" ὑποστηρικτὲς τοῦ "ἀόρατου χεριοῦ" ἀντιπάλους τους– ὀργανικὸ μέρος ἑνὸς ἐνδεχόμενου *μελλοντικοῦ* ἢ εὐκταίου ἰσοζυγίου "θετικῆς" ἀπόχρωσης [λὲς καὶ δὲν ὑπάρχουν συγκρούσεις ποὺ νὰ *μὴν* καταλήγουν σὲ ἰσοζύγιο – ἐκτός, βέβαια, κι ἂν στὸν ὅρο "ἰσοζύγιο" μαρξιστὲς / ἑγελιανοὶ ἤ, ἀντίστοιχα, φιλελεύθεροι, συμπεριλαμβάνουν *καὶ* τὸ μόρφωμα ποὺ γεννᾷ ἡ ὑπὸ τοῦ *θεωρητικοῦ παρατηρητῆ* ἀνασκοπικῶς διαπιστωθεῖσα ἑτερογονία τῶν σκοπῶν]), ἔχει τὴν ἴδια ἐννοιολογικὴ δομὴ μὲ τὸ εἶδος τῆς (ἐξοβελιστέας) "ἀρνητικῆς" ἀναγνώρισης, κι ὄχι μονάχα δὲν ἀποτελεῖ τὴν ἄρση της, παρὰ καὶ στοιχειοθετεῖ ἀπὸ κοινοῦ κάθε φορὰ μὲ τὴν "ἀρνητικὴ" ὅ,τι ἀποκαλεῖται "Ὂν" ἢ "Φύσις". Τοῦτο ἀπωθώντας καὶ οἱ (κατὰ πλειοψηφία ἑγελιανοὶ) σημερινοὶ κανονιστὲς (*normativists*), μετῆλθαν τὸ τέχνασμα τῆς ἐξάλειψης κάθε ἔννοιας "θεωρητικοῦ παρατηρητῆ" ἢ τῆς πλήρους συγχώνευσής του μὲ τὴν δρῶσα κοινωνικὴ ὕπαρξη, προκειμένου νὰ μπορέσουν ἔπειτα νὰ ταυτίσουν τὸ γίγνεσθαι μὲ τὴν "Φύσιν" (βλέποντας στὸ γίγνεσθαι τὴν ὁλότητα καὶ ἐμμένεια τοῦ –ἀξιολογικὰ φορτισμένου– Εἶναι) καὶ νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν ρευστότητα τοῦ πρώτου καὶ τὴν ἀπουσία μιᾶς *ὁρατῆς* ἢ *ἄμεσα προσδοκώμενης* "ἐπίγειας" (ἐσχατολογικῆς) "ἀποκατάστασης" ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς "συγ-χώρησης", μιᾶς καί, ὅπως λέγεται, ὁ σχετικισμὸς τοῦ χρόνου θὰ καταπλακώσει οὕτως ἢ ἄλλως στὴν πορεία κάθε "μονομέρεια" ἢ παντὸς εἴδους "πολιτικὸ θεμελιωτισμὸ" (*political foundationalism*), κάθε ἀτομικιστικὴ "περιχαράκωση", ὥστε καὶ νὰ μπορεῖ νὰ προληφθεῖ ἡ ἀνάλογη "ἄσοφα δρομολογούμενη" (ἔστω κι ἂν δυσκόλως ἀποτρέψιμη) ἐξέλιξη. Ὡστόσο, ὄχι μονάχα λανθάνει ἐδῶ ἡ ἀντίληψη πὼς ὁ σχετικισμὸς δὲν θὰ ἦταν ἐκ προοιμίου δυνατὸς χωρὶς τὴν "ἀπεχθῆ" ἢ «χρήζουσα ὑπέρβασης» κατὰ τοὺς κοντόφθαλμους ἠθικιστὲς "μονομέρεια" ἢ ἀτομικὴ ἀπολυτοποιηθεῖσα προοπτικὴ (πρώτη σύγχυση λογικῶν ἐπιπέδων), παρὰ καὶ ὅτι ἡ καθολικὴ ἀποδοχὴ τῆς θρυλούμενης ἢ διακηρυσσόμενης "συγ-χώρησης" (δηλ. περιεκτικότερης προοπτικῆς ποὺ τάχα θὰ συνέθετε στὸ πρακτικὸ ἐπίπεδο τὶς ἑκάστοτε ἀλληλοσυγκρουόμενες ἀτομικὲς συνιστῶσες γιὰ νὰ ἀνοίξει τὸν δρόμο γιὰ τὸ πολυπόθητο "consensus", τὴν "ἀνοχὴ" καὶ τὸν "πλουραλισμὸ" ἢ τὴν "πολυφωνία") εἴτε θὰ ἔμενε ἀόριστη καὶ δίχως νόημα χωρὶς ἐμπράγματη ἑρμηνεία ποὺ νὰ μεταφράζει τί ἐπιτάσσει αὐτὴ σὲ συγκεκριμένες συνθῆκες (ὁπότε ὁ κύκλος τῶν συγκρούσεων θὰ ἄνοιγε καὶ πάλι μέσῳ αὐτὴ τὴ φορά τῶν ἀλληλοαποκλειόμενων ἀτομικῶν ἑρμηνειῶν της) εἴτε θὰ σήμαινε πάγωμα τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς, ἐὰν (υἱοθετούμενη τοῖς μετρητοῖς) ὠθεῖτο ἴσαμε τὶς ἀκραῖες της λογικὲς συνέπειες, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ποὺ –γιὰ νὰ δανεισθοῦμε τὸ κονδύλειο παράδειγμα– δύο ἀπόλυτα ἀνιδιοτελεῖς ἄνθρωποι στεκόμενοι στὸ κατώφλι μιᾶς πόρτας δὲν θα ἔμπαιναν ποτὲ στὸ δωμάτιο ἂν παραχωροῦσαν ἀδιάλειπτα ὁ καθένας τὴν προτεραιότητα στὸν ἄλλον. Εὔλογα λοιπόν μπορεῖ νὰ διερωτηθεῖ κάποιος τί νόημα θὰ μποροῦσε νὰ διατηρήσει ἡ ἔννοια τῆς συγ-χώρησης (ὡς ἐπιτελεστικὴ χειρονομία φιλίας), ἐὰν στὸ πλαίσιο ἑνὸς "ἔλλογα σκεπτόμενου" ἢ "ὥριμου" κόσμου λ.χ. ὑψωνόταν σὲ καθολικὴ ἀρετὴ καὶ ἀπουσίαζε κάθε ἀπολυτοποιηθεῖσα ἀτομικὴ προοπτικὴ καὶ κάθε τάση γιὰ κατίσχυση ἔναντι τοῦ Ἄλλου· μὲ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἔννοια θὰ ἐδικαιοῦτο ὁ ἴδιος νὰ διερωτηθεῖ ἀκριβῶς γιὰ τὸ νόημα τῆς ἔννοιας τῆς φιλίας ἐὰν ἔφθανε κάποτε νὰ ἀπουσιάζει πλήρως κάθε ἔννοια ἐχθρότητας, καὶ συνεπῶς κάθε συναφὴς ἀνάγκη περιχαράκωσης ἔναντι ἑνὸς τρίτου. Εἶναι ἐπειδὴ οἱ ἐν λόγῳ "ἠθικοὶ φιλόσοφοι" καὶ διανοούμενοι -"ὁραματιστὲς" ἀπωθοῦν ἢ ἀγνοοῦν ἀνάλογες ἀπομυθοποιητικὲς (καί, ὡς τέτοιες, δυσάρεστες) λογικὲς διαπιστώσεις, ἀναμιγνύοντας κατ' ἀρέσκεια σχετικιστικά, οἰκουμενιστικά, συμβατικιστικὰ καὶ –ὅσο καὶ νὰ φαίνεται παράδοξο τὸ τελευταῖο– "θεμελιωτιστικὰ" ἢ μεταφυσικὰ ἄρθρα πίστεως, ποὺ μποροῦν καὶ νὰ αὐ-

νη) ἐξουσία –δεδομένης, ἐπαναλαμβάνουμε, τῆς ἀλληλοδιαπλοκῆς τῶν δύο– ἀπὸ τὴν θεωρητική του δραστηριότητα καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸ ποιὸν τῆς ἰδιαίτερης φιλοσοφικῆς του θέσης (ὡς καίριας συνεισφορᾶς στὴν ἕως τώρα θεωρητικὴ συγκομιδή), ἐξίσου ρητὰ ξεκαθαρισμένος δὲν εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἐπιμένει στὴν βιοπορία του νὰ μὴν κάνει *ὅ,τι* μπορεῖ γιὰ νὰ "θεσμοποιήσει" ἢ καὶ νὰ "ἐξαργυρώσει" σὲ ἁπτὰ προνόμια κάθε λογῆς τὴν διατιθεμένη στὸν τομέα του ἰσχύ· νὰ τὴν μετατρέψει, δηλαδή, σὲ ἐξουσία, τ.ἔ. κοινωνικὰ νομιμοποιημένη ἢ ἐπικυρωμένη ἰσχύ. Βέβαια, ἡ δημοσιοποίηση τῶν ἔργων του[57] καθὼς καὶ τὸ περίτεχνο πολεμικό, στιλπνὸ καὶ κτητικὸ –ἐνίοτε δὲ ἀνοιχτὰ ἐριστικὸ ἢ εἰρωνικὸ– συγγραφικό του ὕφος, ὅπως ἀκόμα-ἀκόμα κι οἱ σποραδικὲς δημόσιες (ἐπικαιρικὲς ἢ μὴ) παρεμβάσεις του στὸν ἑλληνικὸ καὶ γερμανικὸ τύπο, φανερώνουν πὼς ἡ παραπάνω διαπίστωση ὀφείλει ἤδη νὰ σχετικευθεῖ σ᾽ ἕναν βαθμό, γιὰ νὰ τονισθεῖ στὸ πλάι της ὅτι δὲν φαίνεται ἐντελῶς ἀνεπιζήτητη μιὰ ἔννοια ἔμμεσης ἐξουσίας, δηλ. μιὰ ἐπιδίωξη εὐρύτερα κρυσταλλωμένης καὶ κοινωνικῶς θεσμισμένης μορφῆς πνευματικῆς ἰσχύος, πού, ἀντιπαρερχόμενη τὴν πολιτικὴ ἐξουσία, ἐπέχει θέση ἀντι-κρατούσας ἰσχύος μὲ πολιτικὴ σημασία. Ἐντούτοις, ἡ συντριπτικὰ κατισχύουσα ὑπαρξιακή του ἀναδίπλωση καὶ θεωρητικὴ μόνωση, ἡ ὁποία ἔφθανε στὰ ὅρια ἑνὸς εἴδους "κοσμικοῦ ἀσκητισμοῦ" (προϋπόθεση ἀπαραίτητη τῆς συγγραφικῆς του ἐλευθερίας καὶ ἀκεραιότητας), ἡ ἀποποίηση τοῦ καθηγητικοῦ θώκου καὶ τοῦ στενοῦ ἀκαδημαϊκοῦ χώρου ὡς ἐπαγγελματικοῦ ἐνδιαιτήματος κι ἡ συνακόλουθη συνειδητὴ ἐπιλογὴ τοῦ νὰ παραμείνει ἐφ᾽ ὅρου ζωῆς ἕνας «ἰδιωτεύων λόγιος», ὅπως γενικὰ κι ἡ ἐκλεκτικότητα τῶν διαπροσωπικῶν συναναστροφῶν του, συνηγοροῦν, ὅπως νομίζω, στὴν ἀνάδειξη τῆς ὀρθότητας καὶ "νομιμότητας" τῆς ἀρχικῶς ὑποβληθείσας ἐντύπωσης περὶ τῆς ὄχι καὶ τόσο διακαοῦς ἐπιζήτησης τῆς ἐξουσίας ἐκ μέρους τοῦ Ἕλληνα στοχαστῆ, τὴν ὁποία μόνον ἁπαλύνουν –ἔστω καὶ κατ᾽ ἐλάχιστον– οἱ προαναφερθεῖσες ἐπιτελεστικὲς [*performative*] ἐνέργειες.

Τῶν πραγμάτων οὕτως ἐχόντων, χρήζει ἴσως εἰδικῆς διαπραγμάτευσης (στὸ φῶς τῶν ἤδη λεχθέντων γιὰ τὴν συνύφανση ἰσχύος καὶ ἐξουσίας) ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Κονδύλης ἐξ ἀρχῆς παρουσιάζεται τόσο "φειδωλὸς" ἢ "ἀπόμακρος" ἐν σχέσει πρὸς τὴν *πολιτικὴ* ἐξουσία. Πρόχειρη ἢ φευγαλέα εὐρύτερη ματιά, ὡστόσο, θὰ μπορού-

ταπατῶνται μὲ καθαρὴ συνείδηση διαιωνίζοντας τὰ συνήθη ἰδεολογικὰ παιχνίδια τους, τὰ τόσο ἀπαραίτητα πάντως στὸ μέτωπο τοῦ πνεύματος ἢ τοῦ εὐρύτερου ἀγώνα γιὰ κοινωνικὴ ἰσχύ. Ἐάν, ἀπεναντίας, μποροῦσαν νὰ συνειδητοποιήσουν ὅτι ὁ σχετικισμὸς εἶναι προϋπόθεση καὶ ὄχημα τῆς ἑδραίας καὶ ἀπαρασάλευτης –ἰσχυούσης διιστορικὰ– κοινωνικοοντολογικῆς γνώσης τῶν δομῶν τῆς ἀνθρώπινης δράσης, τῆς γνώσης τ.ἔ. ἐκείνης ποὺ οὐδέποτε διαψεύσθηκε ὥς τώρα οὔτε καὶ θὰ διαψευσθεῖ στὸ μέλλον κυρίως ἀναφορικὰ μὲ τὴν συγκρουσιακὴ δομὴ τῆς ἀνθρώπινης φύσης, θὰ ἦσαν σὲ θέση καὶ νὰ καταλάβουν τὴν *ἀδήριτη ἀναγκαιότητα* τῆς ἑκάστοτε "μονομέρειας" καὶ ἀτομικῆς ἀπολυτοποιημένης προοπτικῆς ὡς τέτοιας γιὰ τὴν ἀνασκοπικὰ ἀποκτηθεῖσα γνώση ἢ "σοφία" (τὴν ἀνατέμνουσα τοὺς μηχανισμοὺς τοῦ ἀνθρώπινου σκέπτεσθαι) καί, μαζὶ μὲ αὐτήν, πὼς κάθετί θεωρούμενο ὑψηλὸ καὶ ἀξιοθαύμαστο (ὅπως ἡ παραπάνω "σοφία" ἐν προκειμένῳ) "πατάει" ἀκριβῶς ἐπάνω στὸ ἔδαφος τῆς "μονομέρειας", τοῦ ἀποκλεισμοῦ, τῆς ὑποδούλωσης, τῆς καταπίεσης, τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, τῆς βούλησης γιὰ ὑπεροχὴ / κατίσχυση καὶ τῆς σκληρότητας. Κάτι τέτοιο ὅμως ἤδη θὰ τοὺς ἀποστεροῦσε τὸν βασικὸ ἠθικοποιητικό τους ρόλο ὡς "θεωρητικῶν" στὸν βαθμὸ ποὺ θὰ ἀποκτοῦσαν ἐπίγνωση πὼς κι ἡ δική τους "σοφία" ἐξίσου ἑδράζεται στὸ ἀντίστοιχο ἔδαφος.

[57] Κατ᾽ ἀντίθεση ὡς πρὸς αὐτὸ μὲ τὸν βασικὸ Ἕλληνα συνομιλητή του, Ἀντώνη Λαυραντώνη, ὁ ὁποῖος δὲν προόριζε τὶς ἀνάλογες ἀποκρυσταλλωμένες ἰδέες καὶ ριζοσπαστικές του συλλήψεις γιὰ συστηματικὴ καταγραφὴ καὶ εὐρύτερη κοινοποίηση, παρὰ σχεδὸν ἀποκλειστικὰ γιὰ τροφοδότηση προφορικῶν συνομιλιῶν μὲ φίλους-συνομιλητὲς καὶ σποραδικὰ μονάχα γιὰ γραπτὴ παρουσίαση ὑπὸ μορφή, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἐπιστολῶν. Ἑρμητικότερο –μὲ αὐστηρὰ *ὁρισμένη* ἔννοια– αἴνιγμα, σχετικὰ μὲ τὴν ὑπαρξιακὴ-πρακτικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ πλήρους θεωρητικοῦ μηδενισμοῦ, ἴσως νὰ μᾶς ἀφήνει, μὲ αὐτήν του τὴν "γραπτὴ σιωπή", ὁ Λαυραντώνης.

σε νὰ μᾶς ἀποκαλύψει ὅτι ὁ παραπάνω ἐκτεθεὶς λόγος μᾶλλον δὲν ἀπέχει καὶ πολὺ ἀπὸ τὸν ἀντίστοιχο προγενέστερων περιφανῶν "φιλοσοφικῶν" προσωπικοτήτων – ὅπως τοῦ Nietzsche ἐπὶ παραδείγματι. Ὅταν ἤδη ὁ τελευταῖος (γιὰ να σταθοῦμε στὸν ἐνδεικτικὸ αὐτὸ παραλληλισμὸ) σημείωνε ὅτι ἡ ἀναρρίχηση στὴν ἐξουσία ἀποπληρώνεται μὲ δυσανάλογα μεγάλο κόστος γιὰ τοὺς πνευματικὰ προικισμένους, μιᾶς καὶ «ἡ πολιτικὴ ρηχαίνει κάθε σοβαρὴ μέριμνα γιὰ πραγματικὰ πνευματικὰ θέματα», ὅταν λ.χ. ἐφιστοῦσε τὴν προσοχή, τονίζοντας πὼς «ἂν ξοδέψει κανεὶς τὸν ἑαυτό του, …τὴν ποσότητα κατανόησης, σοβαρότητας, θέλησης καὶ αὐθυπέρβασης τὴν ὁποία ὁ ἴδιος ἀντιπροσωπεύει, γιὰ τὴν ἐξουσία καὶ τὴν πολιτικὴ τῆς ἰσχύος, δὲν θά 'χει τίποτε γιὰ τὴν ἄλλη κατεύθυνση», ἀφοῦ «τελικὰ οὐδεὶς μπορεῖ νὰ ξοδέψει περισσότερα ἀπ' ὅσα ἔχει»[58] ἤ, συναφῶς, ὅταν ὑπογράμμιζε ὅτι, διακριτό, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, σημάδι ἑνὸς ἰδεοτυπικοῦ φιλοσόφου εἶναι ἡ ἀπὸ πλευρᾶς του –χάριν ἐπιτακτικῆς ἐξοικονόμησης ἐνέργειας πρὸς εὐόδωση τοῦ τιθέμενου σκοποῦ του– ἀποφυγὴ τοῦ πολὺ θαμπωτικοῦ φωτὸς τῆς συγκαιρινῆς φήμης καὶ τῆς γυαλιστερῆς συναναστροφῆς μὲ τοὺς ἑκάστοτε κρατοῦντες[59] ποὺ ἀναπόφευκτα θολώνει τὴν καθαρότητα καὶ περιορίζει τὸ εὖρος τῆς ὀπτικῆς κρατώντας τὸν ἑκάστοτε φορέα τους 'δέσμιο' στὴν ἐποχή του μονάχα καὶ ἀποστερώντας του τὴν ὅποια δυνατότητα οὐσιαστικῆς ἀκτινοβολίας μέσα στὸν διαχρονικὸ ὁρίζοντα τῆς ἱστορίας, πιθανότατα σκεφτόταν, ὅπως κι ὁ κατὰ ἕναν αἰώνα πνευματικὸς ἐπίγονός του Ἕλληνας στοχαστής: Ὁ ἀξιῶν "ἄσβηστη" ἱστορικὰ ἰσχὺ διὰ τοῦ πνευματικοῦ του ἔργου (ὁ Nietzsche θὰ ἔλεγε: ἰσχὺ ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ χρόνος μάταια δοκιμάζει τὰ δόντια του) *ἀντιπαρέρχεται* στὸ πρόσωπο τοῦ ἑκάστοτε πολιτικοῦ ἐξουσιαστῆ καὶ τῶν θεσμικῶν κολάκων-"συμβούλων" του (ὀνομάζονται καὶ "διανοούμενοι"), ὄχι μόνον αὐτοὺς τοὺς ἴδιους ὡς πρόσωπα παρὰ καὶ τὴν θέση καθὼς καὶ τὰ ἐρείσματα ποὺ τὴν στερεώνουν, ἀμφισβητῶν τὶς νόρμες στὶς ὁποῖες ἀναφέρεται ὁ ὅποιος κυρίαρχος ὡς κυρίαρχος (βασιλιάς, ἱερέας, πολιτικός, φύλαρχος[60]).

Ἂν ἡ προσωπικὴ ἰσχύς, ἡ ἀντλούμενη ἀπὸ μιὰν ὁρισμένη δεξιότητα ἢ ἕνα ξεχωριστὸ προικισμό, ἐπαίρεται ὁ φορέας της πὼς δὲν ἀποτελεῖ ἁπλῶς μιὰν ὠχρὴ ἀντανάκλαση τῆς πολιτικῆς εξουσίας ἢ μιὰν ἐκλογίκευση γιὰ τὴν ἔλλειψη κατοχῆς τῆς τελευταίας, τότε καλεῖται ὁ φορέας αὐτὸς νὰ δείξει ὅτι ἀναφέρεται σὲ ἀξιολογήσεις ἢ νόρμες *ποὺ ἁπλῶς δὲν περιλαμβάνονται στὸν "κορσὲ" τῶν νορμῶν στὶς ὁποῖες ἀναφέρονται οἱ πολιτικὰ καὶ θεσμικὰ κρατοῦντες*. Μονάχα στὸ μονοδιάστατο φῶς τῶν νορμῶν ποὺ ἐπικαλοῦνται οἱ ἐν λόγῳ κρατοῦντες ἡ τέτοια ἰσχύς, ἡ ἀναφερόμενη σὲ κάτι "ἕτερον", ὁμοιάζει μὲ ἁπλὸ προϊὸν "αὐθαιρεσίας".

Καλεῖται ἑπομένως ὁ φορέας τῆς ἰσχύος νὰ δείξει ὅτι ἐὰν εἶναι δυνατὸ ν' ἀναγνωριστεῖ κοινωνικὰ ἀνάλογη ἰσχύς, τοῦτο συμβαίνει ἐπειδὴ ὁ χῶρος τῶν νορμῶν ἐν γένει ὑπολαμβάνεται ὡς εὐρύτερος ἀπ' ὅ,τι ἀρχικὰ ἤθελε πιστέψει ὁ πολιτικὰ κυρίαρχος, ὥστε νὰ ἐμπερικλείει τόσο ἐκεῖνες τὶς νόρμες πρὸς τὶς ὁποῖες αὐτὴ ἡ διαφορετικῆς ὑφῆς ἰσχὺς ἀναφέρεται ὅσο καὶ τὶς ἀντίστοιχες πρὸς τὶς ὁποῖες ἀναφέρεται ἡ κρατοῦσα μορφὴ ἰσχύος, μὲ τὸ κοινό τους ἔδαφος νὰ εἶναι ἀνιχνεύσιμο ἀπὸ τὸν θεωρητικὸ παρατηρητὴ ἀκριβῶς στὴ βάση τῶν δομικῶν-τυπικῶν (τ.ἔ. κοινῶν) σημείων ἀμφοτέρων. Γιὰ νὰ τὸ πετύχει αὐ-

[58] F. Nietzsche, *Τὸ Λυκόφως τῶν Εἰδώλων* («Τί Λείπει στοὺς Γερμανούς», ἑνότητες 1 & 4) στό: *The Portable Nietzsche*, ἐπιμ. & μτφρ. W. Kaufmann, Penguin Books, New York 1976, σελ. 506, 508-9.

[59] Βλέπε λ.χ. F. Nietzsche, *Ἡ Γενεαλογία τῆς Ἠθικῆς* III, 8 στό: *Basic Writings of Nietzsche*, μτφρ. W. Kaufmann, The Modern Library, New York 1992 [1966], σελ. 544-548.

[60] Στὴν ἔννοια τοῦ φύλαρχου ἀνήκει *mutatis mutandis* κι ὁ ἀναφανεὶς στὴν μαζικὴ δημοκρατία νέος τύπος κυρίαρχου, ὁ ἀποκαλούμενος χρηματικὸς μεγιστάνας (ὁ διαρκῶς ἐνδεδυμένος τὰ ὑποτακτικὰ ροῦχα τοῦ "μισθωτοῦ" *διευθυντῆ-συντονιστῆ* ἐντὸς συνθηκῶν "ὥριμου"- κρατικοῦ καπιταλισμοῦ).

τό, ὡστόσο, ὀφείλει πρῶτα ὁ φορέας τῆς διακριτῆς αὐτῆς μορφῆς ἰσχύος *νὰ σπρώξει στὰ ἄκρα τὸ δικό του ἰδιαίτερο χάρισμα*, τὸν τομέα στὸν ὁποῖο ὁ ἴδιος πλεονεκτεῖ (ἔχοντας καλλιεργήσει τὸν ἐπ᾿ αὐτοῦ εἰδοποιὸ προικισμό του ἢ κατακτήσει τὴν λεγόμενη οἰκειοπραγία)· νὰ διευρύνει τ.ἔ. αὐτὴν τὴν ἐπιμέρους ἐπικράτεια στὴν ὁποία αἰσθάνεται ὑπέρτερος καὶ νὰ τὴν ὑψώσει στὸν μέγιστο δυνατὸ ἀξιακὸ ἐκθέτη, ἀναβιβάζοντας κατ᾿ ἀρχὴν τὴν μερικότητά της σὲ μέγεθος πρωταρχικῆς σημασίας, προκειμένου νὰ σχετικεύσει τὸ ἕως τότε ἀπολυτοποιηθὲν σχετικὸ μέγεθος (μὲ τὸ ὁποῖο συνήπτετο ἡ θέση τῆς κρατούσας ἐξουσίας) διὰ τῆς τοποθέτησής της στὸ πλάι τοῦ τελευταίου. Στὴν περίπτωση ποὺ καταφέρει νὰ μεγαλώσει τὴν συνολικὴ ἐπικράτεια τῆς ἰσχύος (τὴν περιλαμβάνουσα ὅλες τὶς ἐπιμέρους μορφὲς) αὐτόματα συρρικνώνει ἐκείνην τῆς κρατούσας ἐξουσίας, καθὼς ἡ αὔξηση τῆς πρώτης μέσα ἀπὸ τὴν συμπερίληψη μιᾶς "ἄρτι ἀφιχθείσας" διακριτῆς μορφῆς τῆς πνευματικῆς ἰσχύος, *λαμβάνει χώρα (καὶ) μὲ ὅρους δεσμευτικῆς κοινωνικῆς ἰσχύος* λόγῳ τοῦ ὅτι διευρύνει τὸν κοινὸ θεσμικὸ χῶρο τὸν ὁποῖο μοιράζεται μὲ τὴν κρατοῦσα ἐξουσία[61]. Ἔτσι, ἡ πνευματικὴ ἰσχὺς τὴν ὁποία πορίζεται (ἤ, ἀκριβέστερα, ἡ αἴγλη ἡ ἀντληθεῖσα ἀπό τούτην τὴν ἰσχύ), φθάνει κάποτε νὰ νοεῖται ἀπὸ τοὺς ὑψηλῶς διατιμήσαντες τὴν ἐξουσία ἤ, σποραδικά, ἀπὸ αὐτὴν ταύτην τὴν κοινὴ συνείδηση, ὡς μιὰ ἕτερη μορφὴ (δυνητικῆς) ἐξουσίας ποὺ ἀξιώνει ἔμμεσα καὶ σὺν τῷ χρόνῳ νὰ καταστεῖ ἡ ἴδια δεσμευτικὸς κανόνας, αἴροντας *de facto* τὸ πρωτεῖο τῆς ἰσχύος (ἢ αἴγλης, ἀντίστοιχα) τῆς συναπτόμενης μὲ τὴν πάλαι ποτὲ κρατοῦσα πολιτικὴ ἐξουσία καὶ τοὺς πραγματικοὺς νομιμοποιητὲς ἢ ἐπίδοξους μνηστῆρες της. Ὑψώνεται τότε, σὲ μιὰν ὁρισμένη στιγμή, ἡ ἰσχὺς σὲ νέας μορφῆς ἐξουσία ἡ ὁποία *κάτι* διατηρεῖ ἀπὸ τὸ *status* τῆς παλαιᾶς προκειμένου νὰ εἶναι σὲ θέση νὰ φανερώσει τὴν μονομέρεια καὶ μερικότητα τῆς καθιερωμένης ἢ κρατούσας ἐξουσίας. Ἐκεῖνος ποὺ ἐδῶ ἐπιδιώκει τὴν ἰσχὺ ἔναντι τῆς ἐξουσίας φοράει ἐπίσης τὸ σμιλευμένο καὶ ἐπιμελημένο προσωπεῖο καινούργιου νομοθέτη: σφίγγοντας τώρα ἐλαφρὰ στὴν παλάμη του τὴν –ἀπὸ χίλιους σύνθετους κόκκους ἀποτελούμενη– ἄμμο τῆς ἰσχύος προκειμένου νὰ τὴν καταστήσει συμπαγέστερη μᾶζα (ὥστε νὰ θυμίζει κάπως τὴν ἀρραγῆ σύσταση τῆς ἐξουσίας) καί, ὡς τέτοια, πιὸ "ἀσφαλισμένη", ἐπιδιώκει γενικότερα νὰ *δείξει* ὅτι ὅσο πιὸ γερὰ σφίγγει κανεὶς τὴν ἰσχὺ γιὰ να τὴν κατασφαλίσει, τόσο περισσότερο ἐκείνη τοῦ ξεγλιστράει ἀπὸ τὰ χέρια καὶ λιγοστεύει· ἀπεναντίας, ὅποιος θέλει νὰ κρατήσει περισσότερη ἀπὸ αὐτὴν καὶ γιὰ μεγαλύτερο χρονικὸ διάστημα στὴν κατοχή του μᾶλλον θὰ πρέπει νὰ τὴν ἐναποθέσει σὲ ντελικάτα καὶ εὐλύγιστα δάχτυλα ποὺ κρατιοῦνται μὲν μεταξύ τους ἑνωμένα ἀλλὰ ποτὲ ὁλόκλειστα ἢ σφαλισμένα σὲ σφιχτὴ γροθιά, διατρέχοντας, βέβαια, πάντα τὸν κίνδυνο ἑνὸς δυνατοῦ ἀνέμου βίας ἢ πρωτόγονου ἀταβισμοῦ ποὺ μπορεῖ να τὴν σκορπίσει αὐτοστιγμεί. Τοῦτο πολὺ ἁπλὰ σημαίνει: *Μακροπρόθεσμη* κυριαρχία ἀντλεῖ κατὰ κανόνα ὅποιος πείθει τὸν ἄλλον νὰ ἀναγνωρίσει τὴν δεξιότητά του καθὼς καὶ τὶς ὑπαγορευόμενες ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐπιταγὲς αὐτοβούλως, δίχως δηλ. ὁ δεύτερος νὰ νιώθει ὅτι ἐξαναγκάζεται μὲ τὴν βία· μόνον μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μετράει βάσιμες πιθανότητες νὰ βγάλει ρίζες στὴν ψυχὴ τοῦ ἄλλου. Κι ἔτσι ὅμως ἀκόμα: Μόλις καταφέρει νὰ ἀρθεῖ στὸ ὕψος τοῦ θεωρητικοῦ παρατηρητῆ, ἀναδρομικὰ ἐπισκοπώντας τὰ πράγματα, βλέπει ὅτι κι αὐτὴ αὕτη ἡ ἀξίωση ἰσχύος, μολονότι πιὸ εὔκαμπτη καὶ μακροπρόθεσμη ἀπὸ τὴν ἀξίωση ἐξουσίας, συνιστᾷ ἀπὸ δομικῆς πλευρᾶς μονάχα ἕναν *διαφορετικὸ* τρόπο πορισμοῦ κυριαρχικῆς δύναμης μὲ τὰ δικά της νομιμοποιητικὰ μέσα· ἐπαληθεύει δὲ γενικότερα ἡ ἐνεργοποίηση τῆς τέτοιας ἀξίωσης τὴν καθολικότητα τῆς (δομικῶς) ἐπαναληπτικῆς κίνησης γιὰ τὴν ἀπόκτηση αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ κοινοῦ στοιχείου ποὺ μέσα στὶς συνθῆκες ὀργανωμένης κοινωνίας συνάπτεται ἀναγκαῖα μ᾿ ἕνα ὑπερκεί-

[61] Βλέπε τὰ ἤδη παρατεθέντα κονδύλεια ἀνέκδοτα δελτία ἀρ. 3900-1.

μενο ἐπίπεδο νομιμοποίησης ἢ ἕναν ὑπερεμπειρικὸ θρόνο, τὸ(ν) ὁποῖο προσπαθεῖ ἑκάστοτε νὰ ἰδιοποιηθεῖ ὁ ἐν λόγῳ φορέας μὲ τὰ δικά του ξεχωριστὰ ἐργαλεῖα. Ἡ ἐπιλογὴ τῶν μέσων καὶ ἡ συγκεκριμένη χρήση τους γιὰ τὸν πορισμὸ δύναμης προσδιορίζει λοιπὸν τὴν ὑφὴ τῆς κοινωνικῆς ταυτότητας τῶν ὑποκειμένων, ἡ ὁποία ἔτσι συναρτᾶται κατ᾽ ἀνάγκη μὲ τὴν μεγαλύτερη ἢ μικρότερη διαφοροποίηση ἔναντι τοῦ συγκεκριμένου τρόπου ἄντλησης τῆς ἰσχύος ἐκ μέρους ἄλλων ὑποκειμένων.

Μὲ βάση τὰ ὅσα ἕως τώρα εἴπαμε, ἡ ἐξήγηση γιὰ τὸ ὅτι ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς ἀντιπαρέρχεται κάθε μορφὴ στενὰ πολιτικῆς ἐξουσίας προκειμένου νὰ αὐξήσει τὴν ἰδία στὸν τομέα του ἰσχὺ φαίνεται πὼς μπορεῖ νὰ ἀναζητηθεῖ σὲ δύο κύριες αἰτίες: α) στὴν ἀπὸ μέρους του ἀκέραια προγραμματικὴ συνειδητοποίηση ὅτι, ἐφόσον κανένα σύστημα (πολιτικῆς) *ἐξουσίας* δὲν μπορεῖ νὰ περικλείσει μέσα του ὅλες τὶς δυνατὲς / σημαίνουσες μορφὲς ἢ πλευρὲς τῆς ἰσχύος[62] (βλ. προ-

[62] Μολονότι αὐτὸ *ἀκριβῶς* εἶναι τὸ αἴτημα καὶ διακύβευμα τοῦ μέλλοντος, ὅπως καταφαίνεται ἀπὸ τὶς καλπάζουσες διεπιστημονικὲς [*interdisciplinary*] συνεργασίες μεταξὺ ἐκτεχνικευμένων ἐπιστημονικῶν κλάδων, ὅπως κάποτε καὶ ἀπὸ τὶς ἀντίστοιχες μεταξὺ θεωρητικῶν ἀλλὰ καὶ καλλιτεχνῶν: νὰ ἐφευρεθεῖ ἕνα τόσο περιεκτικό, ὑποβλητικὸ καὶ στιβαρὸ σύστημα ἐξουσίας ποὺ νὰ ἀπορροφάει μέσα του κάθε μορφὴ ἰσχύος ὥστε νὰ μὴν ἀφήνει περιθώριο *σκέψης* γιὰ ἀντίσταση καὶ κανένα κρυφὸ ἀντικλείδι – κάτι ποὺ προφανέστατα ὅλοι αὐτοὶ οἱ πνευματικοὶ ἀθλητὲς θὰ δυσκολευθοῦν πολὺ νὰ συλλάβουν: τί εἴδους μορφώματα δηλ. μέλλουν νὰ ἐναγκαλιστοῦν τὶς δημιουργικές τους ἐπίνοιες.

Ἡ συστηματικὴ συνεργασία μεταξὺ διαφορετικῶν ἐπιμέρους θετικῶν πεδίων (βιολογία, φυσική, ἰατρική, κυβερνητική, διαστημική, βαλλιστικὴ κτλ.) ὅπως κι ἡ ἀντίστοιχη, τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν, δημιουργία ἑνιαίων μορφῶν τέχνης ἀπὸ τὴν συνένωση ἢ σύνθεση τῶν ἐπιτευγμάτων ποικίλων τεχνῶν (τελευταίως μάλιστα ὑπὸ τὴν ὁλοένα καὶ συχνότερα ἐπιστρατευόμενη αἰγίδα τῆς κυβερνητικῆς), ἤδη προδίδει στὸν ἐν ἐγρηγόρσει παρατηρητὴ τὴν ἐν λόγῳ στόχευση, ἡ ὁποία βέβαια ὑπῆρξε ἀνέκαθεν ἐνεργὴ ἀκόμη κι ἂν ἀποτυπωνόταν στὸ ἀπώτερο παρελθὸν σὲ μεμονωμένες, ἀσυστηματοποίητες, πολιτικὲς πράξεις (ἤδη λ.χ. στὴν τελετὴ ἀποθέωσης τῶν αὐτοκρατόρων)· κι ἂν τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἠχεῖ ὑπερβολικό, ἂν ὄχι ἐξωφρενικό, στὰ εὐαίσθητα ὦτα τῶν σημερινῶν "βελτιωτῶν" μας, ἂς ἀναλογιστοῦν γιὰ μιὰ στιγμὴ τὰ λόγια τοῦ Κονδύλη, τὰ περιεχόμενα σὲ μιὰ σχετικὰ ὄψιμη ἐπιστολή του: «…λίγοι ξέρουν πόσο γόνιμα ἀποτελέσματα ἔχουν δώσει ὥς τώρα οἱ συγκριτικὲς μορφολογικὲς ἀναλύσεις τομέων φαινομενικὰ ἄσχετων μεταξύ τους. Ποιός βάζει μὲ τὸ νοῦ του π.χ. ποιά σχέση ὑπάρχει ἀνάμεσα στὴν προοπτική, ὅπως τὴν ἀνακαλύπτει ἡ ζωγραφικὴ τῆς Ἀναγέννησης, καὶ στὴν ταυτόχρονη ἐφεύρεση τῶν πυροβόλων ὅπλων, ἤτοι στὸ βάθεμα (τῆς ἀντίληψης) τοῦ χώρου μέσῳ τῆς βαλλιστικῆς;…Εἶναι τυχαῖο καὶ ξεκάρφωτο τὸ γεγονὸς ὅτι γύρω στὸ 1900, μέσα σὲ 20 περίπου χρόνια, ἄλλαξαν *ταυτόχρονα* καὶ *ριζικὰ* μορφὴ ἡ λογοτεχνία, οἱ εἰκαστικὲς τέχνες, ἡ μουσική, ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη, ἡ γλωσσολογία, ἡ κοινωνιολογία, ἡ λογικὴ κτλ. κτλ.; (ἐπιστολὴ τῆς 13.4.1992 στὸν Σπύρο Τσακνιᾶ – δημοσιευμένη στὸν Κατάλογο τῶν ἐκδόσεων Στιγμὴ (ἀρ. 23), Φεβρουάριος 2007, σελ. 55-60· γιὰ τὸ παραπάνω παράθεμα: σελ. 57-58). Καὶ ἐὰν τοῦτα οὐδεμιὰ περίσκεψη προκαλοῦν, ἂς ἐφελκύσουν τουλάχιστον τὴν προσοχή τους τὰ ὄχι καὶ τόσο εὐκαταφρόνητα (σύστοιχα) λόγια τοῦ Arthur Brittan –τὰ ὁποῖα ὁ Κονδύλης συμπεριέλαβε σὲ ἀνέκδοτο δελτίο του (ἀρ. 4430 [086])– ἀναφορικὰ μὲ τὸν *βαθμὸ πνευματοποίησης* ποὺ ἐνδεχομένως ἀναμένεται νὰ λάβει ἡ ἀπόπειρα "ὁλοκληρωτικῆς" κατάκτησης τῆς καθολικότητας μέσῳ τῆς πολύπλευρης διεπιστημονικῆς συνεργασίας: «Τὸ νὰ ποῦμε ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι δραματικὴ εἶναι σὰν νὰ λέμε ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἐνδιαφέρονται νὰ ἀποτρέψουν ἄλλους νὰ ἔχουν πλήρη ἀντιληπτικὴ διείσδυση στὰ κίνητρά τους. Παραστάσεις, διαδραματίσεις, ὑπόδυση ρόλων, λαμβάνουν χώρα προκειμένου νὰ ἐλαχιστοποιηθεῖ ὁ κίνδυνος τῆς αὐτοαποκάλυψης» (βλ. Brittan A., *Meanings and Situations*, London: Routledge & Kegan Paul Ltd, 1973, σελ. 123).

Στὸ ἴδιο πνεῦμα διατυπώνεται κι ὁ ἀκόλουθος ἀφορισμὸς τοῦ Κονδύλη: «Η μεγαλύτερη ἐλπίδα τῆς ἐλευθερίας δὲν βρίσκεται παρὰ στὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἐπινοήθηκε *ἀκόμα* ἡ τέλεια καταπίεση» (δική μου ἔμφαση). Γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἐνδεχομένως συνάπτεται ἕνας *ὁρισμένος* τύπος συντηρητισμοῦ –καὶ ὄχι ἐκεῖνος ποὺ κατὰ κανόνα ἀφελῶς ἀποδίδεται στὸν Κονδύλη– μὲ ἀνάλογες πρὸς τὶς παραπάνω παρατηρήσεις γιὰ τὴν ἔλευση ἄκρως "δυσμενέστερων" κοινωνικῶν ὅρων (ἀπὸ τοὺς τωρινοὺς) ἀκριβῶς μέσα ἀπὸ ὁλόθυμες "βελτιωτικὲς" προθέσεις, θὰ χρειασθεῖ νὰ

αναφερθέντα δελτία ἀρ. 4020-4021, 4029-4030), ἀνώφελη καὶ μάταια παρουσιάζεται *ἀπὸ ἕνα σημεῖο καὶ πέρα* ἡ ὀλόθυμη, ἐμμανὴς καὶ ἀπολύτως ἐπενδυμένη ἀξιακὰ ἐπιδίωξη τῆς κατοχῆς καὶ κατασφάλισής της, καὶ β) στὴν ἐπίγνωση ὅτι ἡ βαθύτερη, ποιοτικότερη καὶ πιὸ μακροπρόθεσμη μορφὴ ἰσχύος κατὰ κανόνα δὲν εἶναι παρὰ ἐκείνη ποὺ βασίζεται τελικὰ στὸ αὐτόβουλον τοῦ ἄλλου νὰ τὴν παράσχει, ἄρα δέον εἶναι ν᾽ ἀναζητηθεῖ σὲ χώρους μὴ πολιτικῆς ἐξουσίας, ὅπως κατ᾽ ἐξοχὴν ὁ πνευματικός, ὅπου τὸ στοιχεῖο τοῦ ἐξαναγκασμοῦ φαίνεται κατὰ πολὺ ἠπιότερο. Τὸ δεύτερο αὐτὸ στοιχεῖο εἶναι σημαντικό, διότι ἀπὸ μόνη της ἡ συνειδητοποίηση τῆς ἀνεπάρκειας τῆς ἐξουσίας νὰ περιλάβει ἐντός της ὅλες τὶς ἐπιμέρους μορφὲς ἢ τοὺς κρυστάλλους ἰσχύος τίποτε τὸ ἀπολύτως δεσμευτικὸ ἢ ἀναγκαῖο δὲν προοιωνίζεται γιὰ τὸ ἐπίπεδο τῆς πράξης πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς ἀποποίησης τῆς ἐξουσίας - ὅσο καὶ ἂν αὐτὴν ἀκριβῶς τὴν συνεπαγωγὴ θὰ ἤθελαν νὰ καταστήσουν "νομοτελειακὴ" ἢ νομολογικὴ ἀρκετοὶ ἀντίπαλοι τῆς στρατευμένης θεωρίας τῆς ἀπόφασης καὶ ὑπέρμαχοι τοῦ συνδιαλλασσόμενου Λόγου, διεπόμενοι ἀπὸ τὴν τυπικὴ ὀρθολογιστικὴ προκατάληψη πὼς ὁ κριτικὸς "διαφωτιστικὸς" Λόγος θὰ μποροῦσε μιὰ μέρα νὰ ἐξαλείψει μὲ τὴν "σοφία" καὶ "ὡριμότητά" του "παρωχημένες μονομέρειες" καὶ "ὁλοκληρωτικὲς πρακτικές".

Ἡ προσεκτικὴ ἐξεργασία τῶν δύο παραπάνω ἰδεῶν, καὶ εἰδικότερα ὁ σαφέστερος προσδιορισμὸς τῆς σχέσης τους, μᾶς παρέχει, ὅπως νομίζω, κατάλληλο ἑρμηνευτικὸ σύνεργο γιὰ τὸ "ξεκλείδωμα" τῆς κονδύλειας (ὄψιμης) θέσης περὶ ἰσχύος:Ἐὰν ἡ διαπίστωση ὅτι καμμιὰ μορφὴ ἐξουσίας δὲν μπορεῖ νὰ ἀγκαλιάσει στὸ μορφολογικό της πλαίσιο ἢ νὰ "ἀπορροφήσει" μέσα της κάθε δυνατό εἶδος ἰσχύος ἀποτελεῖ ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς σχετικότητας, ἀνεπάρκειας καὶ ἐν γένει ἀνημπόριας τῆς ἐξουσίας ὡς ἐξουσίας νὰ καταστεῖ μόνιμη καὶ καθολικὴ μορφὴ κυριαρχίας, τότε, ἡ ἑτέρη διαπίστωση περὶ τῆς ἐν τῇ πράξει συχνὰ μεγαλύτερης ἢ οὐσιαστικότερης ἐπίδρασης μιᾶς μὴ ἀνοιχτὰ ἐπιβαλλόμενης καὶ "εὐπλαστότερης" (ἔναντι τῆς ἐξουσίας) ἰσχύος, ἀποτελεῖ, θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε, ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς θέσης ὅτι *εἶναι* ἐφικτὴ *σχετικῶς* ἢ *ὡς ἕνα σημεῖο* ἡ κατάκτηση ἑνὸς εἴδους μονιμότερης ἢ ποιοτικότερης ἐπιρροῆς, ἔστω κι ἂν ὀλιγότερο δεσμευτικῆς καὶ κατ᾽ ἀρχὴν περισσότερο συναρτημένης μ᾽ ἕναν ἐπιμέρους τομέα· ἀποτελεῖ, κοντολογίς, μιὰ περιορισμένη ἢ μετριασμένη, ἀλλὰ πάντοτε σημαίνουσα, σχετίκευση τοῦ πρώτου ἐπιχειρήματος. Δὲν αἴρει, ἀσφαλῶς, τὸ γενικῶς ἰσχύον καί, ἄρα, περιεκτικότερο πρῶτο ἐπιχείρημα, διότι ἡ ἐν λόγῳ σχετικότητα καὶ ἀνεπάρκεια ἢ ἀδυναμία ἐπίτευξης τῆς ἀπόλυτης "καθολικότητας" καλύπτει μὲ τὸ πέπλο της ὄχι μονάχα τὴν ἐπικράτεια ποὺ καταλαμβάνει τὸ ἑκάστοτε σύστημα ἐξουσίας, παρὰ καὶ τὴν ἀντίστοιχη τῆς ἑκάστοτε δυνατῆς μορφῆς ἢ πλευρᾶς ἰσχύος, ὅσο ραφιναρισμένη ἢ σύνθετη καὶ νὰ παρουσιάζεται ἡ τελευταία· δηλώνει, ὡστόσο, ὅτι, μολονότι εἶναι πράγματι ἀδύνατη ἡ κατασφάλιση μιᾶς μόνιμης, καθολικὰ ἀποδεκτῆς καὶ ἱστορικὰ ἀπαρασάλευτης θέσης κυριαρχίας, ἐὰν καὶ ἐφόσον ὑπάρχει (σ᾽ ἕναν βαθμὸ τουλάχιστον) μιὰ "ποιοτικότερη", βαθύτερη καὶ πιὸ μακροπρόθεσμη κοινωνικὴ ἀναγνωρισιμότητα καὶ ἐπίδραση, αὐτὴ πρέπει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ ἀναζητηθεῖ, δυνάμει τῆς ἰδιαίτερης ὑφῆς της, μᾶλλον στὴν εὐρύτερη σφαῖρα τῆς ἰσχύος παρὰ τῆς στενὰ νοούμενης (τ.ἔ. πολιτικῆς) ἐξουσίας. Ἀπὸ ἕνα σημεῖο καὶ πέρα μάλιστα εἶναι ἀκριβῶς ἡ ἴδια ἡ κατάκτηση τῆς ἑκάστοτε συγκεκριμένης μορφῆς ἰσχύος ποὺ de facto φανερώνει μέσα ἀπὸ τὴν *ἁπτὴ - χειροπιαστὴ ("σαρκωμένη") της μερικότητα* τὸ ἐν γένει ἀνέφικτον τῆς κατοχῆς ἀπόλυτης καὶ καθολικὰ ἀποδεκτῆς ἰσχύος ἢ ἐξουσίας. *Πρέπει ἐντούτοις νὰ φθάσει κανεὶς στὰ ἄκρα ἑνὸς προικισμοῦ ἢ τῆς καλλιέργειας ἑνὸς χαρίσματος γιὰ νὰ μπορέσει νὰ αἰσθανθεῖ καὶ νὰ δείξει ὅτι εἶναι ἕνας ἐκ τῶν προικισμῶν, ἕνα μεταξὺ ἄλλων χαρισμάτων*, ὅπως ἀκριβῶς πρέπει ἀπὸ μιὰν ὁρισμένη κατακτηθεῖσα ἢ καταληφθεῖσα κοινωνικὴ θέση νὰ ἔρθει πρῶτα

ἐπανέλθουμε σὲ ἄλλη θέση.

σὲ ρήξη μὲ τὴν κρατοῦσα θέση ποὺ συνάπτεται μὲ μιὰ καθιερωμένη νόρμα γιὰ νὰ μπορέσει *ἀνασκοπικά* ν᾽ ἀντιληφθεῖ τὸ δομικὰ κοινὸ ἔδαφος ποὺ μοιράζεται ἡ "παραβατικὴ" ἢ "ἀποκλίνουσα" [*transgressive*] αὐτὴ θέση του μὲ τὴν ἀντίστοιχη κρατοῦσα, τὴν συνδεόμενη μὲ τὴν ἀνάλογη νόρμα (ἄρα καὶ τὴν "μονομέρεια" αὐτῆς τῆς "ἀνατρεπτικῆς" θέσης) πίσω ἀπὸ τὰ ἑκάστοτε διαφορετικὰ περιεχόμενα ἢ ἰδεολογικὰ πρόσημα ποὺ χωρίζουν τὶς δυό τους[63].

Ὁ Κονδύλης, μὲ ἄλλα λόγια, φαίνεται νὰ προχωράει ἐδῶ ἕνα βῆμα παραπέρα ἀπὸ τοὺς ὁμοτέχνους του: ἀναγνωρίζει καὶ ὁμολογεῖ τὸ ἐν γένει περιορισμένο τοῦ κρυστάλλου ἰσχύος ποὺ ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν θεωρητική του δραστηριότητα, μολονότι πράγματι θεωρεῖ πὼς αὐστηρὰ "ἐντὸς τῶν τειχῶν" τῆς ἐπιστήμης ὡς ἀναζήτησης τῆς ἀλήθειας ὁ ἴδιος ἐκφράζει τὴν ἀνώτερη θεωρητικὴ θέση καὶ πὼς ἡ κοινωνικοοντολογικὴ αὐτὴ θέση διαθέτει τὴν ξεχωριστὴ ἰδιότητα νὰ συμπυκνώνει στὸ μορφολογικό της πλαίσιο ὅλες τὶς βασικὲς δομὲς σκέψης καὶ δράσης.

Στὴν ἀποδοχὴ τοῦ ἐν γένει πεπερασμένου χαρακτήρα τοῦ κρυστάλλου ἐκείνου ἰσχύος, τοῦ ἀπορρέοντος ἀπὸ τὴν ὁλόπλευρη καλλιέργεια τῶν προσωπικῶν του κλίσεων καὶ ἀπὸ τὴν ἀξιοποίηση τῶν ἰδίων δυνατοτήτων, διαβλέπει κανεὶς ἕνα ἐγχείρημα πένθους καί, παράλληλα, «μιὰ διανοητικὴ δυνατότητα ἢ ἱκανότητα νὰ θέτει κανεὶς ἐνώπιόν του τὴν προβληματικὴ ἢ μάταιη πλευρὰ τῆς ζωῆς [ποὺ δὲν μπορεῖ πλέον νὰ ἐξωραϊσθεῖ ἀπὸ τὴν κατοχὴ μιᾶς καὶ μόνης μορφῆς ἰσχύος], *ἡ ὁποία ὅμως ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν περίσσεια ὑγεία καὶ τὴν πληρότητα τῆς ὕπαρξης*»[64]. Ἐδῶ, ἀπὸ ἕνα συγκεκριμένο μετερίζι, τὸ λεγόμενο "πνευματικό", ἐπιλέγεται ὁ κοινὸς δρόμος τῆς κοινωνίας, ἐὰν μποροῦμε νὰ ποῦμε ἔτσι, γιὰ νὰ δειχθεῖ *ὅτι* καί *πῶς* ἀποσύρεται καθένας στὴν ἰδιωτικότητά του γιὰ νὰ περπατήσει τὸν δρόμο τῆς κοινωνίας στὸ "σπίτι" ἢ τὸ ὑπαρξιακό του καβούκι πρὶν τὸν διαβεῖ ἐκ νέου –ἀφήνοντας τούτη τὴ φορὰ διακριτὰ ἴχνη– ἔξω ἀπ᾽ τὸ προσωπικό του καταφύγιο, *ἀτάραχα* τιμώντας τὴν ἐπανάληψη τῆς Ἱστορίας.

Μποροῦμε ἐδῶ νὰ ποῦμε, ὄχι δίχως κάποια αὐτοπεποίθηση, ὅτι φαίνεται νὰ ἔχουμε *δύο λειτουργίες ἢ στιγμὲς* ἐγγραφεῖσες στὴν –διὰ τοῦ θεωρητικοῦ ἐνεργήματος τῆς περιγραφικῆς θεωρίας καὶ τῆς δημοσιοποίησής του– ἄσκηση ἰσχύος ἀπὸ μέρους τοῦ Κονδύλη, μιὰ «ἐξωτερικὴ» καὶ μιὰ «ἐσωτερική», ποὺ συνυπάρχουν, ἐναλλάσσονται, ἀλληλοπεριχωροῦνται καὶ ἐνίοτε 'διολισθαίνουν' ἀθόρυβα ἡ μιὰ στὴν ἄλλη: ὁ πορισμὸς ἰσχύος ἀφενὸς λαμβάνει χώρα μέσα ἀπὸ τὸν νομοποιητικὸ-καθολικευτικὸ [*legislative*] χαρακτήρα τῆς ἴδιας τῆς πράξης καὶ τὸν ἀντίστοιχό της τρόπο παρουσίασης· ἐν προκειμένῳ, δηλαδή, μέσα ἀπὸ τὴν ἀνακοίνωση τῶν πορισμάτων τῆς θεωρίας στὴν κοινότητα καὶ εἰδικότερα τὰ πνευματικά της θέσμια (συνεπείᾳ τῆς καλλιέργειας μιᾶς δεξιότητας γι᾽ ἀπόκτηση γνώσης καὶ συνεπῆ λογικὴ σκέψη) ἀναδύεται τὸ πρόσωπο ποὺ κομίζει τοὺς ἐν λόγῳ καρποὺς τῆς θεωρητικῆς συγ-

[63] Ἐδῶ ἀκριβῶς καταφαίνεται ἡ ὄχι ἀσήμαντη διαφορὰ τοῦ Κονδύλη ἀπὸ τὸν Heidegger καθὼς καὶ τοὺς ἐκπροσώπους τοῦ λεγόμενου ἡρωικοῦ ὑπαρξισμοῦ: Ἐνῶ οἱ δεύτεροι φανερὰ ἢ σιωπηρὰ διαχωρίζουν τελικὰ μὲ ἀξιολογικὴ ἔννοια τὰ ὑποκείμενα σὲ "αὐθεντικὰ" καὶ "ἀναυθεντικά", θεωρώντας πὼς τὰ πρῶτα ἔχουν ἐπιτέλους ξεπεράσει τὸ σκέπτεσθαι ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ "μαγικοῦ ραβδιοῦ τοῦ αὐτονόητου" ὡς εἰσηγητὲς / φορεῖς μιᾶς "διακριτῆς" ἢ σημαίνουσας (θεωρητικῆς) πράξης, ὁ Κονδύλης βλέπει, ἀπεναντίας, σὲ τούτη τὴν διακριτότητα ἢ τὴν στιγμὴ τῆς ρήξης τοῦ θεσμισμένου τὴν –ἀπαραίτητη γιὰ ὁρισμένα ὑποκείμενα– προϋπόθεση μονάχα ἢ τὸ ἁπλὸ μεταβατικὸ στάδιο πρὸς ἀνασκοπικὴ συνειδητοποίηση ἀπὸ μέρους των τοῦ κοινοῦ δομικοῦ χώρου ποὺ μοιράζονται μὲ τὶς λοιπὲς ἀνθρώπινες ὑπάρξεις (τὶς μὴ ἐπιδιδόμενες λ.χ. στὸν ἀδιάλειπτο διασκεπτικὸ λογισμὸ καὶ τὴν ἀντίστοιχη βίωση ἀκραίων ὑπαρξιακῶν καταστάσεων) πέραν τῶν ἀξιοσημείωτων διαφορῶν ποὺ ἀναπτύσσουν μεταξύ τους τὰ ἐν λόγῳ ὑποκείμενα ἀπὸ πλευρᾶς περιεχομένου.

[64] Fr. Nietzsche, *Ἡ Γένεση τῆς Τραγωδίας*, «Ἀπόπειρα αὐτοκριτικῆς», ἐνότ. 1 στό: *Basic Writings of Nietzsche*, ἐπιμ. & μτφρ. W. Kaufmann, The Modern Library, New York 1992, σελ. 17-18 (ἔμφαση δική μου – ἐλαφρῶς παραφρασμένο ἐδῶ τὸ πρῶτο σκέλος τῆς πρότασης).

κομιδῆς, δηλώνοντας ἔτσι τὴν ἁρμοδιότητά του ἔναντι τῶν ἄλλων στὸν συγκεκριμένο τομέα τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς / δραστηριότητας, στὴν βάση τῆς ὁποίας ἀξιώνει δεσμευτικότητα· ἀφετέρου, ὁ πορισμὸς ἰσχύος λαμβάνει χώρα ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῆς *ἐν γένει* μερικότητας αὐτῆς τῆς ἐπίδοσης ἢ τοῦ ἐν λόγῳ καλλιεργημένου χαρίσματος (τοῦ συναπτομένου μὲ τὸ ἰδιαίτερο ποιὸν τῆς θεωρίας) καὶ προδίδει τὴν ἱκανότητα αὐτοσχετίκευσης ἢ τὸ διαθέσιμο στὸν φορέα ἀπόθεμα νὰ μπορεῖ νὰ βλέπει τὸν ἑαυτό του ὡς Ἄλλον μέσα ἀπὸ τὴν ὑπόδυση ἕτερου κοινωνικοῦ ρόλου.

Σ᾽ ἕνα πρῶτο ἐπίπεδο ἀνάγνωσης, ἡ πρώτη στιγμὴ φαίνεται νὰ εἶναι ἡ «ἐξωτερική», ἐκείνη δηλαδὴ στὴν ὁποία ἡ ἰσχὺς ἀντλεῖται ἐκ τῆς ἀναγνώρισης ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν πειθὼ ἢ τὴν ἐπιχειρηματολογικὴ "καθυπόταξη" τοῦ Ἄλλου, ἐνῶ ἡ δεύτερη, ἡ «ἐσωτερική», ἐκείνη στὴν ὁποία ἡ ἰσχὺς ἀπορρέει ἀπὸ τὴν ἱκανότητα τοῦ ὑποκειμένου νὰ "ἀνοίγεται" στὸν ἑαυτό του καὶ νὰ τὸν καθιστᾷ ἕτοιμο ν᾽ ἀποδεχθεῖ τὴν προοπτικότητα τῆς πράξης του. Φαίνεται, ὡστόσο, οἱ δύο παραπάνω "στιγμὲς" ἢ λειτουργίες νὰ εὑρίσκονται μεταξύ τους σὲ διαλεκτικὴ ἀλληλεπίδραση τόσο ποὺ φθάνει νὰ μὴν εἶναι πάντοτε ὁρατό ποῦ ἐντοπίζεται κάθε φορὰ τὸ πρόσωπο καὶ ποῦ τὸ προσωπεῖο, ποιά ἑστία τροφοδοτεῖ τὴν ἄλλη ἢ ποιά βλέπεται ὡς βαθύτερη καὶ ἄρα πιὸ προσωπικὰ ἐπενδυμένη ἀπὸ τὴν ἔποψη τοῦ πορισμοῦ ταυτότητας. Ἔτσι λ.χ. τὸ στοιχεῖο ποὺ θεωρεῖται ὅτι ὁ Ἄλλος ἐκλαμβάνει ὡς ἰδιότητα τοῦ ὑποκειμένου προσπορίζουσα σὲ αὐτὸ τὴν κατ᾽ ἐξοχὴν προνομιακὴ ἐσωτερικὰ θέση, τὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο μπορεῖ νὰ ἀντικρίζει ὡς μέσον αὐτοεξαπάτησης, ἐκεῖ δηλαδὴ ποὺ ὁ Ἄλλος ὑπολαμβάνει μιὰ πράξη ὡς κύρια πηγὴ αὐτοπραγμάτωσης τοῦ ὑποκειμένου ἢ ὄχημα ὑπεροχῆς καὶ κοινωνικῆς του κατίσχυσης, ἐκεῖ τὸ ἴδιο τὸ Ἐγὼ μπορεῖ νὰ βλέπει μονάχα ἕναν τόπο τῆς ἑτερογονίας τῶν σκοπῶν καὶ μιὰ γωνιὰ χαμογελαστῆς σύμπτωσης ἢ κοσμικῆς εἰρωνείας, ὅπως ἄλλωστε κι ἀντίστροφα: ἐκεῖ ποὺ ὁ Ἄλλος ἐντοπίζει ἕνα πλῆγμα κοσμοεικόνας καὶ μιὰ διασπαστικὴ ὀπὴ ταυτότητας τοῦ Ἐγώ, ἐκεῖ μπορεῖ τὸ ὑποκείμενο νὰ βρίσκει τὴν πιὸ ἰδιαίτερη πτυχὴ τῆς ὑπερηφάνειας του.

Τί σημαίνουν ὅλα αὐτὰ γιὰ τὸ προκείμενο; Σημαίνουν ἁπλούστατα ὅτι στὴν ἴδια τὴν πράξη τοῦ Κονδύλη νὰ ἀνακοινώσει τὰ πορίσματα τῆς ρηξικέλευθης θεωρίας του συνυπάρχουν καὶ ἀλληλοδιαπλέκονται μιὰ στιγμὴ ποὺ ἐπιδιώκει ὑπεροχὴ ἔναντι τῶν ἄλλων καὶ μιὰ στιγμὴ ποὺ ἐκφράζει τὴν βούληση ἀποδοχῆς τῆς ματαιότητας τῆς παραπάνω ἐπιδίωξης στὴν ἀρχική της ἔννοια, ἀπορρεούσης τῆς δευτέρας ἀπὸ τὴν ἐπίγνωση τῆς μερικότητας τῆς ἀποκτηθείσας ἰσχύος, τῆς δομικῆς κοινοτοπίας καὶ τῆς προφάνειας τῆς ἐπαναληπτικῆς ἱστορικὰ τροχιᾶς μιᾶς ἀνάλογης κίνησης. Τὸ ἀξιοσημείωτο ἐδῶ εἶναι ὅτι κάθε φορὰ ποὺ ὁ τρόπος παρουσίασης τῆς θεωρίας του τείνει ν᾽ ἀνασύρει τὴν στιγμὴ τῆς θέλησης γιὰ συμφιλίωση μὲ τὴν ματαιότητα καὶ τὴν δομικὴ κοινοτοπία[65], τότε ἀκριβῶς μὲ μιὰ βαθύτερη ἢ ἰδιότυπη ἔννοια εἶναι ποὺ ἀναδίδεται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἡ αἴσθηση καὶ τὸ πάθος μιᾶς ὑπέρτατης καὶ μανιασμένης προσωπικῆς φιλοδοξίας καὶ κρύφιας ἐλπίδας γιὰ ὑπεροχὴ κι ἀνωτερότητα, ἐνῶ, ἀπεναντίας, ὅταν ὁ ρητὰ ἐκπεφρασμένος στόχος εἶναι νὰ ἀποθεωθεῖ ἡ ἰσχὺς καὶ νὰ ὑπογραμμισθεῖ πολεμικὰ (ἔναντι τῶν ἠθικολογικῶν, τούτη τὴ φορά, αἰτιάσεων) ἡ ἀναπόδραστη ἀνθρωπολογικὴ ἀνάγκη γιὰ ἐπικράτηση καὶ ἐπιβολή, συχνὰ ἐκεῖ, ἀθέλητα ἢ ἀνεπίγνωστα καὶ πάντα ἔμμεσα, θάλλει ἕνα αἴσθημα "κενοῦ", ἔλλειψης νοήματος ἢ ματαιότητας ὡς τὸ *ὑπόβαθρο* ἐκεῖνο ἢ τὸ *προηγηθὲν status* ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐπιδιώκεται νὰ ἀποσπασθεῖ ἡ ὕπαρξη διὰ τῆς ἀνάδειξης τῆς ἔννοιας τῆς κοινωνικῆς κατίσχυσης, προτασσομένης, σὲ τελικὴ ἀνάλυση, τῆς λογικῆς τοῦ "καλύτερα (ὑπο)ταγμένος ἢ ἀφοσιωμένος στὸ κοσμικὸ παιχνίδι τῆς ἰσχύος, παρὰ δίχως

[65] Ἰδέα ποὺ τελικὰ φαίνεται νὰ μὴν διέλαθε ὁλότελα τοῦ Κονδύλη: βλέπε τὴν τελευταία παράγραφο τοῦ δοκιμίου «Μελαγχολία καὶ Πολεμικὴ» στὸ ὁμότιτλο βιβλίο (Θεμέλιο, Ἀθήνα 2002, σελ. 193).

καθόλου προσανατολισμό”[66]. Ἐνδέχεται, βέβαια, νὰ μὴν ἰσχύει πάντοτε αὐτό, νὰ ὑπάρχουν τ.ἔ. περιπτώσεις στὶς ὁποῖες τὰ κοινοποιημένα λόγια ἐν πολλοῖς συμπίπτουν μὲ τὴν ἰδία ἐσώτερη πεποίθηση, ὡστόσο καὶ τότε, ἡ ἀνάλογη “σύμπτωση” ἢ “εἰλικρίνεια” μπορεῖ νὰ ἐμφανισθεῖ μόνον καὶ μόνον ἐπειδὴ ἡ περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα ἔχει ὑποβάλει ὡς αὐτονοήτως ἰσχύουσα τὴν ἀνάγκη υἱοθέτησης τῆς ἑκάστοτε ἀντίστροφης πεποίθησης (λ.χ. τὸ “δέον” τῆς ἀναίρεσης, ἀναθεώρησης ἢ –ἔστω– συμπλήρωσης [διὰ ἐπιπρόσθετων πράξεων] μιᾶς ὁρισμένης κρατούσας ἀντίληψης πραγμάτων)· μόνον καὶ μόνον, δηλαδή, ἐπειδὴ τὸ λεκτικὸ / γλωσσικὸ ἐνέργημα προϋποθέτει στὶς δονήσεις καὶ μιὰ “πολεμικὴ” αἰχμὴ ἢ μιὰ ἀναφορικότητα πρὸς κάτι, παρουσιαζόμενο τελικὰ ν᾽ ἀντιστρατεύεται τὸ ἤδη ἰσχύον ἢ νὰ τὸ συμπληρώνει, συνυπάρχοντας πάντως στὴν αὐτὴ συνάρτηση μὲ κάτι ποὺ εἶχε προηγηθεῖ καὶ στὴν πράξη ἀναγνωριστεῖ μέχρι τὰ τότε ὡς θέσφατο.

Ὅπως καὶ νὰ ἔχει, μᾶς φαίνεται γενικὰ σωστὸ νὰ ποῦμε ὅτι ὑπάρχει μιὰ στιγμὴ «αὐτοφανέρωσης» καὶ μιὰ στιγμὴ «αὐτοαπόκρυψης» – δηλ. μιὰ ἀμφιρρέπεια στὸν τρόπο παρουσίασης τῆς συγκεκριμένης θεωρητικῆς πράξης (προδιδόμενη ἄλλωστε κι ἀπὸ τὸν πολεμικὸ τόνο τοῦ συγγραφέα) – σὲ κάθε δήλωση ὑπεροχῆς ἀπορρέουσας τόσο ἀπὸ τὴν ἰδία ἐπιστημονικὴ ἀνωτερότητα ὅσο καί, ἀντίστροφα, ἀπὸ τὴν παραδοχὴ τῆς ἀδυναμίας ἀναγόρευσης ἀνάλογης ὑπεροχῆς σὲ ἀπόλυτη ἰδία “καθολικότητα” ἢ “παντοδυναμία”, μὲ δεδομένο πάντοτε ὅτι ἡ κατάκτηση τῆς τελευταίας, ἄρα καὶ τῆς ἀμέριστης / ἀκατανέμητης “κεντρικότητας” τῆς ἰδίας προοπτικῆς στὸ κοινωνικὸ πεδίο, ὑπῆρξε πράγματι τὸ παιδιόθεν σοβαρὸ ὄνειρο κάθε ἀνθρώπου ποὺ δὲν καταδέχεται νὰ αὐτοπαραμυθιάζεται πὼς τάχα δὲν ἦταν αὐτό. Κάθε μιὰ στιγμὴ (ἐπιδίωξη ὑπεροχῆς δυνάμει τῆς ἐπιστημονικῆς κατίσχυσης ὅσο καὶ δυνάμει τῆς ὑστερογενοῦς σχετίκευσής της) δὲν μπορεῖ λοιπόν νὰ νοηθεῖ ὡς ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸν ἑκάστοτε πολεμικὸ ἀποδέκτη.

* * *

Ἔχοντας αὐτὰ ὑπόψη, θὰ μπορούσαμε τώρα, συμπερασματικά, νὰ ἀποφανθοῦμε –ξαναπιάνοντας τὸ ἐννοιολογικὸ ζεῦγος “ἰσχὺς - ἐξουσία” – ὅτι *ἐκεῖνο ποὺ ἐπιδιώκεται τελικὰ εἶναι ἡ ἰσχὺς μὲ –ἐν μέρει– ὅρους ἐξουσίας*, τ.ἔ. δεσμευτικότητας. Πάει νὰ πει: ἐπιζητεῖται ἡ ἰσχύς, ἀπὸ ἕνα σημεῖο καὶ πέρα τουλάχιστον, μὲ τρόπο τέτοιο ὥστε νὰ μὴν θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς ἄλλους καί, ἐν τέλει, ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο ὡς ἐκεῖνο ποὺ ἀντλεῖ κανεὶς ἐπειδὴ καὶ μόνον δὲν (μπορεῖ νὰ) διαθέτει ἐξουσία, παρά, ἀπεναντίας, ὡς ἐκεῖνο ποὺ ἀντλεῖ κάποιος διότι –ἂν καὶ γνωρίζει τὴν μεγάλη σημασία τῆς ἐξουσίας ἢ ὅτι ὁ ἴδιος (θὰ μποροῦσε νὰ) διαθέτει σημαντικὸ κρύσταλλο θεσμικὰ δεσμευτικῆς κοινωνικῆς ἰσχύος (μετερχόμενος λ.χ. καὶ ἄλλα μέσα)– “αὐτοβούλως” ἀποποιεῖται τὸν ἐν λόγῳ κρύσταλλο ἐξουσίας *σ᾽ ἕναν βαθμό*, χάριν μιᾶς διαφορετικῆς, “μονιμότερης” καὶ “ποιοτικότερης” μορφῆς ἰσχύος στὴν ὁποία προσδίδονται πλέον σημαίνοντα προνομιακὰ χαρακτηριστικὰ τῆς δεσμευτικότητας τῆς ἐξουσίας.

Ἡ *μερικὴ* αὐτὴ ἀποποίηση συνεπάγεται ὁπωσδήποτε ὁρισμένες κοινωνικὲς θυσίες ἢ παραχωρήσεις ποὺ δὲν μποροῦν παρὰ νὰ μείνουν ἀνεκλογίκευτες· ἡ ἀνάληψη τοῦ ὅποιου αὐτοῦ κόστους, ὡστόσο, ἀντικρίζεται ὡς ἕνας «ἀνώτερος πραγματισμός»[67]. Μονάχα ἔτσι ἡ ἰσχὺς μπο-

[66] Στὸ ἀνέκδοτο δελτίο ἀρ. 4578 ὁ Κονδύλης γράφει συναφῶς: «Προκειμένου κάποιος νὰ βρεῖ θαλπωρὴ καὶ *status* εἶναι διατεθειμένος νὰ ὑποταχθεῖ σὲ μιὰ ἰσχὺ [διάβαζε στὴν παροῦσα συνάρτηση: σὲ μιὰ κοινωνικὴ νοο-τροπία]. Ἡ ἰσχὺς [ἢ τοιαύτη νοο-τροπία] ἱκανοποιεῖ αὐτὴ τὴν ἀνάγκη. Ἡ λογικὴ εἶναι: καλύτερα ὑποταγμένος παρὰ ἄνευ *status*». Γενικότερα, πρέπει νὰ σημειωθεῖ πὼς σύσσωμο τὸ ἐπιχείρημα τοῦ κυρίως κειμένου γιὰ τὴν συχνὰ λανθάνουσα ἀναντιστοιχία ρητῶς ἐκπεφρασμένων λόγων καὶ «ἐσώτερης» ψυχικῆς κατάστασης ἀπηχεῖ κάτι ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ρήσης τοῦ Goethe: «Ἀρκεῖ νὰ διακηρύξει κανεὶς πὼς εἶναι ἐλεύθερος καὶ θὰ αἰσθανθεῖ ὅτι δὲν εἶναι. Ἂν ἔχει τὸ θάρρος νὰ τὸ παραδεχθεῖ, θὰ αἰσθανθεῖ ἐλεύθερος.» (*Maximen und Reflexionen*, ἑλλην. μτφρ. Ν. Μ. Σκουτερόπουλος & Κλάους Μπέτσεν, Στιγμή, Ἀθήνα 1993, σελ. 21).

[67] Μὲ τὴν ἔννοια ποὺ δίδει στὸν ὅρο αὐτὸ ὁ Κονδύ-

ρεῖ τελικὰ νὰ ἰδωθεῖ ὡς εὐρύτερη καὶ (στὴν προοπτικὴ θεώρηση τοῦ φορέα της) "περιεκτικότερη" ἢ "ἀνώτερη" τῆς ἐξουσίας, ἐπειδὴ ἀκριβῶς κατορθώνει σ᾽ ἕναν βαθμὸ νὰ μετατοπίζει τὸ κέντρο βάρους τῆς τελευταίας χωρὶς ἐν ταυτῷ νὰ ἀποποιεῖται συλλήβδην τὸ εἰδοποιό της στοιχεῖο, τ.ἔ. ἐκεῖνο τῆς δεσμευτικότητας. Ἀπὸ αὐτὸ πάλι ἀβίαστα συνάγεται ὅτι ὅσο πιὸ πολὺ προχωράει τὸ πνεῦμα, τόσο πιὸ βαθιά, σύνθετη, πολυδαίδαλη καὶ πολυμερὴς φαίνεται νὰ εἶναι ἡ ἐπιζήτηση τῆς ἰσχύος ποὺ διαποτίζει τὴν ἄσκηση τῆς θεωρητικῆς - ἐπιστημονικῆς πρακτικῆς[68]. Γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἤξερε ὁ Κονδύλης καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον ὅτι μὲ τὴν θεωρία του δὲν αἴρει τὶς συγκρούσεις –οὔτε καὶ προσπάθησε ἄλλωστε ποτὲ νὰ δείξει ὅτι εἶχε σκοπὸ νὰ τὶς ἐξοβελίσει– παρὰ μονάχα τὶς ἐκλεπτύνει, τὶς ἀναβιβάζει σ᾽ ἕνα ἄλλο ἐπιχειρηματολογικὸ ἐπίπεδο, καθιστώντας τες πιὸ "πνευματικές"[69]. Καὶ μέσα σ᾽ ὅλα αὐτά, ὑποδαυλίζει τὸν πόθο γιὰ ἕνα οὐτοπικό τους ξεπέρασμα (ἕνα ξεπέρασμα τῶν συγκρούσεων ποὺ δὲν πρόκειται νὰ ἔρθει μακάρι τί), ἀναδεικνύοντας τὴν στιγμὴ τῆς σχετικότητας, τῆς ματαιοδοξίας καὶ τῆς δομικῆς κοινοτοπίας, τὴν ἰδέα τοῦ ἀΐδιου κύκλου καὶ τὴν ἐξαίσια στιγμὴ τοῦ αὐτοσαρκασμοῦ ποὺ κατακλύζει κάποιον ὅταν ἡ ὁλοένα ἀναπτυσσόμενη θέρμη τῆς ἐπαναληπτικῆς κίνησης νιώθει νὰ τὸν σηκώνει γιὰ ἕνα δέκατο τοῦ δευτερολέπτου πάνω ἀπ᾽ ὅλες τὶς γήινες τραγωδίες. Εἶναι τότε ποὺ ἀποκαλύπτεται στὸν θεωρητικὸ παρατηρητὴ πὼς ἡ θαρραλέα αὐτοσχετίκευση τοῦ δρῶντος ὑποκειμένου προϋποθέτει τὴν (λαθραία) μεταφορὰ τῆς ὑπερηφάνειας ἢ ἀπόδοσης αὐτοαξίας του σ᾽ ἕνα ἄλλο, ἀθέατο, μέρος (πρβλ. καὶ τὸ προαναφερθὲν δελτίο ἀρ. 4710)· κι εἶναι ἐδῶ ἀκριβῶς ποὺ ἡ αὐτόβουλη ἔκθεση τοῦ κοινωνικῶς δρῶντος Ἐγὼ (στὴν πραγματικότητα: ἑνὸς μέρους του) στὴν πνευματικὴ λιακάδα τῆς σκεπτόμενης κοινότητας δείχνεται ἢ ἐκλαμβάνεται ὡς ἰδιότυπη μορφὴ αὐτοαπόκρυψης, τέτοιας ποὺ κάνει τὸν ἐν λόγῳ παρατηρητὴ νὰ ἀναφωνήσει αὐθόρμητα - ἀντιστρέφοντας τὴν ρήση τοῦ Αὐστριακοῦ "ὁμοτέχνου" του: «Εἴθε νὰ δοῦν κι οἱ ἄλλοι κάποτε ἐκεῖνο ποὺ βρίσκεται μπροστὰ στὰ δικά μου μάτια!»[70]· διότι ἐκεῖνο ποὺ αὐτὸς ἀντιλαμβάνεται εἶναι πὼς ἐδῶ ὁ φορέας τῆς "αὐτοσχετίκευσης" «δείχνει τὴν μάταιη πληγὴ στὸν ἥλιο»[71], φαινομενικὰ ἀπολύτως παροπλισμένος, σὰν ἕνας ὅμως γεμάτος πίστη στὴν ζωὴ σύγχρονος Προμηθέας ποὺ περιμένει τοὺς συνειδησιακοὺς Ἡρακλεῖς του.

Ἐκεῖνο ποὺ ὁπωσδήποτε τροφοδοτεῖ ψυχολογικὰ τὸ κίνητρο τοῦ Κονδύλη νὰ συνεχίζει ἀπτόητος κι ἀσυγκράτητος τὴν διασκεπτική του

λης στὴν καταληκτικὴ πρόταση τοῦ ἔργου *Ἐπιστήμη, Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφαση*, Στιγμή, Ἀθήνα 2001, σελ. 66.

[68] Στὸ δελτίο ἀρ. 5616 ὁ Κονδύλης ἔχει συμπεριλάβει τὴν συναφῆ ἄποψη τοῦ Bachelard (*Le Nouvel Esprit Scientifique*, σελ. 12) σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία «ἡ ἐπιστημονικὴ παρατήρηση εἶναι πάντα μιὰ παρατήρηση πολεμική».

[69] Ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε μὲ νόημα «…ἡ δημόσια ἐμφάνιση τῆς ἀξιολογικὰ ἐλεύθερης σκέψης ἔχει ὡς μόνο ἀποτέλεσμα νὰ κινητοποιοῦνται οἱ ἐχθροί της καὶ νὰ ἐκλεπτύνονται τὰ ἐπιχειρήματα τῶν κανονιστικῶν θεωριῶν», *Ἰσχὺς καὶ Ἀπόφαση*, Εἰσαγωγή, ὅ.π., σελ. 15 (δική μου ἔμφαση)· βλ. καὶ «Ὀφειλόμενες Ἀπαντήσεις» στό: *Μελαγχολία καὶ Πολεμική*, ὅ.π., σελ. 149-150. Ἴσως στὴν –ἀρχικῶς ἀθέλητη αὐτὴ– διαιώνιση τῆς σύγκρουσης (διὰ τῆς ἔμμεσης παρότρυνσης γιὰ ἐκλέπτυνση τῶν κανονιστικῶν ἐπιχειρημάτων καὶ τὴν ἐν γένει "πνευματοποίηση" τῶν σύστοιχων πολεμικῶν θεωρητικῶν κατασκευῶν) νὰ ὀφείλεται, μεταξὺ ἄλλων, ἡ ἔνταση τῆς ἐσωτερικῆς "σχάσης" ἢ ἀμφιθυμίας τοῦ Ἕλληνα στοχαστῆ, ἡ ἀπορρέουσα ἀπὸ τὴν ἐκρηκτικὴ ἀνάγκη του γιὰ ἐνεργητικότερη μετοχὴ στὸ κοινωνικοπρακτικὸ γίγνεσθαι κάθε στιγμὴ ποὺ συνειδητοποιεῖ ἑαυτὸν ὡς "ἀμιγῆ" παρατηρητὴ ἢ "ἐπαΐοντα τοῦ περιθωρίου" ὁ ὁποῖος ἄλλο δὲν κάνει ἀπὸ τὸ νὰ πυροδοτεῖ τὴν ἀνάγκη περιχαράκωσης τῆς –αὐτοκατανοηθείσας ὡς "ἀντίπαλης"– ἑτερης πλευρᾶς.

[70] Ἡ ἀξιοποιηθεῖσα ἐδῶ ρήση τοῦ συγγραφέα τοῦ *Tractatus* εἶναι φυσικά: «Εἴθε νὰ δώσει ὁ Θεὸς νὰ δεῖ καὶ ὁ φιλόσοφος ἐκεῖνο ποὺ βρίσκεται μπροστὰ στὰ μάτια ὁλωνῶν», L. Wittgenstein, *Culture and Value*, μτφρ. P. Winch, Oxford, Basil Blackwell, 1980, σελ. 63.

[71] Ἡ ἔκφραση ἔχει ληφθεῖ ἀπὸ τὸ ποίημα «Δὸν Κιχῶτες» τῆς συλλογῆς *Νηπενθῆ* τοῦ Κώστα Καρυωτάκη (*Ποιήματα καὶ Πεζά*, Ἑρμῆς, 1979, σελ. 22-23).

διαδρομὴ εἶναι πὼς ἔχει στὸ κατόπι του πολεμικὸ ἀποδέκτη τὴν ἀλαζονεία ἢ ἔπαρση τῶν (ἀκαδημαϊκῶν) γραφιάδων καὶ τὴν καχυποψία τῶν ὀχυρωμένων πίσω ἀπὸ τὶς κρατοῦσες νόρμες ἐπιστημονιστῶν-θετικιστῶν. Κάθε πράξη ἀποτελεῖ πάντοτε μιὰ ἀντί-δραση καὶ ἔχει στὸ βάθος –καὶ στὸ ἴδιο τὸ ὑπαρξιακό της ρίζωμα– πολεμικὸ ἀποδέκτη πρὸς τὸν ὁποῖο ρητὰ ἢ ὑπόρρητα ἀναφέρεται. Ἔτσι κι ἐδῶ, ο Κονδύλης εἶναι σὰν νὰ λέει: «Ἂς μιλήσω λοιπὸν στὴν γλῶσσα τῶν γραφιάδων, ὄχι διότι ἔχω νὰ προτείνω κάτι ὅλως ἄλλο, παρὰ γιατὶ ἐπιθυμῶ νὰ χτυπήσω παιχνιδιάρικα τὴν ἀλαζονεία ἐκείνη ποὺ ἀρνεῖται ν᾽ ἀντιληφθεῖ τὴν ματαιοδοξία της, προκειμένου πάλι νὰ τὴν ἀφήσω ἐλεύθερη μετὰ δύο-τρία χτυπήματα, ἁπλῶς καὶ μόνον γιὰ νὰ αἰσθανθεῖ τὴν σημασία τοῦ χτυπήματος γενικὰ ὡς προπομποῦ μιᾶς βαθύτερης ἐπικείμενης "ἥττας". Ἂς παίξω τὸ παιχνίδι τούτων τῶν λεξιλάγνων κύκλων, ἂς νικήσω στὴν *δική τους* ἕδρα γιὰ νὰ δείξω ἐντέλει ὅτι αὐτὸ δὲν εἶναι παρὰ ἕνα ἐπιμέρους *παιχνίδι* καί πὼς τὴν ἧττα τους αὐτὴ μᾶλλον δὲν θά ᾽πρεπε νὰ τὴν πάρουν κατάκαρδα παρὰ σὰν μικρογραφία ἢ σῆμα μιᾶς γενικότερης ἀπώλειας, ἐκείνης ποὺ φέρνει μαζί του τὸ ἀδήριτο τσουνάμι τοῦ πεπερασμένου χαρακτῆρα ὅλων τῶν ἀνθρώπινων ἐγχειρημάτων (τὰ ὁποῖα καὶ –ὡς θά ᾽λεγε ὁ Nietzsche– στήθηκαν ἐπάνω στὴν πλάτη μιᾶς κοιμώμενης φάλαινας), *σχετικεύοντας ἔτσι κάθε ἔννοια "ἀπόλυτης ἰσχύος" ἀπὸ τὸ ὕψος ὅμως μιᾶς ἐπιμέρους ὑπέρτερης θεωρητικῆς προοπτικῆς*. Ἂς τοὺς κάμω μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ αἰσθανθοῦν μὲ μιὰν ἄλλη σοβαρότητα ἢ ὑπαρξιακὴ ἑτοιμότητα τὸ νόημα τῶν στίχων: «Κάνε ἅλμα πιὸ γρήγορο ἀπὸ τη φθορά, [ἐνθυμούμενος πάντα πὼς] τὸ κενὸ ὑπάρχει ὅσο δὲν πέφτεις μέσα του»[72]. Τραβώντας ἴσαμε τὶς ἐσχατιές της τὴν διασκεπτικὴ διαδρομὴ ὁ Κονδύλης προσπαθεῖ ν᾽ ἀντλήσει ἰσχὺ μὲ *ἐν μέρει* μόνον –ὅπως ἤδη εἴπαμε– ὅρους ἐξουσίας (στὸ μέτρο ποὺ ὁ τομέας τοῦ πνεύματος λ.χ. τιμᾶται κοινωνικὰ μὲ τρόπο ἀπτό). Ἐπιλέγει λοιπὸν τὸν "γενικὸ ἐπηρεασμὸ" ἔναντι τοῦ βραχυπρόθεσμου "δεσμευτικοῦ" τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ τῶν συμβατικῶν πνευματικῶν θυλάκων τῆς τελευταίας, δίχως, ὡστόσο, νὰ χάνει τελικὰ ἀπὸ τὰ μάτια του τὰ ὅρια καὶ τὴν ἐν γένει σχετικότητα τῆς ἀξίας καὶ σημασίας καὶ τῆς δικῆς του ἀκόμη θεωρητικῆς δραστηριότητας ἐπειδὴ καὶ μόνον προβαίνει στὸ τέτοιο πολεμικὸ καὶ "περιχαρακωτικὸ" ἐγχείρημα.

Πῶς γίνεται ὅμως, ἐπὶ τῆς οὐσίας, κάποιος νὰ αἰσθάνεται ὁ ἰσχυρότερος σ᾽ ἕναν τομέα –καὶ δὴ τὸν πνευματικὸ– καὶ ταυτόχρονα, μὲ μιὰ ὁρισμένη ἔννοια, ὁ πιὸ κοινὸς ἄνθρωπος – διατηρώντας ἀκέραια τὴν ἐπίγνωση πὼς τὸν ὅποιο σημαίνοντα κρύσταλλο ἰσχύος ἀντλεῖ, τὸν ὀφείλει κατ᾽ ἐξοχὴν κι αὐστηρὰ σὲ μιὰν ἐπιμέρους ἐπίδοση ἢ καλλιεργημένη δεξιότητα; Φαίνεται, ἀλήθεια, νὰ αἰσθάνεται κάπως ἔτσι ὁ Ἕλληνας στοχαστής; Ἡ χαρακτηριστικὴ ἀπόκριση, στὸ πλαίσιο ὄψιμης συνέντευξής του, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία «ὅταν οἱ ἄνθρωποι δραστηριοποιοῦνται φιλοσοφικὰ δὲν συμπεριφέρονται διαφορετικὰ ἀπ᾽ ὅ,τι ὅταν ἐνεργοῦν πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ» στὸν βαθμὸ ποὺ κι ἐκεῖνοι «λαμβάνουν μιὰ θέση, ἡ ὁποία συμφωνεῖ μὲ τὶς θέσεις μερικῶν ἀνθρώπων καὶ συνάμα στρέφεται ἐναντίον ἄλλων», καθὼς καὶ ἡ συναφὴς μὲ αὐτὴν ἀπόφανση ὅτι «ἡ δομὴ τῆς φιλοσοφικῆς πράξης ὑπερφαλαγγίζει τὶς φιλοδοξίες ὅσων πράττουν ὡς φιλόσοφοι»[73], δείχνουν πράγματι νὰ ὑποβάλλουν ἀνάλογη ἐντύπωση, ἡ ὁποία ἐνισχύεται σὺν τοῖς ἄλλοις ἀπὸ τὴν ἕτερη παραδοχὴ ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ παρατήρηση εἶναι ἐξίσου μιὰ παρατήρηση πολεμική[74]. Ἡ *ἰδιαιτερότητα* στὴν προκειμένη περίπτωση συνίσταται στὸ ὅτι ὁ Κονδύλης, ὡς πλέον ἐμβριθὴς «παρατηρητὴς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων» καὶ

[72] Ὀδυσσέας Ἐλύτης, *Σηματολόγιον*, Ὕψιλον, 2001, σελ. 11 & 19.

[73] Π. Κονδύλης, *Τὸ Ἀόρατο Χρονολόγιο τῆς Σκέψης*, ὅ.π., σελ. 10.

[74] Βλ. τὸ προαναφερθὲν ἀνέκδοτο δελτίο ἀρ. 5616· συναφῶς στο δελτίο ἀρ. 5292 ὁ Ἕλληνας στοχαστὴς σημειώνει πὼς «δὲν ὑπάρχει ἐπιστήμη, ὑπάρχουν ἐπιστήμονες – ἤτοι σχέσεις ἀνθρώπων».

«ἀναλυτὴς τῆς ἀνθρώπινης συμπεριφορᾶς μέσα σὲ συγκεκριμένες καταστάσεις»[75], κατορθώνει μὲν *νὰ κρυσταλλώνει ἢ "καθυποτάσσει" στὸ θεωρητικό του σχῆμα* *όλες* *τὶς γνωστὲς βασικὲς δομὲς πράξης καὶ συμπεριφορᾶς*, χωρὶς ὅμως τοῦτο καὶ νὰ συνεπάγεται ὅτι "ἐκτὸς τῶν τειχῶν" τῆς ἐπιστήμης ἡ ἐν λόγῳ ἱκανότητά του γίνεται ἀντιληπτὴ ὡς κάτι περισσότερο ἀπὸ *μιὰ ἐπιμέρους ἐπίδοση*, μιὰ εἰδικὴ δεξιότητα ἢ ἕνα καλλιεργημένο χάρισμα μεταξὺ τόσων ἄλλων· χωρίς, μὲ ἄλλα λόγια, νὰ κατορθώνει ν᾽ ἀποσπάσει ὁ ἴδιος τὴν ἀνάλογη περιωπὴ ἢ τὸ κῦρος (ποὺ ἡ θεωρητικὴ ἱκανότητα τοῦ παρέχει *intra muros* τῆς ἐπιστήμης) ἀφ᾽ ἧς στιγμῆς ἀποφασισθεῖ ὁ ἑκάστοτε κοινωνικὸς διατιμητὴς νὰ δρασκελίσει ἐκτὸς τοῦ προοπτικοῦ ὁρίζοντα τῆς θεωρητικῆς ἐπιστήμης ὡς ἀναζήτησης τῆς ἀλήθειας.

Αἰτία πρόδηλη τῆς σχετικῆς ἢ μερικῆς μονάχα ἰσχύος ποὺ ὡς ἐκ τῆς ὑφῆς της μπορεῖ νὰ προσπορίσει στὸν ἑκάστοτε φορέα ἡ ἱκανότητα θεωρητικῆς ἀνασυγκρότησης τῶν δομῶν κοινωνικῆς δράσης ἐν γένει, εἶναι πὼς ἄλλο πράγμα εἶναι γιὰ κάποιον νὰ σαρκώνει ὁ ἴδιος μιὰ κοσμοθεωρητικὴ στάση καὶ νὰ δρέπει σὲ πρῶτο πρόσωπο τὰ ὅποια προνόμια τῆς ἐμπράγματης ἐκδίπλωσής της στὸ κοινωνικὸ πεδίο καὶ ἄλλο ἁπλῶς νὰ περιγράφεται ἡ στάση του αὐτὴ καὶ τὰ συναφῆ της ἀποτελέσματα "ἐκ τῶν ἔξω" ἀπὸ ἕναν τρίτο, ὁσοδήποτε ἁδρὰ καὶ μὲ ἀκρίβεια κι ἂν ἀναλαμβάνεται τὸ τελευταῖο. Ὁ ἐμβριθὴς θεωρητικὸς παρατηρητὴς μπορεῖ θαυμάσια (στὴν βάση τοῦ μηχανισμοῦ υἱοθέτησης τῆς σκοπιᾶς τοῦ ἄλλου) νὰ περιγράψει λ.χ. μὲ ποιά ἔννοια ἕνας ἀθλητὴς ἢ μουσικὸς (αἰσθάνεται ὅτι) ἀντλεῖ ἰσχὺ καὶ ἱκανοποιητικὴ αὐτοτέλεια ἔναντι τῶν ἄλλων δυνάμει τῆς ἰδιαίτερης ἱκανότητάς του καὶ –στὴν καλύτερη τῶν περιπτώσεων μάλιστα– μπορεῖ ἐξίσου θαυμάσια νὰ ἀντιληφθεῖ τὸν συγκεκριμένο τρόπο σύνδεσης τῶν προσωπικῶν κινήτρων, ὅπως καὶ τοῦ ὑποκειμενικοῦ νοήματος μὲ τὸ ὁποῖο συνυφαίνεται μιὰ πράξη ἢ ἀλληλενέργεια (*interaction*) ἀπὸ μέρους τοῦ δρῶντος ὑποκειμένου, μὲ τὰ ἀντικειμενικὰ ἀποτελέσματα τῆς τελευταίας ὅπως αὐτὰ ἀναδρομικὰ ἐξάγονται ἀπὸ τὴν περάτωση μιᾶς ὁρισμένης κοινωνικῆς διεργασίας (τῆς ὑπὸ τοῦ παρατηρητῆ ἀνασυγκροτηθείσας ἐκείνης διεργασίας δηλαδή, ποὺ λαμβάνει χώρα μέσα ἀπὸ τὴν διασταύρωση τῶν ἐπιμέρους συνιστωσῶν τῶν μετεχόντων σ᾽ ἕνα κοινὸ φαινόμενο / "γεγονός" κοινωνικῶς δρώντων ἀνθρώπων). Ἐπ᾽ οὐδενὶ ὅμως δὲν μπορεῖ ὁ ἴδιος νὰ νιώσει τὸ μέγεθος ἢ τὴν ἔνταση τῆς ἱκανοποίησης καὶ ἐπίρρωσης ποὺ ὁ ἐν λόγῳ ἀθλητὴς ἢ μουσικὸς αἰσθάνεται ἀπὸ τὴν "δημιουργία" του, τὴν σημειωθεῖσα ἐπίδοσή του ἢ τὴν ὅποια "νίκη" ἢ ὑπαρξιακὴ κατάκτηση συνδέεται μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς ἰδιαίτερης δεξιότητάς του, ὁσοδήποτε ὀξυδερκὴς καὶ νὰ εἶναι ἡ περιγραφὴ τῶν δομῶν σκέψης καὶ δράσης τοῦ ἐν λόγῳ δρῶντος ὑποκειμένου κι ὁσοδήποτε βαθιὰ καὶ νὰ ἔχει καταστεῖ ἡ συναισθηματικὴ ταύτιση ποὺ ἐπιστρατεύεται στὸ πλαίσιο τῆς κατανοητικῆς διαδικασίας.

Μὲ τὴν ἔννοια αὐτὴ ἡ θεωρητικὴ ἐξηγητικὴ ὡς *ἔμμεση* «καθυπόταξη» τῶν δομῶν σκέψης καὶ δράσης τοῦ Ἄλλου (διάβαζε νιτσεϊστί: ὡς καταστήσασα τὸν Ἄλλον –κι ἰδίως τὸν πανίσχυρο σ᾽ ἕτερον τομέα Ἄλλον– "διάφανο" προκειμένου νὰ τὸν φέρει "νοερῶς" ἢ "ἐξ ἀποστάσεως" στὰ μέτρα του) ἔχει ἁπλῶς τὸ «μειονέκτημα» τῆς ἴδιας τῆς ἀρετῆς της. Καὶ εἶναι ἡ ἀθέατη προσπάθεια πρόσθετης ἀντιμετώπισης αὐτοῦ ἀκριβῶς τοῦ «μειονεκτήματος» ἀπὸ τὴν πλευρὰ τοῦ Ἕλληνα στοχαστὴ ποὺ θὰ ἄξιζε νὰ μᾶς ἀπασχολήσει περαιτέρω.

[75] Π. Κονδύλης, *Τὸ Ἀόρατο Χρονολόγιο τῆς Σκέψης*, ὅ.π., σελ. 9-10.